

D HVC autem Apostolus clarius prosequitur imperfectionem Corinthiorum, & causam contentionis eorum auferit. Et ait, *Et ego fratres nō potui vobis loqui, quasi spiritualibus, sed quasi carnalibus* alta mysteria fidei, & sublimia de diuinitate Christi, perfecta quoque interne perfectionis exercitia nō potui vobis proponere, sed parua & rudia atque humilia de Christi humanitate vobis propositi, non iudicatis me aliquid scire inter vos, nisi Iesum Christum, & hinc crucifixum. *Tantumquam parulis* id est, imperfectis, *in Christo* lac id est, facillime doctrinā & tenerā instructionē. *Vobis potē dedi* .i. tali doctrina spiritualiter vos potavi, & animas vestras rigaui.

1. Cor. 2.

1. Petri. 2.

Hebræ. 5.

Non escam id est, nō solidū cibum, non profundam sapientiam, non sublimem vitæ perfectionem vobis tradere potui.

Iacobi. 3.

Nondum enim poteratis spiritualiter capere talia, *Sed nec nunc quidem poteritis, adhuc enim estis carnales* id est, carnalibus vitiis subiacentes. *Cum enim sit inter vos zelus* id est, inuidia latens, *Et contentio* id est, lis verborum inde procedens, *Nonne carnales estis?* Pro eodem sumit Apostolus carnalem & animale, *Et secundum hominem ambulatis?* id est, secundum humanam fragilitatem, imperfectionē, & ignorantiam viuitis & sentitis. *Cum enim quis* hoc est, aliquis vestrum, dicit, *Ego quidem sum Pauli, alius autem, Ego Apollo* id est, vnus dicit se baptizatum à Paulo, alius ab Apollo, & idcirco vnus se alteri præfert, *Nonne homines estis?* id est, vitia hominibus conuicta scētamin, & nō estis diuini, sed

F homines nudi, humanum sensum sequentes, non spiritus sancti instigum? Ex prædictis constat, quod predicator seu doctor moderari debet sensum, & stylum doctrine suæ, secundum audientium capacitatem. ¶ Sciendum quoque, quod nomine lactis in scriptura interdum signatur carnalis voluptas: vt ibi, *Quem docēbit dominus scientiam, & quem intelligere faciet auditum?* Et respondet, *Ablactatos à lacte, auulso ab vberibus.* Interdum per lac significatur innocentia seu puritas vitæ, propter naturalem lactis nitorem ac vtilitatem. Iuxta

Esaie. 28.

1. Petri. 2.

Hebr. 5.

illud, Quasi modò geniti infantes rationabiles lac concupiscite, vt in o crescat in salutem. Quandoque vero per lac imperfecta doctrina exprimitur, sicut hoc loco, & item apud Hebræos, *Omnis qui lactis est particeps, expers est sermonis*

monis iustitiæ. ¶ Præterea in scriptura per hominē aliquando designatur quædam perfectio, & maxime pietas, seu discretio. Vnde quod discretum & piū est, dicimus esse humanū. Quod vero irrationabile & crudele, dicimus inhumanum. Aliquando autem per hominē datur intelligi vitiositas quædam, ad quam homines proni sunt. Inquantum enim consideratur in homine pars intellectiua, designatur per ipsum perfectio: inquantum autem notatur in eo sensualitas, quam maior pars hominum sequitur, significatur per eum vitiositas ista. Ita nunc sumitur, cum ait Apostolus, *nonne carnales estis, & secundum hominem ambulatis?* & nonne homines estis? ¶ Deinceps tollit Apostolus Corinthiorum errorem, dicentium aliquid gratiæ inesse baptismo virtute ministri.

Gene. 8.

Quid igitur est Apollo? Episcopus vel baptista veter. *Quid vero Paulus?* id est, quid de nobis sentire debetis? Et respondet, *Ministri sunt Eius, cui credidistis* id est, Christi cuius fidem recepistis. *Et unicumque eorum ac ab eorum conuenit esse Christi ministrum.* Sicut dominus dedit hoc est, secundum quod deus præstitit gradum officij & gratiæ donum.

Act. 8.

Ego plantauit id est, primo fidei fundamenta annuntiaui, & prædicando conuertit. *Apollo rigauit* id est, vos in fonte baptismatis lauit, & doctrinam vobis à me traditam sua prædicatione perdidit. Sed nec ego nec ipse gratiam contulit.

Deus autem incrementum dedit id est, fructum, salutem & gratiam dedit, illuminando, purgando, ac perficiendo interiorius. Propter quod scriptum est, *Pater meus agricola est.* Non est autem sic intelligendum, quin etiam deus sit principalis plantator atque rigator. Ait nempe Saluator, *Omnis plantatio, quam non plantauit pater meus cœlestis, eradicabitur.* Et rursum, *Ego te plantauit vineam electam.* Sed hoc vult Apostolus dicere, quod sua instrumentalis plantatio, instrumentalis rigatio Apollinis & cæterorum, erat dispositio ad recipiendum salutem à deo. Itaque neque Paulus aut alius ei similis *Qui plantat secundum modum prædictum.*

Ioa. 15.

Mat. 15.

Hierc. 23.

Neque Apollo vel similis Qui rigat vt dictum est. Est aliquid ex se, vel comparatione eius, qui operatur interiorius, Sed qui incrementum dat deus id est, is qui salutem & gratiam donat, reputandus est, & ab illo debet se quisque nominare, non à Paulo aut Apolline. *Qui plantat autem et qui rigat*

gat

Dgat extrinsecus operando. *Vnum sunt* id est, eiusdem conditionis & deputationis. Vterque enim est seruus, nullus verorum est operator interior. Quoniam autem huiusmodi sunt, non tamen aequaliter praemiabuntur. Subditur enim, *Vnusquisque autem ministrorum dei Propriam* hoc est sibi congruum Mercedem in patria Accipiet a deo *Secundum suum laborem* exteriorem vel interiorem, ad dei gloriam ordinatum, hoc est, secundum exigentiam meriti sui laboris. Quomodo autem hoc intelligi debeat, multa possent induci.

¶ Sed breuiter tangendo, sciendum, quod merces seu praemium essentiale, debetur & respondet seruari charitatis diuinae. Quanto autem quis deum plus diligit, & a vitio purior, atque in bonis magis habitatus est, tanto delectabilius facit opus dei atque feruentius, & per consequens minus laboriose, praesertim loquendo de corporali labore, & prout labor poenam ac fatigationem includit. Quanto autem delectabilius & feruentius operatur, tanto amplius promeretur. Potest ergo contingere (simo contingit quotidie) vt homo perfectus qui minus laboriose facit opus dei, plus mereatur, quam homo imperfectus, tamen gratiam habens, qui cum graui labore eadem facit quae perfectus. Dicendum ergo quod exteriore corporali labori respondet praemium accidentale, charitatis autem seruari praemium essentiale. Quilibet ergo recipit praemium accidentale secundum suum laborem corporalem: sed quanto hic labor ex ampliori charitate procedit: tanto plus recipit de praemio essentiali, quod est visio dei, quae est tota merces & vita aeterna.

¶ Quod autem quilibet secundum suum laborem accipiet, patet. *Dei enim sumus adiutores.* Hoc est, cooperatores instrumentaliter operando, materiaeque forinsecus preparando. Ait autem Dionysius, quod omnium diuinorum diuissimum est dei cooperatores existere in reductione rationalis naturae ad suum principium. *Dei agricultura*, id est, ager a deo colendus

Estis per hoc, quod deus de cordibus vestris vitiorum, & passionum spinas extirpat, virtutum semina inserit, gratiae fecunditatem largitur. Et ita dicitur homo agricultura dei, per similitudinem campi quem rusticus colit. Sicut enim ecclesia appellatur vinea domini, sic dicitur agricultura ipsius *Dei edificatio* id est, domus seu aedificium mysticum a deo

PER

per gratiam aedificatum *Epis.* Congregatio quippe fidelium dicitur domus & templum seu tabernaculum dei. Primo, quoniam deus fidelis per charitatem consolidat, atque connectit. Secundo, quia per gratiam mentes eorum inhabitat. *Secundum gratiam dei, quae data est mihi.* Hoc est secundum apostolatam, & sapientiam mihi a spiritu sancto infusam. *Vt sapiens*, id est, in diuinis eruditus atque discretus *Architectus* id est, spiritalis huius aedificij principalis constructor, per comparisonem ad alios, qui vobis praedicauerunt, quoniam non sum inter Apostolos architectus (cu mea reputatione sim minimus Apostolorum) & hoc ipsum quod me ipsum architectum appello, non iactanter dico, quia non mihi, sed gratia dei illud attribuo.

Fundamentum id est, fundamentalem doctrinam, initialem praedicationem, fidem seu Christum *posui* in cordibus vestris instrumentaliter & dispositiue, quoniam primo vobis praedicaui, vosque conuertit ad fidem. *Vnusquisque autem vestrum Videat*, id est, diligenter perpendat. *Quomodo superaedificet* id est, qualem structuram operum huic fundamentum fidei superponat, ne opera eius discordent a fide, ne deum quem ore confitentur factis neget. Vel sic, & melius, vt sequentia verba insinuant. *Vnusquisque praedicatorum docentium vos videat*, quomodo superaedificet, id est, qualia documenta vobis proponat, ne sua doctrina fundamento a me posito contradicat. *Fundamentum enim aliud nemo potest ponere*, id est, veraciter praedicare, aut salubriter collocare. *Preter id quod posuit est* id est, euangelizatum est nobis, & constitutum a patre, *quod est Christus Iesus* qui est solus fundamentum vniuersale, principale principium vniuersae ecclesiae, quoniam ex se stabilitatem habet, & stabilit alios. De quo Petrus ait in Actibus, *Hic est omnium dominus*, & non est in aliquo alio salus. Apostoli vero dicuntur fundamenta secundaria & particularia in Christo fundamento. Ipsi enim post Christum fundauerunt ecclesiam. Propter quod in Apocalypsi scribitur, quod murus ciuitatis habet fundamenta duodecim. Et Psalmista pluraliter ait, *Fundamenta eius in montibus sanctis.* Porro Christus secundum diuinam naturam, & pater ac spiritus sanctus, sunt vnum fundamentum electorum simpliciter primum, & fundans non fundatum.

CHRISTUS

A Esa. 5.
Math. 20

Marci. 12.
Gene. 28.

1. Cor. 15.

Ephe. 2.

Titim. 1.

2. Tim. 2.

Acl. 10.
Acl. 4.

Apoccl. 21
Pal. 86.

2. Cor. 6.
Ioan. 3.
Dionysius.

D Christus autem ut homo, verbo vnitus, vel potius ut humanitatem verbo vnita habens, est fundamentum immediatum, & proximum post trinitatem, & tamen in deo fundatum, & toti ecclesie conferens stabilitatem. Quomodo enim cuius caput Christi deus, sic & fundamentum Christi deus. Si quis autem superædificat docendo vel operando, *Supra fundamentum hoc quod est Christus seu fides, Aurum*, id est, amorem vel contemplationem diuinorum, *Argentum*, id est, dilectionem proximi seu speculationem intellectualem, atque celestem creaturarum, per quas deus euidentiùs, subtiliusque cognoscitur, *Lapides preciosos*, id est, opera virtuosa seu verba efficacia, *Ligna, scænum, stipulam*, id est, vnam doctrinam magis vel minus nocivam, non tamen hæreticam, nec mortaliter vitiosam. Vel, per lignum, scænum, stipulam, intelliguntur peccata venialia triplicem gradum habentia, vt per ligna designentur peccata venialia magis tenacia & mortalibus viciniora, quæ ardebunt diutius, nisi modo purgentur, quemadmodum lignum diutius ardet quam scænum aut stipula. Per scænum vero signantur peccata venialia medio modo se habentia. Per stipulam peccata leuissima, quæ citius purgantur quam prædicta, sicut & stipula citius consumitur quam scænum aut lignum.

E Denique venialia ista dicuntur ædificari supra fidei fundamentum, iuxta illud, Non enim procedunt ex fide, nec inintuitu ei, sed sunt simul cum ea. Non enim charitatem extinguunt. Simili modo dicimus aliquam ciuitatem sitam supra mare, id est, iuxta mare, secundum quem sensum ait

F Psalmista, Qui fundauit terram, super aquas, id est, iuxta eas, vniuersusque opus manifestum erit, id est, in publicum deducetur & innotescet, non solum deo & propria conscientia, sed etiam aliis, quando dominus illuminabit abscondita tenebrarum & manifestabit consilia cordium. Vnde ait saluator, Nihil operum quod non reuelabitur. *Dies enim domini*, id est, dies iudicii, vel potius dominus in die iudicii. (Dies namque & tempus dicuntur facere ea que sunt in die & tempore)

Declarabit opera singulorum qualia sunt, *Quia in igne conflagrationis*, Reuelabitur, id est, manifestabitur dies domini, vel dominus qui venturus est iudicare per ignem, cuius maiestatem ignis ipse ostendet. Vel, reuelabitur opus cuiuslibet, sicut subiungitur, *Et unicuique opus quale sit, ignis probabit*, id est, ostendet.

ostendet. Quod potest intelligi vel de igne purgatorij quantum ad eos qui interim moriuntur, vel de igne conflagrationis præcedente iudicium, quo exuretur facies mundi: de quo in Psalmo, Ignis ante ipsum præcedet. Vel de igne æterno, sequente iudicium. Ignis autem conflagrationis mundabit & emundabit eos, qui superædificauerunt lignum, scænum, stipulam.

Qui vero superædificauerunt aurum, argentum, lapides preciosos à quolibet igne hoc erunt securi. Ideo sequitur, *Si cuius id est, alicuius opus manserit*, id est, intactum & inconsumptum perseverauerit ab igne tanquam non habens culpam admixtam, *Quod superædificatum est*, id est, opus tale in fide fundatum, *Mercedem accipiet plenam & indilatam*. Nihil enim de opere suo amittet, & quod amauit inueniet. *Si cuius opus arserit*, id est, ignis poenam pertulerit propter veniale admixtum, *Detrimentum patietur*, id est, minus de gloria obtinebit, quanto opus suum imperfectius ac cremabilius fuerit. *Ipse autem homo sola venialia habens, Saluus erit* fatifactione completa, *Sic tamen quasi per ignem*, id est, ignis sustinendo ardorem, secundum culpæ suæ exigentiam.

Denique sicut exposita sunt hæc pro tempore iudicii vniuersalis, ita intelligi possunt de die particularis iudicii, vt dies domini dicatur dies mortis, quo deus hominem visitat, tollens eum de vita præsentis. Illa itaque dies, seu dominus in die illa, declarat quale sit opus hominis, quem statim cum mortuus fuerit, iudicat, quia in igne purgatorij reuelatur seu declaratur, quale sit opus hominis, & vniuersi cuiusque opus quale sit, scilicet purum vel impurum, ignis purgatorij probabit: non quod omnes illum ignem sustineant, quia nec de omnibus simpliciter est iam sermo, sed de his omnibus qui manent in fundamento, hoc est, in Christo per gratiam, & superædificant opera perfectionis, quæ non ardent, vel opera imperfecta quæ ardent. Si cuius opus manserit immune ac liberum ab igne purgatorij, vt sunt opera significata per aurum, argentum, & lapides preciosos, quod superædificatum est, hoc est, opus hoc in Christo, seu in fide fundatum, mercedem accipiet & gloriam sempiternam sine mora, ita quod enolabit. Si cuius opus arserit in purgatorio, detrimentum patietur, poenam luendo, gloriamque minorem habendo. Ipse autem saluus erit, cum fuerint opera eius digne cremata & expurgata: sic tamen quasi per

Ephef. 4.

Psal. 115.

1. Cor. 4.

Luce. 12.

Psal. 49.

Psal. 96.

Esa. 40.

Psal. 65.

C

D per ignem purgatorij, per quē transibit ad gloriam, quoniam non discessit à fundamento, nec aliquid pretulit deo: sed vltimo fini magis inhefit, quā aliquid bono creato, quāuis à terrenis affectibus non fuerit satis mundatus. ¶ Deinceps offendit apostolus, cur aliquis mereatur omnino perire, aternaliterque damnari. *Nescitis* imò scire debetis, *Quia templum dei estis vos*, in quo dominus habitat per charitatem & gratiam. *Qui enim manet in charitate in deo manet, & deus in eo, Et spiritus dei videlicet spiritus sanctus, Habitat in vobis?*

1. *Ioan. 4.* Ego quoque spiritus dei saluator, de quo rogabo patrem, & alium paracletum dabit vobis, vt maneat vobiscum in aeternum. Omnes autem fideles re & nomine sunt vnum templum dei, id est, vna ecclesia propter mysticam vnitatem, seu vnam fidem, atque indiuiduam charitatem. Et vnusquisque eorum est templum dei. Dicitur autem homo templum dei non solum propter animam, in qua deus per gratiam commoratur (nam anima iusti sedes est sapientia) sed etiam propter corpus rationi & deo subiectum in quo gratia mentis, & per consequens inhabitatio dei redudat. Dicit enim alio loco apostolus, *Nescitis*, quia membra vestra templum sunt spiritus sancti? Et iterum, *Glorificate & portate deum in corpore vestro, Si quis autem templum dei violauerit, hoc est, credentes peruerterit, falsa docendo aut impie operando, Disperdet, id est, diuersimodo perdet, Num deus damnaudo illum anima & corpore in aeternum. Sed & si quis materiale templum violauerit, erit facrilegus. Templum enim dei viuum & spirituale, Sanctum est formaliter, Quod estis vos qui in baptismo sanctificati estis,*

Coloss. 2. F & per opera bona exercitati. *Nemo vos seducat laudando, blandiendo, simulando, ornate loquendo, aut simili modo. Si quis videtur inter vos sapiens esse in hoc seculo, id est, secularem sapientiam habere, se sapientem putare, & ab aliis sapiens reputari, Stultus fiat mundo, id est, ralem sapientiam à se repellat, seipsum stultum reputet, saltem in se, quia ex seipso non habet nisi ignorantia tenebras: nec cupiat in mundo sapiens reputari, sed amet nesciri, Vt sit sapiens deo, id est, vt veram sapientiam mereatur à deo acquirere. *Sapientia enim huius mundi, id est, carnalis prudentia de qua dictum est ad Romanos, Prudentia carnis mors est. Stultitia est apud deum, id est, à deo stulta iudicatur. Imò & naturalis seu philosophica sapientia,**

Scientia, quae fide & dono sapientiae non ornatur, stulta est coram deo, id est, instructuosa & tumida. Quod auctoritate scripturae probat apostolus *Scriptum est enim in libro Iob, Comprehendam, id est, concludam & capiam Sapientes mundi in astutia, id est, in apparte sapientia Eorum. Nostra translatio habet sic, Qui apprehendit sapientes in astutia eorum, Esa. 44. & consilium prauorum dissipat. Cui consonat quod per Esaiam Psal. 93. de domino dicitur, Conuertens sapientes retrosum, & scientiam eorum stultam faciens. Et iterum scriptum est, Dominus nouit cogitationes sapientum seculi huius Quoniam uanae sunt. Nostra litera talis est, Dominus scit cogitationes hominum, quoniam uanae sunt Itaque nemo gloriatur hominibus iactando se baptizatum se doctum ab illo, vel illo, sed in solo domino gloriatur. *Omnia enim uestra sunt, id est, uestra seruituti & vtilitati parata & deputata, Sive Paulus, sive Apollo, B sive Cephas, id est, Petrus archiapostolus, Sive mundus iste sensibilis scilicet corpora caelestia elementa & mixta. De corporibus enim caelestibus Moses in Deuter. Solem, lunam, & omnia astra caeli creauit dominus deus tuus in ministeria conuersis gentibus. Et Psalmista, Omnia, inquit, subiecisti sub pedibus eius. Et in Genesi dominus loquitur, Faciamus hominem, & praefit bestis terrae, & piscibus maris, & auiibus caeli, vnique seque creaturae. Sed & angeli administratorij spiritus sunt, Sive uita, id est, operatio nostra vt vobis proficiat, Sive mors corporalis vt pro vobis si opus fuerit, sustineatur, Sive praesentia beneficia dei quae habetis in re, Sive futura promissa quae habetis in spe. *Omnia enim haec uestra sunt aliquo modo vt dictum est, Vos autem estis serui atque discipuli Christi & Rom. 14. estis eius iure creationis gubernationis ac liberationis, Christus autem dei Filius secundum diuinam naturam est dei patris tanquam vnicus & naturalis filius eius. Secundum humanitatem vero est dei, tanquam minister ipsius factus obediens vsque ad mortem. De quo deus ait per Esaiam, Ecce intelligit seruus meus, & exaltabitur. Hinc etiam filius dicit ad patrem, Omnia mea tua sunt. Et, Ego non quero gloriam meam.***

Cap. IIII. Sic nos existimet homo ut ministros Christi.

ARTICVLVS IIII.

PRÆTEREA

D **R**AETEREA docet Apostolus, quid debeat subditi de superioribus suis sentire, ne eos plus quam decet, magnificet: nec eos contemnant, si forte in aliquibus minus excellentes videntur. Sic nos Apostolos, & predicatoros, ac Christi vicarios Existimet homo quicumque fidelis. *Vt ministros Christi non vt principales, ac gratia collatores, Et (vt) dispensatores, hoc est, exhibitores seu distributores Mysteriorum dei, id est, diuinorum sacramentorum. Vel, mysteriorum dei, id est, ecclesiasticorum officiorum. Hic iam queritur, id est, a vobis*

2. Cor. 2. Corinthis interrogatur, atque discutitur. *Inter dispensatores ut fidelis quis inueniatur, id est, quis dispensatorum istorum sit verus dispensator, cui possit dispensatio securè committi. Corinthij enim inter dispensatores hos discernabant, vnum approbantes, alium reprobantes. Sed quia homines sancti tale iudicium non formidant, nec reputant, subditur.*

1. Thef. 2. *Mihi autem pro minimo est, id est, nihili pondero. Vt à vobis adhuc carnalibus iudicet iudicio reprobationis, tanquā dispensator indignus, Aut ab humano die, id est, ab homine in hoc tēpore peregrinante, Sed neque me ipsum iudicio absoluto ac definitiuo, damnando videlicet me ipsum. Debet tamen homo iudicare seipsum iudicio discussionis & reprobationis opinatiua, aestimando se peccatorem vilem ac miserum. Nihil enim mihi confesus sum, id est, de nullo peccato remorsum conscientia habeo, de praeiis enim satis feci, & scio quia indulta sunt mihi. Nec obstat, quod alibi dicit, Venit Christus peccatores saluos facere, quorum ego primus sum. Hoc enim dixit habendo respectum ad tempus praeteritum quo persequabatur ecclesiam, Qui autem iudicat me, id est, ad quem pertinet absolute iudicare de secretis cordis mei Dominus est qui solus nouit corda humana, nam & pater omne iudicium dedit filio.*

Math. 7. *Itaque nolite ante tempus extremi iudicij iudicare iudicio definitiuo de secretis & dubiis, maxime aliorum. Quosque ueniat dominus ad iudicium, Qui & illuminabit abscondita tenebrarum, hoc est, peccata occulta faciet manifesta, ponendo ea in lumine cognitionis. Sicut ait, Nihil occultum quod non sciatur, Et manifestabit consilia cordium an bona & iusta fuerint, an non. Prout per Esaiam protestatur, Ego autem opera eorum & cogitationes eorum venio vt congregem. Et tunc laus, id est,*

1. Timo. 1.

Ioan. 5.

Math. 10.

Marc. 4.

Lucæ. 18.

Esaiæ. 66.

MINIS.

id est, sententia saluatiua & meritorum protestatio. *Erit uniuersique bene agenti. A deo, id est, Christo iudice, quasi dicat: Tunc nullus laudabitur, nisi quem deus laudauerit, & omnē laude dignum deus laudabit. Haec autem fratres transfiguratus in me & Apollo, id est, ista quae scripsi de vestra gloriatione inani, qua quilibet gloriatur in eo qui sibi eloquentior videtur & doctior, vel cui magis afficitur, gratia exempli seu figuratiter dixi de me atque Apollo, quom tamen nō gloriaremini in nobis, sed magis in pseudoapostolis, & mundi huius philosophiae magistris, quos nolui nominatim exprimere, ne maior dissenfio fieret, sed loco illorum expressi me & Apollo, quatenus eidem rationibus quibus probaui non esse gloriantum in Apollo & me, intelligatis non esse gloriantum in his, in quibus gloriamini. Quod utique feci, Propter uas, id est, ad vestri instructionem, videlicet, Ne supra, id est, vitra, quam scriptum est in Hieremia ubi iubemur in deo, non in hominibus gloriari, Vnus vestrum Aduersus alterum insulet tumore superbia, Pro alio, id est, zelo baptista vel doctoris, ad quem inclinatur. Si enim apostolus illos pseudo nominasset, Corinthij superbissent contra seiuicem, vnoqueque eorum zelante pro suo doctore sine baptista. ¶ Non autem debes homo contra alium intumescere. Quis enim te discernit? id est, quis te ab alio facit differre? Quis te ab alio distinguit ac separat, dignitate & merito, vt contra eum inflaris, & ei te praeferas? ¶ Et quoniam posset quis allegare suam perfectionem, dicendo, quod virtuosior esset ac melior seu doctior alio, huic vanitati respondet Apostolus, Quid autem boni in donis naturae vel gratiae, Habes quod non accepisti? à deo mediante vel immediate, à quo est omne donum optimum, & datum perfectum. Si autem accepisti hoc modo Quid gloriaris in te vel creaturis, Quasi non accepisti? ista bona à deo. Itaque deo gratias age, & in ipso laetare, & quāto maior es, humilia te in omnibus, vt deo humilitatem iubenti tanto promptius pareas, quanto plura bona ab eo recepisti. Vnde ait Gregorius, Tanto esse humilior, atque ad seruandum deo promptior quiuis debet ex munere, quanto obligatiorem se conspiciat in reddenda ratione. Quanto enim quis maiora à deo suscepit dona, tanto amplius obligatur deo in omnibus obedire ex charitate sincera. ¶ Insuper amplius ironice loquens. Corinthium o praesum-*

A

B

Hiere. 9.

1. Cor. 10.

Sapient. 4.

C

Iacobi. 1.

1. Thef. 5.

Ecclesi. 3.

Math. 11.

Greg.

Lucæ. 12.

o praesum-

D præsumptionem redarguit dicens, *Iam saturati estis* saturitate spiritali, de qua dicitur, Beati qui esuriunt iustitiam, quoniam saturabuntur. Itaque saturati estis, cibo animæ, scilicet pane vite, & aqua sapientie, *Iam diuites facti estis*, id est, diuinis charismatibus adimpleti, *Sine nobis regnatis*, id est, auxilio nostro non indigetis regendo uos ipsos. Quod autem hoc non asserendo, sed increpando & cõsolendo dicitur, pandunt uerba sequentia, *Et utinam regnetis ueraciter iusto regendo uos inuicem*, & uitiis ualendo, *Ut & nos regnaueris uobiscum*, id est, confortes essemus atque participes meriti uestri, atque tantæ perfectionis. Et hoc merito dico. *Puto enim* ironicè autem loquitur, *Deus nos* apostolos uarios, *Novissimos*, id est, imos & uilissimos, *Ostendit enim* tamen secundum ueritatem simus à deo cõstituti principes mundi. Ostendit autem nos *Tanquam morti destinatos*, id est, ad moriendum missos, quasi ad nihil uiles simus, nisi ut occidamur, *Quia spectaculum* id est, obiectum, præcipue & cuiusdã admirationis inspectionis, *Facti sumus mundo*, id est, hominibus patriis & mundanis, *Et angelis* bonis ac malis *Et hominibus* rationaliter ac pie uiuentibus. Quemadmodum enim ad spectaculum aliquod magna hominum confluit multitudo: sic ad inspicendum personas & perfectiones apostolorum, homines concurrunt: impij, ut irridere: demones, ut fortitudinem mentis auferant: angeli sancti, ut intus confortarent: homines pij, ut condolerent. Potest tamen legi assertiue sine ironia: ut sit sensus, *Puto enim*, id est agnosco, quod deus nos apostolos nouissimos, id est, infirmos & abiectos, ostendit, id est, apparere fecit dante

Math. 5.

Ecclesi. 15.

Psal. 44.

EPIST.

Hebr. 10.

Hebr. 12.

2. Thes. 2.

Roma. 8.

F nobis præcepta spernendi mundi & cuncta que mundi sunt, prædicandi quoque crucem Christi, & mundi contemptum. *Nos stulti propter Christum*, id est, amore Christi, sicut agimus quod à mundo stulti & insensati putamur, *Vos autem prudentes estis* in Christo secundum estimationem uestram superbã. *Nos infirmi* reputamur, & propriam infirmitatem agnosci-mus, *Vos autem fortes*, id est, uirtuosi estis, ut opinamini, qui putatis vos non indigere nostro auxilio. *Vos nobiles, nos ignobiles*. Totum ironicè dicitur, ut confundantur & corrigantur carnales. Apostoli quippe carne & spiritu nobiliores erant Corinthiis, quoniam semen Abrahæ erant, & primitias spiritus sancti receperunt. *Vsque in hanc horam*, id est, assidue

Etesus

Et esurimus & sitimus & nudati sumus, id est, inopiam cibi, potus ac uestium patimur. Vnde alibi dicit apostolus, *In fame, & siti, & frigore, & nuditate*. Tunc impletum est uerbum Christi, quod dixit, *Veniet tempus, cum auferatur ab eis sponsum, & tunc ieiunabunt, Et colaphis cædimur* tanquam blasphemii, *Et instabiles sumus* fugiendo de loco ad locum. Iuxta illud, *Cum peccati uos fuerint in vnam ciuitatè, fugite in aliam*, *Et laboramus operantes manibus nostris* pro uictu atque uestitu. *Maledicimus ut perueritis* *Et benedicimus*, id est, bona eisdem dicimus, prædicando ipsis uerbum salutis. *Perfectionem patimur* propter iustitiam, *Et sustinemus libenter amore Christi*. Ibant enim Apostoli gaudentes à conspectu concilij, quoniam digni habitii sunt, pro nomine Iesu contumeliam pati. *Blasphemamur*, id est, crimen blasphemie nobis imponitur, *Et obsecramus deum* pro blasphemantibus. *Tanquam purgamenta huius mundi facti sumus*, id est, reputamur à perfidis, quasi immunditiæ quædam, inficientes hunc mundum nostra doctrina. Idcirco cum occidimur, putant mundum purgari ab hominibus pestilentibus, sicque efficitur mundi purgamentum: factique sumus, *Omnium peripsama usque adhuc* id est, uelut su perfluitas quædam generis humani, ita ut apti non simus hominibus sociari, sed tolli. Peripsama autem uocatur purgamentum ferri uel pomi seu alterius rei, illud uidelicet quod auferitur à materia rei ut purgetur, sicut esse limatura aeris aut ligni. *Non ut confundam uos scribo hæc* finaliter. Est autem consusio adducens peccatum, & est consusio adducens gratiam & gloriam, ut dicitur in Ecclesiastico. De prima consusione loquitur modo apostolus. Non enim intendebat eos finaliter confundere, sed corrigere, sicut ualuingit, *Sed ut filios meos spirituales Charissimos*, id est, valde dilectos. Esti non propter bonitatem & merita uestra, tamen propter bonitatem diuinã, *Moneo*, hoc est, ad meliora exhortor. Merito autem uocauit uos filios. *Nam si decem milia pædagogorum*, id est, quantumcumque multitudinem erudientium uos, *In Christo Iesu*, id est, in fide & euangelio saluatoris, *Habeatis*. Dicitur autem pædagogus instructor pueri, *Sed non multos patres spirituales habetis* ab hoc, hoc est, genitores qui uos in Christo generauerit, conuertendo uos primo ad esse carnali & infideli ad esse spirituale atque diuinã. Talis autem pater ego fui. *Nam in Christo*

A

2. Cor. 7.

Math. 5.

Marci. 8.

Lucæ. 5.

Matt. 10.

Lucæ. 6.

Act. 5.

B

Roma 3.

Ioan. 15.

Ecclesi. 4.

C

FINIS.

Roma. 12.

O ij Iesu

D *Iesu*, id est, in esse Christiformi seu statu Christiano, *Per eius angelium*, id est, per euangelicæ sapientiæ prædicationem, *Ego uos genti* instrumentaliter, scilicet ante alios proponedo vobis euangelium Christi, & ad fidei susceptionem animas vestras disponendo. Veruntamen vnus est pater noster in cælo, quem solum debemus patrem vocare, id est, omnium paternitatis efficentiam & gratiam ei præsertim adscribere. *Rogo ergo uos fratres imitatores mei estote*, tanquam boni discipuli, obediētēsque filij, quatenus sicut ego Christi vestigia sequor, ita & vos viam meam, id est, virtutes sequamini. *Ideo misi ad uos Timotheum* latorem huius epistolæ. *Qui est filius meus charissimus, & fidelis in domino, qui uos commonefaciat*, id est, admonendo uos instruat. *Vias meas*, id est, præcepta & documenta. *Quæ sunt in Christo Iesu*, hoc est, secundum voluntatem & doctrinam ipsius, in nullo enim à Christo discordo, *Sicut ubique in omni ecclesia doceo*. *Tanquam non uenturus sim ad uos, sic in statum quidam*, ex uobis tumore superbiæ, gloriantes in eloquentia & doctrina philosophorum, & tam impeterrite se inflantur, quasi non essem uenturus ad uos. Solent autem discipuli à malis retrahi timore aduentus magistri. *Veniunt autem ad uos cito si dominus uoluerit* cuius uoluntas supponenda est semper. Iuxta illud, *Dicatis, si dominus uoluerit, & si uixerimus faciemus hoc uel illud*. *Et cognoscam*, id est, attendam & examinabo, *Non sermonem rhetoricum eorum qui inflati sunt, sed uirtutem*, id est, uitam uirtuosam, an habeant, seu opera miraculorum. *Non enim in sermone*, id est, uerbis pulchris. *Est regnum dei*, id est, meritum attingendi, ac percipiendi regnum cælorum, *Sed in uirtute bonæ conuersationis consistit*. Ait enim Saluator, *Non omnis qui dicit mihi domine, domine, intrabit in regnum cælorum, sed qui facit uoluntatem patris mei*. Et rursum, *Qui audit uerba hæc, & non facit ea, comparabitur uiro stulto*. Verba enim sine opere sunt folia sine fructu. Arbor autem quæ non facit fructum bonum, excidetur, & in ignem mittetur. *Quid uultis*, id est, quod ex his duobus eligitis, scilicet *in uirga*, id est, rigore iustitiæ & occulto charitatis affectu, uidelet animo discipulandi, *Veniunt ad uos, an in charitate aperta* Et spiritu mansuetudinis? id est, animo mansueti & indulgenti? *Quoniam hoc secūdum sit præoptandum, potius tamen optandum esset*

primum, quàm carere boni patris aduentu, quauis rigoroso. *A Meliora nemp sunt uulnera diligentis, quàm oscula adolantis*, ut ait scriptura. In præinductis omnibus consideratur discretio sancti Apostoli, qui uerbis duris & increpatoribus, uerba charitativa atque suauia miscet, infundens uinum iustitiæ, & oleum pietatis, ut sanet animas uulneratas. Virtutes quoque suas tam diligenter describit, non ob propriam laudem, sed ut imitemur semitas eius.

Cap. v. *Omnino auditur inter uos fornicatio.*
ARTICVLVS V.

A *C* *C* *E* *D* *I* *T* *U* *M* *A* *P* *O* *S* *T* *O* *L* *U* *S* *A* *D* *P* *A* *R* *T* *I* *C* *U* *L* *A* *R* *E* *M* *I* *N* *C* *R* *E* *P* *T* *I* *O* *N* *E* *M* *C* *O* *R* *I* *N* *T* *H* *O* *R* *U* *M*, & ait, *Omnino auditur inter uos fornicatio*, id est, omnibus modis scitur, narratur, atque percipitur à me, & ab aliis, quòd inter uos sit fornicatio, quæ est illicitus concubitus: *Et talis*, hoc est, tam infamis & nefaria fornicatio, *quæ uis nec inter gentes* incredulas auditur seu esse percipitur. *Ita ut uxorem patris sui defuncti Aliquis uestrum Habeat coniugem*. Lira uidetur hæc sic intelligere, quòd mulier illa fuerit etiam mater istius: sed uerius creditur quòd erat eius nouerca. Talis autem fornicatio est incestus, pœna mortis prohibita. Vnde in Leuitico, *Qui dormierit cum nouerca sua, morte moriatur*. Vnde & Ruben dicitur in Genesi, *Non crescas quia ascendisti cubile patris tui*. *Et uos inflati estis*, tumore elationis, id est, ex superbia neglectistis tantum scelus corrigere, scilicet propter mutuas uestras contentiones, quibus occupati omittitis opera charitatis, *Et non magis iustum*, id est, compassionem & stetum *Habulistis* deplorando tanti horrendum piaculum proximi *Vt tollatur de medio uestrum*, id est, separetur à uobis per excommunicationem, *Qui hoc opus fecit uis omnes participes estis* quodammodo, sustinēdo talem inter uos. *Ego quidem Paulus Absens à uobis iam Corpore, presens autem spiritu*, id est, consideratione, & animi sollicitudine. Sicut & Helixius presens erat, cum Giesi accepit munera Naaman Syri, *tam iudicauit tanquam presens spiritu*. Vel sic, ac si corporaliter presens essem, *Eum qui sic operatus est*, id est, fornicarium illum. Sic autem iudicauit eum. *In nomine domini nostri*

D *Iesu Christi congregatis uobis ex meo spiritu*, hoc est, cum collecti fueritis publice in nomine Christi & in meo spiritu, id est, in vera concordia, habendo uidelicet spiritum seu charitatis affectum adiuuicem, sicut & ego ad vos habeo. *Cum uirtute domini nostri Iesu Christi*, hoc est, potestate & autoritate Christi, qui cooperabitur uobis. *Tradere huiusmodi Satanæ*, id est, ut tradatur talis fornicator diabolo, per sententiam excommunicationis. Et hoc *Et in interitū carnis*, id est, ad hoc, ut demon eum corporaliter affligat. In primitiua nanque ecclesia, ad fidei cōfirmationem, solebat excommunicationem sequi corporalis vexatio demonis, quousque peccator penitiret: & si non penitebat, vexabatur quousque animam exhalaret. Hanc potestatem præsertim habebant Apostoli, ut sicut

Matt. 10.

E ab obsessis poterant demones eicere, ita enormiter delinquentes poterant dæmoni tradere, corporaliter tribulandos.

¶ Sed quia hanc corporis poenam ordinauerunt ad animæ salutem, subditur. *Ve spiritus saluus sit*, id est, anima eius salua fiat. *In die aduentus domini nostri Iesu Christi* in die iudicij uniuersalis, seu particularis, vel in die mortis, quod reddit in idem. Nam qualis quis moritur, talis deo in die iudicij præsentabitur. ¶ Ex prædictis concludit Apostolus. *Non est bona gloriatio uestra* ô Corinthij, qua vel de baptistis & ministris gloriando contenditis, mutuòque præferitis, & ex hoc fraternam correctionem negligitis. Vel, gloriatio, qua vos iustos tactatis bona non est, eo quod tantum peccatum inter vos toleretis. Qui enim non corrigit cum potest & debet,

Iacobi 3.

Augustin.

F communicat delinquenti, & particeps est peccati. ¶ Post hæc ostendit, quam periculosum sit congregationi iustine peruersum. *Nescitis quia modicum fermentum*, id est, parua pars infectiua, *Totam massam corrumpit*? id est, uiniuer sam materiam inficit: sic vnum peccatum seu vnus pestilens & peruersus uidelicet consensus huius peccati, & fornicator huiusmodi totam massam, id est, vestram congregationem contaminat, inficit & seducit, nisi auferatur tale fermentum.

EPIST.

Ioan. 13.

Expurgate ergo uetus fermentum, id est, fenestalem peccati istius, & autorehem peccati huius agnate à vestra communione, *Ve sitis noua conspersio*, id est, gratia baptismatis & uirtutum operibus innouati, *Sicut estis azymi*, id est, à peccati fermento alieni effecti in fonte baptismi. Azyma dicitur,

dicitur ab *α*, quod est sine, & *ζῆμα* quod est fermentum, quasi sine fermento. Conspersio autem & azyma idem sunt, utpote farina per aquam glutinata sine fermento: sicque significant puritatem à corruptione peccati. Denique in fermento duo pensantur, uidelicet sapor uirtutis, quo efficit panem saporosum, & ita per fermentum signatur doctrina euāgelica tibi, cum dicitur, Simile est regnum cælorum fermento, quod acceptum mulier abscondit in farinæ tribus fatis, donec fermentum est totū. Secundo consideratur in fermento corruptio adipis, & ita significat culpā, quæ alios inficiendo corrūpit, & ita nunc sumitur. Sitis itaq; noua conspersio. *Etenim pascha nostra immolatus est Christus* .i. agnus paschalis pro nostra salute oblatas est Christus qui loquitur, Ego quasi agnus mansuetus qui portatur ad victimā. De quo ait Ioan. Ecce agnus dei, qui tollit peccata mundi. Item; alibi, Dignus est agnus qui occisus est. Ipse enim uerus est agnus, qui abstulit peccata mundi, qui mortē nostrā suiuispi oblatione, seu morte destruxit. Ipse quoq; est pascha nostrū. i. transitus noster, præbendo nobis exemplū transendi de hac peregrinatione ad patriā. Propter quod ait, Ego sum uia, ueritas & uita. Pascha enim transitus dicitur. Huius agni figura fuit agnus ille paschalis sen legalis, de quo in Exodo legit. Vnde quod ibi habet, Os eius nō cōstringetis, ab Euāgelista allegatur de Christo. Similiter sicut per effusione sanguinis agni illius liberabunt filij Israel ab angelo deualtate, seu plaga Aegypti: sic nos p effusione sanguinis Christi liberamur à potestate diaboli & à ruina peccati. Insuper sicut carnes agni illius māducabant cū azymis panibus: sic fideles uiuere & Christi corpus comedere debet sine

Math. 13.

Luc. 13.

Hierc. 11.

Ioan. 1.

B Apoc. 6

Exod. 14.

Ioan. 14.

Exod. 12.

Ioan. 19.

Acto. 20.

1. Petri. 1.

Ioan. 6.

C

fermento peccati. Ideo subditur. *Itaq; epulemur* .i. in dño deliciemur ac nutriamur, Christi sacramētis uescamur, & ei incorporeremur, *Nō in fermento ueteri* .i. nō in iniquitatibus nostris antiquis ac solitis, *Neq; in fermento malitiæ* .i. peccato ex deliberatione animi factō: iuxta illud, Dixit iniustus, ut delinquat in semetipso, *Etenique* .i. nō in fraudulēta, aliq; nocua cō uerfatione: prout Petrus monet, Deponētes omnē malitiam & dolum & simulationes & inuidias. *Sed in azymis* .i. operibus *Sinceritatis* .i. internæ puritatis, ut habeamus cor mūdum, *Et ueritatis* .i. iustitiæ, etiā quātū ad proximos. Vel, in azymis ueritatis. i. actibus sanctæ cōsēplationis, & illuminatæ cognitiōis.

Psal. 135.

1. Pet. 2.

Psal. 50.

Ioan. 1.

FINIS.

D *Scripti vobis in epistola.* Sciendū quod apostolus ante missionem præsentis epistolæ, misit Corinthiis epistolam quandam, quæ non habetur in qua iussit vt non miscerentur fornicariis, quod Corinthij non bene intellexerunt, putantes apostolum loqui de spirituali fornicatione, quæ est idololatria. Ideo nunc exposita verba illic scripta, & ait. Scripti vobis in epistola illa quam non habemus, *Ne commisceamini fornicariis familiaritate, communionem, aut cohabitationem, & Non utique fornicariis huius mundi .i. hoc scripsi, vt non misceremini fornicariis huius mundi, id est, publice criminosis, de quibus subiungitur, Aut avaris, aut rapacibus .i. violentis ablatoribus rei alienæ, Aut idolis seruentibus .i. idololatriis, qui tamen Christiani esse volunt. Alioquin debueratis de hoc mudo exisse. id est, si aliter intellexissem quàm sic, oporteret vos mundum omnino exire, si velletis mihi acquiescere. Nam si de gentilibus loquutus fuissim, non possentis verba mea implere, nisi mundū exeundo, cum vbique demorentur gentiles. Nunc scripsi vobis in ista epistola clarius, *Non commiseri prædictis criminosis Christianis.* De infidelibus nanque non loquor, quibus etiam quomodo verbum salutis annunciaretur, si vitarentur? Ideo additur, *Si is qui frater id est, si Christianus nominatur inter vos fornicator .i. notorius fornicator fuerit, & coniugatus, Aut avarus. aliena tenendo, Aut idolis seruies, aut male dicitus. id est, detractor vel blasphemus, Aut ebriosus, aut rapax vel simili crimine vitiatas, Cum huiusmodi nec cibum sumere, sed eū in omnibus euitare, vt erubescendo penitentia, Vnde alibi dicit apostolus, Subtrahatis vos ab omni fratre ambulante inordinate. Non ergo prohibet, cum infidelibus atque gentilibus sumere cibum, præsertim cum alias asserat, Si quis vocat vos infidelium ad cenā & vultis ire, omne quod vobis apponitur manducate. ¶ Deinceps offendit apostolus, quod de infidelibus non habet dare præceptum. *Quid enim mihi de his que foris sunt .i. quid spectat ad me de infidelibus, qui extra ecclesiam sunt, nomine, numero, & re iudicare? id est, dare sententiam vt vitentur? Imò potius debet be fidelis illis pie applicare, vt conuertantur. Nonne de his qui intus sunt id est, fidelibus qui intra ecclesiam sunt nomine vel merito,***

2. Thess. 3.

F
2. Thess. 3.Hebr. 10.
Ioan. 3.

Vos iudicatis? & non de his qui foris sunt? quasi dicat, Si vos non iudicatis de his qui foris sunt, ita nec ego. Non enim auctoritatem

thoritatem habeo super eos. *Nā eos qui foris sunt .i. infideles*

*Deus iudicabit iudicio dānationis, non discussionis seu disceptationis: sic enim iudicati iam sunt: iuxta illud, Qui non credit, iā iudicatus est, quia nō credit in nomine vniuersi filij dei. *Auferite malū .i. prædictū fornicarium, qui habet uxorem patris sui, Ex ubi scriptis .i. ex vestra societate. Qui enim tetigerit picē, inquinatur. Et in Dentronomio dominus, Auferes, (inquit) malū de medio tui, vt ceteri timorē habeāt. Debemus etiam auferre cogitationes malas, & omne peccatū de cordibus nostris, prout per prophetam dominus iubet: Auferite malum cogitationum vestrarum ab oculis meis.**

Cap. VI. *Audet aliquis vestrum habens negocium.*

ARTICVLVS. VI.

R

*Euocatis Corinthiis ab errore circa matrimonium, iam reuocatur ab errore circa iudicium, in quo multis modis errauerūt, vt patebit. Audet aliquis vestrū fidelis, aui temerario, nō metuens in hoc dei offensam, Habens negociū .i. causam iudicalem Aduersus alterū fideliē, Iudicari apud iniquos .i. pro habendo iudicio accedere iudices infideles, qui semper aduersantur fidelibus, et non apud sanctos? .i. iudices fideles nō interpellatis? Quod erat multipliciter malū. Dabatur enim per hoc infidelibus occasio opprimendi pauperes Christianos, & spernandi ecclesiam, quasi nō habentem personas ad iudicandum actiue idoneas. Dabatur quoque infirmis fidelibus occasio reputandi infideles, cum tamen dicat scriptura, Ad nihilum deductus est in conspectu eius malignus. Et occasio redeundi ad idololatriam. ¶ Post hæc ostenditur, quod fideles digniores sunt iudicare, quàm perfdi. *An nescitis, quoniam (.i. quod) sancti videlicet perfecti, vt apostoli & apostolici viri, De hoc mundo id est, homines habitantes in hoc mundo inferiori, iudicabunt? per affectionē & approbationem. Afidebunt enim Christo, eiusque sententiam omnes electi approbant, Vnde ait saluator, Vos qui sequuti estis me, sedebitis super sedes duodecim iudicantes duodecim tribus Israel, Et Sapiens, Iudicabunt iusti nationes, & dominabuntur populis. Et si (.i. quia) in vobis .i. per sanctos, qui inter vos sunt, iudicabitur mundus. Est autē mūdus perditionis. i. collectio hominum**

A
Esa. 37.Eccle. 13.
Deute. 31.

Psal. 118.

Esaie. 1.

B

Deute. 17.

Psal. 14.
C

Math. 19.

Luc. 22.

Sapient. 3.

D hominū reproborum. De quo mundo ait Christus apostolis,
 De mundo non estis, sed ego elegi vos de mūdo. Et alibi, Nō
 pro mundo rogo. Est etiā mundus saluatoris, de quo dicitur,
 Sic deus dilexit mundum. i. collectionē hominum electorum,
 vt filium suū vngentium daret. Sancti ergo iudicabunt mun-
 dum perditionis iudicio reprobationis, sicut & Christus. Mū-
 dum vero saluationis iudicabunt iudicio beate premiatio-
 nis.

¶ Si ergo iudicabitis mundū, hoc modo indigni estis qui
 de me minimis iudicatis? .i. indigni non estis iudicare de paruis
 & secularibus causis, quod patet per locū à maiori. Etiā. Ne
 scitis .i. scire vos conuenit, Quoniam angelos iudicabimus. Hoc
 cōmunitur de angelis apostatis intelligi solet, de quibus scri-
 ptū est in Apoca. Draco pugnabit & angeli eius, quos sancti
 cum Christo dānabunt.

¶ Sed quoniam dictum est, q̄ omnes e-
 lecti iudicabunt per approbationem sententię iudicis, possu-
 mus dicere, q̄ homines electi iudicabūt etiā angelos sanctos,
 Pro cuius pleniori intelligentiā aduertendū, quod meritum
 & demeritum premiij essentialis, seu pœne principalis, nō cō-
 uenit his qui sunt in termino, sed qui in via. Angeli autē boni
 & mali à principio mundi in termino positi sunt, per inauer-
 tibilem conuersionē ad dominum, & inuertibilem auersionē
 ad deo, sicut Damascenus declarat. Ergo à principio mundi
 iudicati sunt, quantum ad remuneratiōē principalē, quę est
 vel adoptio, vel carentia visionis diuinę essentia. Veruntamē
 sicut angeli boni in premio accidentalī proficiunt per hoc, q̄

F homines corū ministerio saluantur: sic angeli mali pœnā acci-
 dentalē sibi accumulāt, inducēdo homines ad peccata. Pro-
 pterea angeli boni & mali in die iudicij iudicabūt, quantū
 ad premiū meriti accidentalī, illud plene & vltimate perci-
 piēdo. Et iudicabunt homines electi angelos sanctos iudicio
 approbationis, Quāto magis secularia? .i. multo amplius digni
 sumus iudicare causas terrenas, & res tēporales. *Secularia er-
 go iudicia* .i. negocia mundana Si habueritis, contēptibiles qui
 sunt in ecclesia, illos constituite ad iudicandū. Propter diligentem
 considerationē sequētium cogimur ista dupliciter explanare.
 Primo ironicē .i. cum ironia seu irrisione, nō vtiq; passionata
 sed charitativa, iusta, qua ad correctiōē irrisi ordinantur: vt
 sit sensus, Contēptibiles qui sunt in ecclesia. i. viros impro-
 bos & ceteris vtiliores, constituite ad iudicandū, id est, tales
 facite

facite. Propter quod fratres coacti sunt interpellare iudices
 infideles. Simili sensu dicitur illud prophete. Immolare laudē
 de fermento. *Ad uerēcundiam uestrā dico* .i. ad uestram confu-
 sionē enarro vos ita fecisse. Sic non est .i. ex uestro factō se-
 qui videtur, quod non est. *Inter uos sapiens quisquā* id est, cir-
 conspectus quisquam & expertus, *Qui possit iudicare inter fra-
 trem suum* id est, inter proximum & proximum fide german-
 num. *Sed frater cū fratre* id est, vnus fidelium iudica alium

In iudicio contēditis, q̄ hoc apud infideles scilicet iudices. Se-
 cundo exponitur sine ironia, hoc modo, Secularia iudicia si
 habueritis, contēptibiles qui sunt in ecclesia id est, minus
 deuotos, internos ac deformes, constituite ad iudicandū. i.
 hortor vt tales ordinētis iudices. Sape enim contingit, vt tri-
 nus contēplatiui & spirituales sint magis actiui, & in tem-
 poralibus aptiores. Ad uerēcundiam uestram dico, quod non
 fecistis hoc modo. Dicit autem beatus Gregorius, Terrenas
 causas examinet, qui rerum exteriorum sapientiam perce-
 perunt: qui uero spiritualibus donis ditati sunt terrenis non
 debent negociis implicari. Augustinus quoq; Christus (ait
 testem inuocū quia mallem quotidie aliquid manibus ope-
 rari, quā tumultuosissimas causarum proximitates pati. *Iam
 quidem omnino delictum est in uobis, quod iudicia habetis inter uos*
 id est, hoc ipsum uestro peccato agitur, atque peccatum est,
 quod inter uos negocia iudicio determinandū habetis, inter
 quos quies & pax esse debent. Vnde concludit Augustinus,

Peccatum est iudicium habere contra fratrem. Pro cuius sa-
 no intellectu habendo addit periphrastes. Perfectis licet re-
 petere sua simpliciter, sed sine causa sine lite, sine iudicio: sed
 non conuenit eis inde mouere causam ante iudicem. Infirmis
 uero licet repetere sua, causam mouendo coram iudice, & iu-
 diciū habendo contra fratrem: sed non contentiose vel fraudu
 lenter, nec apud iudices infideles. Sed nec hoc uidetur satis re-
 solutū. Ecclesia enim nō errat habēdo iudicia. R. religiosi etiā
 licet sua repetere corā iudice: fideles quoq; qui in terris sunt
 infidelium, cū fideles iudices habere nō ualēt, ad infideles iudi-
 ces recurrere possunt. Alij igitur dicunt q̄ liceat, nō autē ex-
 pediat secularia habere iudicia. Et q̄ religiosi ac perfecti pos-
 sunt repetere sua, tanq̄ cōmunia, non vt propria. Itē, q̄ fideles
 inter infideles habitates, possūt corā iudice infideli causā suā
 mouere,

A
Amos. 4.

B
Grego.

August.
2. Timo. 2.

August.
C

Ioan. 15.
Ioan. 17.
Ioan. 3.
Ioan. 8.

Luce. 10
Apoc. 12.

Damasc.

Heb. 10 D mouere, si fideles iudices nō possint habere. *Quare non magis iniuriā accipitis?* id est, cur nō potius violentiā manifestā suffertis, quam habeatis iudicia litigiosa? *Quare non magis fructum dem* id est, occultam bonorum vestrorum ablationem, seu quamlibet machinationem dolosam *patimini?* Simile est quod ait Saluator, *Si quis voluerit iudicio tecum contendere, & tunicam tuam tollere, dimitte ei & pallium.* Rursusque ait: *Qui abtulit tui, noli repetere.* Hoc dominus consulit ad vitandum inquietudinem mentis. *Sed uos iniuriam facitis aliis* Et *fraudatis* id est, dolum eis infertis, Et *hoc fratribus* id est, fidelibus quibus hoc minus facere congruit, & in hoc pessime facitis. Etenim *An nescitis* quod vti que scire vos arbitror, *Quia iniqui* id est, iniusti *Regnum dei non possidebunt?* id est, terram viuentium, seu vitam eternam non hereditabunt? Iusti enim fulgebunt vt sol in regno patris eorum. Et in Apocalyp. dicitur de iniustis, *Nō intrabit in illam aliquid coinquatum.* *Nolite errare* recipiendo falsum pro vero, vel malum pro bono. *Neque fornicarii, neque idolis seruientes, neque adulteri, neque molles* in seipso insistentes, prouocando, vel exercendo libidinem, *Neque masculorum concubitores, neque fures, neque auari, neque ebrios, neque maledici* id est, detractores, *Neque rapaces* regnū dei possidebunt. Et hec aliquando suscitis id est, his vitiis subiucialis, ante vestram conversionem ad fidem Christi, *Sed ablutestis* id est, a maculis peccatorum in baptismo, *Sed sanctificati estis.* splendorem gratiæ atque virtutum, pulchritudinemque recipiendo, *Sed iustificati estis* bene operando, *In nomine* id est, virtute & inuocatione, vel ad honorem nominis *Domini nostri Iesu Christi & in Spiritu dei nostri,* id est, operatione Spiritus sancti. ¶ Quoniam vero præducta verba de nō repetendo sua obscura sunt, exponit modo Apostolus quomodo intelligi debeant. *Omnia mihi licent,* id est, permittitur mihi omnia mea iuste repetere tanquam licitum, *Sed non omnia expediunt* id est, non semper expedit omnia repetere in foro iudiciali. Primo propter conseruationem honoris: iuxta illud Prouerborum, *Honor est homini, qui separat se à contentionibus.* Secundo, quoniam est maioris, boni impeditiuum, Tertio, propter nimiam sollicitudinem atque angustiam anime: Quarto, propter periculum iurgiorum: iuxta illud Ecclesiastici,

Prover. 20

clesiastici, *Ne contendas cum homine locuplete, ne forte conseruat tibi litem.* *Omnia mihi licent,* secundum sensum prædictum, cum non sit lege naturali vel scripta prohibitiū, *Sed ego sub nullius redigar potestate,* id est libertate animæ meæ nolo amittere, subdando me terrenarum rerum amorī, ac iudicis potestati, quod facerē si iudicio litigare, fratremque meū offendere malletm, quam perdere me temporalem. ¶ Quod autem mea repetere liceat, patet. Nam *Esa* debetur *Ventri* pro corporalis vitæ sustentatione, *Et venter indiget Esis.* Ideo licet temporalia bona repetere, vt habeamus victum & quibus tegamur. Non tamen debemus importune & nimis anxie pro istis contendere, quoniam temporaliter transeunt, & venter & esca: propter quod sequitur, *Deus autem & hunc ventrem Et hanc escam Destruet,* quia vtunque naturaliter corruptibile est. Et quantum venter maneat substantialiter post resurrectionem communem, non tamen secundum statum & pristinum actum. Ideo pro necessitatibus ventris minor esse debet sollicitudo. Præterea redit Apostolus ad id, vnde cœperat loqui, videlicet ad reprobanda luxuria vitia. *Corpus autem vniuersiusque fidelis Non fornicationi sed domino deo subiiciatur & obsequatur, Et dominus corpori principetur, & premium tribuat.* *Deus vero pater seu trinitas Et dominum Iesum suscitauit* tertia die à mortuis *Et nos suscitabit* in die iudicii, *Per virtutem suam omnipotentem,* cui non est impossibile omne verbum. ¶ Ratio autem cur corpus non fornicationi, sed domino reddendum est, redditur. *Nescitis quia corpora uestra membra sunt Christi?* Ipse enim est caput nostrum, cui in baptismo incorporamur, & ipsa ecclesia est mysticum corpus Christi. Ideo quilibet vere Christianus est mysticum membrum eius. *Tollens ergo,* id est, assumens seu diuino cultui auferens *Membra Christi,* id est, corpus meum, & alterius, quem ad voluptatem meo exemplo induco, *Faciām de eis Membra meretricis?* concubendo cum ea, sicque vna caro fiendo cum carne illius. *Abstine,* vt rem adeo impiam agam. *An nescitis, quoniam qui adhæret meretrici* carnali amore, & copula corporali, *Vnum corpus* cum ea *Efficitur?* per seminis communione seu affectuum transformationem. *Erunt enim* inquit *dominus in Genesi Duo,* id est, vir & mulier, *In carne vna,* id est,

Gene. 1.
2. Tim. 6.

Math. 6.
B

Philip. 3.

Luc. 11.

C Eph. 1.

Math. 19

Gene. 2.

D id est, pro eadem carne reputabuntur propter mutua-
Math. 19. nem, quannus numeraliter atque realiter differant. Hoc ad li-
 teram de legitime coniunctis predictum est. Apostolus ta-
 men allegat hic de illicitis copulis fornicantium, quoniam
 ratio identitatis partim eadem est. Nam concubitus licitus
 & fornicatio conueniunt in esse nature, non autem in esse mo-
 rali. *Qui autem adheret domino* adhesionem amorosa & obe-
 dientiali, *Vnus spiritus est*, id est, diuino spiritui per chari-
 tatem vnitur, in deum transformatur, eique indissolubiler
Ioan. 17. colligatur. Vnde aiebat Saluator loquens ad patrem, Notum
 feci eis nomen tuum, vt dilectio tua in eis sit, & ego in eis.
 Amor nanque est virtus vnitua diuersos coniungens, quannus
 essentialiter differant. *Fugite fornicationem* id est, omnem
Tob. 4 E illicitum concubitum. *Quaedam peccata in se quaedam pec-*
Zach. 2. *nam & amaritudinem habent, vt ira, inuidia, & ista melius su-*
 perantur luctando & resistendo. Nam quanto diligentius &
 particularius consideratur, tanto plus displicent, sicque faci-
 lius repelluntur. Alia autem peccata quaedam delectationem
 includunt, vt gula, luxuria, que melius vincuntur fugiendo
 quam colluctando. Quo enim particularius, diligentiusque
 pensatur & renouuntur, eo appetitus magis prouocatur. Vi-
1. Petri. 1. tanda ergo sunt fomenta, occasiones & cauze luxurie. *Ratio*
 quoque fugiendi fornicationem subiungitur. *Omne enim*
 peccatum, prater fornicationem, *Quodcumque fecerit homo,*
 cogitando, loquedo, vel operando, *Extra corpus est*, id est,
 non ita nocet corpori, ipsum debilitando, contaminando, ac
 F diuersis periculis exponendo, vt fornicatio, *Qui autem forni-*
1. Cor. 6. *catur, in corpus suum peccat* ipsum (vt dictum est), ledendo, pol-
 luendo & destruendo, praterim si multum exerceat actum
 huiusmodi. *An nescitis quoniam membra uestra* non soli cor-
 pora propter aliqua membra, sed omnia membra uestra, id
 est, corpus totum, *Templum est spiritus sancti*, id est, conse-
 cratum inhabitationi spiritus sancti in baptesimo, vbi expul-
 so diabolo, abrenunciatis pompis eius, & deo dicati estis.
Qui in vobis est per gratiam, primo atq; directe in anima,
 secundario autem in corpore, *quem spiritum sanctum*
10an. 20. *habens a deo* patre, qui misit & dedit fidelibus spiritum
 sanctum. Imo & a filio, sed & spiritus sanctus dat seipsum. Pro-
 pter quod ait Christus, Cum venerit paracletus, quem ego
 mittam

mittam vobis a patre, *Et non estis vester* id est, proprii iu-
 ris ac potestatis: Sed totum quod habetis & estis, tenemini deo
 vt ad eius honorem & gloriam omnia ordinetur. Nam &
 de omnibus rationem reddemus, tanquam de bonis mutua-
 tis. Deo quippe debemus nos ipsos, non solum ratione creatio-
 nis ac gubernationis, sed etiam ratione saluationis. Ideo sequi-
 tur, *Empti estis*, id est, a potestate & iure diaboli liberati,
 qui venudati fuistis in iniquitatibus uestris, *Pretio magno,*
 videlicet morte & sanguine Christi, de quo scriptum est in
 Apocal. Redemisti nos deo in sanguine tuo. Hinc itaq; dicit
 Anselmus, Certe domine quia me fecisti, deo me totumque
 redemisti me, deo me totum: imo tanto deo amo tuo plus
 quam me ipsum, quanto tu maior es me, pro quo dedisti teip-
 sum, & cui promittis te ipsum. *Glorificate ergo*, id est, bo-
 nis operibus honorate, & gloriosum ostendite, *Et portate deum*
in corpore uestro, id est, eius voluntati corpora uestra sub iu-
 ste, quecumque aduersa extant, imiter tolerando. Itaque deum
 in corpore proprio portare, est iugum domini super se fer-
 re, sicut monet Saluator, Tollite iugum meum super vos. Et
 alibi, Tollat crucem suam quotidie. Ideo denique inobedi-
 enti populo dominus loquitur per Hieremiam, A seculo conse-
 gisti iugum meum, pupilli vincula mea & dixisti, Non seruiam.

Cap. vii. De quibus autem scripsisti mihi.
 ARTICVL. VII.

E quibus autem scripsisti mihi. Agit Apostolus C
 hoc loco de matrimonio. Pseudo enim Aposto-
 li vt puriores ceteris viderentur, magisque eis
 crederetur, predicauerunt nuptias esse vitan-
 das. Quo audito, scripserunt Corinthij apostolo,
 quid tenendum esset de hoc. Quibus respondet: *De quibus*
autem scripsisti mihi, videlicet de nuptiis obseruandis vel
 fugiendis. Respondeo. *Bonum simpliciter, i. perfectum* est
 homini nondum conjugato *Mulierem non tangere* id est, peni-
 tens continere, & in castissima domino ministrare: In carne
 enim sine carne viuere, no humana sed angelica vita est. De ta-
 libus ait Saluator, Sunt eunuchi qui se castrauerunt propter
 regnum caelorum: de quibus ait domitius p Esaiam, Dabo eis nome-
 melius

A 102. 14.
 102. 16.

Rom. 4.
 2. Cor. 5.
 Mat. 12.
 Roma. 14.
 Esai. 52.
 Roma. 6.
 Apocal. 5.
 Anselmus

B
 1. Petri. 2.
 Matth. 11.
 Matth. 16
 Hier. 2.

Hierony.
 Matth. 10.
 Esai. 56.

D melius a filiis & filiabus. Propter fornicationem autem vitandam Vnusquisque vir vxoratus, Vxorem suam, id est, vnam ac propriam, non plures, nec concubinam Habeat, id est, retineat, nõ reiciens eam, quasi nuptiæ deo displiceant, Et vnusqueque mulier maritata Suum virum proprium Habeat, id est, retineat. Vel si intelligatur de nondũ coniunctis, sensus est, vt qui aliter continere non possunt, nubant. Multæ autem sunt causæ institutionis matrimonij, scilicet multiplicatio hominum, inimicorum reconciliatio, integratio pacis, euitatio fornicationis, instructio & educatio prolis.

Viri vir debitum reddat, similiter autem vxor viro, exponendo se mutue voluntati, quantum ad commixtionem carnalem. Cuius ratio subditur. Mulier potestatem plenam & liberam Sui corporis non habet, sed vir, quia non potest viro debitum denegare, potestque vir illud exigere. Similiter autem et vir sui corporis potestatem non habet, sed mulier. In lege enim debiti huius pares sunt, quanuis in aliis mulieres subditæ esse debeant suis maritis. Nolite fraudare, id est, corporis vsum subtrahere Inuicẽ, nisi forte ex consensu cõmuni, & hoc Ad tempus certum. Tempus enim amplexandi, & tempus lõge fieri ab amplexibus, Vt uacetis, id est, deuote insistatis Orationi, quæ est ascensus mentis in deum. Propter quod indiget spirituali eleuatione, quæ per actum carnalem maxime impeditur, etiam post actum talem sensus manent ad tempus minus idonei ad spiritualia opera. Et iterum tempore orationis completo, Reuertimini in idipsum, id est, ad pristinum debiti huius per solutionem, Ne tentet uos Satanas, id est, ne diuturnior elongatio à concubitu fiat uobis occasio tentationis à demone, & incitatus adulterij crimen, Propter incontinentiam uestram, id est, eo quod proni sitis ad vitia carnis Hoc autem, videlicet vt reuertamini in idipsum propter incontinentiam uestram, ne in grauiora mala cadatis, Dico secundum indulgentiam, id est, secundum permissionem seu concessionem. Matrimonium enim ordinatur etiam in remedio culpæ. Hæc videtur intentio Augustini hoc loco, Non secundum imperiũ, id est, non imperando hæc dico, non enim necessarium est ad salutem ita reueri. Imò melius esset ex cõsensu abstinere. Incontinentiæ autem malum est, vt vir vxorem cognoscat ultra neces-

Eccl. 3.

F

August.

necessitate procreandi liberos, reddendique debitum, nisi faciat hoc, ne coniunx in adultiterio ruat seu peccet quia hoc fit ad satisfaciendum concupiscentiæ, quod est veniale, quando concupiscentia sistit intra limites matrimoniales, videlicet qd aliam nollet cognoscere. Si vero limites istos excedat, erit peccatum mortale: quando videlicet tanto impetu fertur, qd etiam, quanuis non esset sua, cognosceret eam. Deniq; tria sunt bona matrimonij quibus excusatur, videlicet fides, quam mutuo coniuges seruant: proles religiose educanda: & sacramentum, ne coniugij separetur. Cum igitur actus matrimonialis sit causa prolis generandæ, diuinoque cultui mancipandæ, est actus religionis, nec aliam habet culpam: sed est meritorius, si fiat ex charitate: similiter si fiat causa reddendi debitum, tunc enim est actus iustitiæ. Volo autẽ omnes homines esse sicut me ipsum, id est, quantũ in me est, mallem omnes simpliciter continere: omnes inquam determinate, non singulos. Vel omnes, si cõuenienter fieri posset: sicut et ego cõtinco, qui etiam virgo sum. Sed vnusquisq; electorum fidelium Proprium donum id est, gratiam sibi singulariter datam Habet ex deo. Vnde de quolibet sancto cantatur, Non est inuentus similis illi, Alius quidem sic, alius uero sic, id est, vnus habet gratiam secundũ hunc perfectionis gradum, alius secundum alium gradum. Idcirco non possunt omnes ad æquale perfectionem induci, sed vni consulendum est, vt in castitate permaneat, alij vt fidem coniugalem obseruet, quorũ vtrunq; dei est donũ. Hinc etiã cum Christus de virginitate differeret, dixit, Non omnes capiunt verbũ hoc. Et, Qui potest capere, capiat.

B

Eccl. 44

C Mat. 19

Dico autẽ non nuptis id est, virginibus & nondũ ligatis, Et ibidem. uiduis, bonum est illis, id est, vile & magis meritorium, Si se permanent sicut et ego id est, omnino continent. Quod si se non continent, id est, concupiscentiã non refrenant. Nubant matrimonio contrahendo. Melius est enim nubere quã viri id est, igne libidinis æstare, ang. & vinci. Et est cõparatio impropria: velut si dicatur, Melior est angelus quã diabolus. Nubere enim in se bonũ est & sine culpa. Vri vero simpliciter malum. Deinde agit de inseparabilitate matrimonij.

Hic autẽ qui matrimonio iuncti sunt id est legitime coniugatis, quãdo vterq; fidelis est, Non ego præcipio, quasi author præcepti, Sed dominus per seipsum, Vxorem a viro non di-

P sedere

Matth. 15

Matth. 5

D *cedere habitatione & thoro, causa fornicationis excepta, que non exprimitur tanquam notissima, quam solam Christus excepit. Quicunque (inquiens) uxorem dimiserit & aliam duxerit, excepta causa fornicationis, moechatur.* Ceteras quippe vniuersas molestias iubet Christus pro fide coniugij & castitate fortiter sustineri, secundum August. Ait enim Saluator, *Quod deus coniunxit, homo non separet. Quod si discesserit mulier a viro causa fornicationis, ab ea inexcusabiliter commisit, praecepit dominus Manere inuicem, id est, alteri non posse matrimonialiter copulari: iuxta illud, Qui dimissam duxerit, moechatur, Aut viro suo reconciliari, quod fieri potest.*

August.

Marc. 10.

Matth. 15.

E Nam sicut vir potest in adulterio deprehensam apud se sub spe correctionis teneret: sic potest repulsam ad thorum amicitiaque recipere. Quauis autem matrimonium soluatur per fornicationem quantum ad thorum, non tamen quantum ad vinculum. Matrimonium enim sic definitur, Matrimonium est personarum legitimarum coniunctio, indiuisam vitae consuetudinem retinens. Porro personae plene legitime sunt, quas non impedit votum, continentia, ordo, cognatio, dispar cultus, conditio vel frigiditas. Personae vero oino illegitimae sunt, quas impedit votum, ordo, cognatio, dispar cultus. Personae vero nec plene legitime nec plene illegitimae sunt per conditionem & frigiditatem. Si ergo personae sunt plene legitime, separari non possunt post copulam carnalem, nisi de communi consensu, causa fornicationis excepta. Nam & lepra quauis diuisa coniugatos quantum ad cohabitationem, non tamen simpliciter quantum ad thorum.

Luc. 18

F *Et uir uxorem non dimittat, nisi ob fornicationem.* Nec semper ob fornicationem potest eam dimittere, vt si ipsamet eam proficiuit, vel cum alia fornicatus fuerit, vel debitum reddere noluit, vel eam post adulterij manifeste deprehensam tenuerit, vel si mulier est violenter oppressa ab alio, sub specie proprij viri decepta, aut proprium virum probabiliter mortuum existimans, alteri est coniuncta. Supplendi est hic de viro quod de muliere praedictum est, scilicet, si discesserit, non ducat aliam, vel reconcilietur uxori. Deinceps agitur de matrimonio eorum quorum est dispar cultus, vbi videlicet vnus est infidelis.

Nam ceteris, quorum non est vterque fidelis, Ego dico non imperando, sed consulendo, Non dominus dicit hoc proprie seu immediate, aut imperatiue. Siquis frater .i. Christianus

Uxorem

Uxorem habet infidelem, ita quod eo ad fide conuerso, illa in infidelitate permanet. In exordio namque ecclesiae multoties alter coniugum couerteretur ad fide, alio non credente. Et haec uxor infidelis consentit habitare cum illo sine iniuria seu blasphemia fidei, Non dimittat illam, hoc consulo. Et si qua mulier ad fidem conuerua, habet uirum infidelem, hoc hic consentit habitare cum illa pacifice, Non dimittat uirum. Huius consilij ratio subditur. Intelligenda tamen sunt haec (vt aliqui tenent) de his qui in infidelitate contraxerunt, non de his qui in dispari cultu contrahunt: quia tunc non est matrimonium, sed separandi sunt, quemadmodum & Estras fecit. Sanctificatus est enim id est, ad fidem conuersus *Vir infidelis per mulierem fidelem*. id est, ex admonitione & instructione, seu optima conuersatione uxoris fidelis. *Et sanctificata est mulier infidelis, scilicet conuersa Per uirum fidelem.* Hoc in primitiua ecclesia saepius accidit, vt vnus coniugum conuerteret alium. Vnde ob hanc utilitatem consulit Apollolus vt cohabitent, eo quod cohabitatio sit salutis occasio. Hinc etiam princeps apostolorum in sua canonica, Mulieres (inquit) subditae sint uiris suis, vt & si qui non credunt verbo, per mulierum conuersationem, sine verbo lucrifiant, considerantes in timore sanctae conuersationem earum. Alioquin, id est, nisi secundum consilium meum feceritis, pariter habitando, Filij uestri & etiam filiae, quae nomine filiorum dantur interligi, immundum essent. in infidelitate manerent. Si enim fidelis recedit, puer sequitur eum parentem qui manet in domo, & maiorem populi partem, & ita in primitiua ecclesia, dum pauci erant fideles in delibus dominis subditi, puer sequebatur ritum parentis infidelis inuenientis in domo. Imo si sequutus fuisset fidelem parentem abeuntem, parens infidelis facile recuperasset eum auxilio infidelium principum. Nunc autem sancti sunt id est, filij uestri conuertuntur ad Christum, uobis simul manentibus. Poterat enim alter coniugum instruere filium. Praeterea aduertendum, quod quia causa cohabitationis coniugum disparis cultus, erat spes conuersionis errantis, idcirco in primitiua ecclesia quando plurimum conuertebantur Iudaei atque gentiles, licuit Christianis manere cum uxore seu viro infideli sine gentili, siue Iudaei vel Iudaeo. Proceudent autem tempore obdurtis Iudaeis, non licuit fidelibus cohabitare coniugij infideli Iudaeo. Nunc vero gentilibus quoque obdurtis: non licet alicui infideli coniugij cohabitare.

A

1. Esdr. 10.

B

1. Petri. 3.

C

D Et in hoc sensu loquuntur sacri canones, cohabitatione conjugum disparis cultus prohibentes. Apostolus vero loquitur pro tempore primitiue ecclesie. *Quod si infidelis vir aut vxor Discedat à fidei ex odio fidei, Discedat, nil enim mali cõtingit Christiano, sed liberatus es, potestq; cõ alio cõtrahe re. Nõ enim est seruituti subiectus frater aut soror in eiusmodi .* Vir aut mulier fidelis nõ obligatur sequi infidelem discedentem, vel eã repetere, aut à matrimonio fidelis abstinere. *In pace au tẽ uocauit nos deus, .* ad hoc nos in domo sua, quæ est ecclesia, posuit, vt pacifice coniuuiamus. Ideo non oportet cum infideli discedentem litigare. **C** Deinceps persuadet Apostolus, vcl quod non oporteat discedentem sequi, vcl quod expedit habitare cum infideli pacifice se habenti. *Vnde enim scis õ*

E *Mulier fidelis Si uirum infidelem Saluum facies? conuertendo eum ad fidem. Aut unde scis (õ) uir fidelis Si mulierem infidelem Saluã facies?* perducendo eam ad Christiũ, *Nisi unicuique sicut deus diuisit* id est, hoc certo sciri nõ potest, nisi per gratiam specialis reuelationis, quam deus unicuique cui vult diuidit, dans vni gratiam ampliorem, alteri vero minores. Vel sic, nisi vnicuiq; sicut deus diuisit, id est, nisi cognoscat hoc ex futuro euentu, expectando gratiam, quam deus singulis tradit, vbi & quando, & quantum, & quomodo sibi placuerit. **C** Ex præinductis autem inferit Apostolus commune documentum. *Et unumquemque sicut dominus uocauit, ita ambulet* id est, quilibet fidelium in ea uocatione & statu perseveret, & Christo deseruiat, in quo à deo ad fidem uocatus est,

Roms. 12. **Eph. 4.** **2. thess. 1.** **2. Petri. 1.** **F** scilicet vt qui in coniugio existens conuertitur, maneat in coniugio: qui autem non ligatus conuertitur seu uocatur, non contrahat. Hoc est consilium, non præceptum, estq; intelligendum, quantum ad ea quæ non repugnant fidei, bonique moribus. Sunt autem conditiones, & consuetudines prauæ, in quibus non est ambulandum. Nec idem est dicere, ambulare in statu, in quo, & à quo uocatus est homo. Nã in statu à quo quisq; uocatur, nõ est statũ non ambuladũ, sed in statu in quo. Sicut enim coniunx, ita & latro uocatur, sed coniunx, uocatur à cõiugio latro à latrocinio, quod fidei Christi repugnat, & ob id relinquendũ est, non autẽ coniugiu. Per hac quoq; non aufertur licentia tendendi ad status perfectiores. Hec ergo docet vos. *Et sicut in omnibus ecclesijs doceo, id est sicut & aliis omnibus*

omnibus prædico, vt sit distributio in genere. **C** Hæc insuper per exempla declarat. *Circuncisio* id est, in ritu Iudaico seu statu Iudaismi, *Aliquis uocatus est* id est, ad fidẽ Christi conuersus est. *Non adducit præceptum* id est, non compellatur ritum gentilem assumere seu gentiliter se habere, quantum ad ea quæ non sunt de necessitate salutis. In primitiua enim ecclesia Iudæi & Gentiles cõuersi, in aliquibus obseruantis differrebant magis quam postea. *In præcepto* id est, in statu & ritu gentiu *Aliquis uocatus est, non circuncidatur, imò nec ad ceteros ritus Iudaicos se transferre cogatur, Vnde & alibi dicit, Si circuncidamini, Christi nihil uobis proderit. Seruat ergo apostolus, quod cõgruere uidet ecclesijs, tam gẽtilium quam Iudæorũ, nec aufert consuetudinẽ, cuius obseruatio non obest saluti, vt asserit August. **C** Horum autem rationem subiungit*

Circuncisio id est, ritus Iudaicus *Nihil est sub ratione fidei, quia nil proficit ad obtinendã salutem. Legalia enim quantum ad caerimonialia cessauerunt. Est tamen aliquid sub ratione forme. Simili modo, *Circuncisio* id est, status seu ritus gentilis *Nihil est* id est, non obest nec prodest saluti. Quod intelligendũ est quantum ad ea quæ indifferentia sunt, nõ quantum ad opera idololatricæ, *Sed obseruatio mandatorũ dei* aliquid est, quoniã promeretur vitam æternã: ita illud, *Si vis ad vitam ingredi, serua mandata. Item & illud, Qui seruat uerbum Christi, uere in hoc charitas dei perfecta est. Cui consonat illud Sapientis, Custoditio legũ, consummatio incorruptionis. **C** Hinc concludit apostolus *Vnusquisque in qua uocatione uocatus est, in ea permaneat. Cuius intellectus patet ex prædictis. Intellectus tamen uerbi huius diligenter pensandus est, quoniã multi male intelligunt, & per cõsequens nec intelligunt (quia falsum nesciunt) & impertinenter allegant hoc uerbu, quasi non debeat homo amulari charismata meliora. Verba sancti Apostoli sicut in stylo simplicia sunt, ita in sensu profunda consistunt, quia ex corde doctissimo profuxerunt. His autem quæ nunc de circuncisio & præcepto dicta sunt, consonat quod ad Galatas scribitur, In Christo Iesu nec circuncisio aliquid ualet, nec præceptu, sed noua creatura. **C** Post introductionem exempli de ritu uiuendi ponitur exemplum de statu seu officio conditionis *Seruus* id est, in seruitute hominum existens. *Vocatus es* ad fidem vel opera bona, *Non sit tibi cu****

A Philip. 3.

Galat. 2.

Galat. 5.

B Augus.

Math. 22.

Math. 19.

1. Ioan. 2.

Sapient. 6.

Eph. 4.

C Phil. 3.

1. Cor. 12.

Galat. 6.

1. Tim. 9.

D *re*, id est, non doleas de seruitutis conditione, nec cupias eam effugere, *Sed ut si potes liber fieri* id est, a seruitute hac liberari *Magis utere* seruitute, id est, potius elige in seruitute manere, quoniam est tibi occasio humilitatis, vel ad veram atque in domino existentem libertatem pertinentis. Libertas nempe a seruitute peccati, & libertate peccandi. Vnde ait sanctus Ambrosius, *Quanto quis propter deum despectior est in hoc seculo, tanto sublimius exaltabitur in futuro.* Gregorius quoque ait, *Tanto est homo preciosior deo, quanto propter eum vilior est mundo.* Et Boetius, *Cum omnis (inquit) fortuna timenda sit, magis tamen prospera quam adueria.* Deinde ponitur ratio huius exempli, *Qui enim in domino* id est, in fide, seu opere dei, *Vocatus est exaltatus Seruus*, id est, in conditione seruituti, loquendo de seruitute humana, & corporali *Libertus est domini*, id est, de seruitute peccati liberatus est a domino, estque seruus domini, & per consequens vere & spiritaliter liber. Quoniam deo seruire, regnare est. Sicut & beatissima Agatha dixit, *Summa ingenuitas est seruitus Christi.* Facit enim liberum ab obligatione peccati, & seruitute diaboli. Ideo quoque Saluator testatur, *Si filius vos liberauit, vere liberi eritis.* Si militer qui uocatus est liber id est, a predicta seruitute humana immunis *Seruus est Christi* dum ei obedit. Vnde nec seruitus nec libertas repugnant obsequio Christi. Seruitus tamen maioris boni occasio est. Non ergo despicatur a libero. Hinc quoque, in vitis patrum narratur de quodam sancto patre qui nequaquam acquieuit a seruitute minorum suorum liberari. Pretio .i. pretioso sanguine Christi *Empti estis ab obligatione mortis eterne.* Idcirco tam liber quam seruus, serui sunt Christi. Emit etiam nos Saluator de manu dei patris, qui paratus erat proicere nos in infernum, vt effemus cohæredes consortibus suis. Nolite ergo *Fieri serui hominum*, id est, hominibus nolite vos finaliter aut principaliter subdere, sed vicem reddite saluatori, & ei estote subiecti. Scriptum est enim, *Dominum deum tuum timebis, & illi soli seruius.* Quod licet de seruitute laetæ accipi possit, tamen de omni seruitute bona intelligi valet, eò quod quicquid seruitutis impenditur homini, propter deum, in deo, & secundum deum impendendum sit illi. Ex his infert Apostolus, quod tamen predictum est, quatenus repetitio sit confirmationis iudicium.

Vnusquisque

Vnusquisque in quo uocatus est frater, id est, quilibet frater fidelis, in quo statu ad deum conuersus est, *In hoc maneat apud deum*, id est, in tali statu studeat deo digne seruire. Expleto matrimonij documento, de uirginitate ait Apostolus. *De uirginibus autem* id est, de uirginitatis atque perpetuae continentiae obseruatione, *Præceptum domini non habeo* quoniam nec in veteri, neque in noua lege præcipitur. Imò in veteri lege maledicitur sterili. In noua uero lege habetur, *Qui potest capere, capiat. Consilium autem* do de uirginitate seruanda, quasi de perfectione maiori, quod utique consilium Christus in Euangelio tradit, *Si quis, inquit, uenit ad me, & non odit patrem, & matrem, & uxorem, non potest meus esse discipulus, hoc est, imitator perfectus.* Potest tamen esse seruus. Itaque consilium do, *Tanquam misericordiam consequutus*, hoc est, gratiam apostolatus adeptus *A domino, ut sim fidelis* in officio mihi commissio. *Existimo ergo*, hoc est, cum sim Apostolus, cuius consilio est credendum, puto & consulendo affirmo *Hoc uidelicet in uirginitate & iugi continentia permanere Bonum esse propter necessitatem*, hoc est, ad uitandam occupationem coniugatis necessariam, quibus necesse est sollicitari circa temporalem provisionem domus, & prolis, atque familiaris. Infirmis & imperfectis infirmam & imperfectam rationem proponit. Poterat enim digniorè causam indicare, uidelicet quòd status matrimonialis ratione sollicitudinis sibi adiunctæ, plurimum retrahat a puritate atque seruire, ac stabilitate contemplationis & dilectionis diuinæ. Et sicut Augustinus fatetur, uirginitas supergreditur conditionem naturæ humanæ, per quam homines angelis assimilantur. Maior tamen est uictoria uirginum quam angelorum. Angeli enim sine carne uiuunt, uirgines uero in carne triumphant. Ideo subditur, *Quoniam bonum est homini sic esse*, hoc est, in uirginitate manere. Est enim bonum atque honestum, propter uitæ ueritatem. Delectabile, propter animi libertatem. Utile, propter copiosam mercedem. Uirginibus quippe debetur aureola, & fructus centesimus, vt patet ibi, sequuntur & agnum quocunque ierit. *Abigatus es uxori* non solum uinculo matrimoniali, sed etiam copula carnali, *Noli querere solutionem*, hoc est, separationem a coniuge. Hoc dicit Apostolus consulendo infirmis, ne incidant culpam maiorem, *Experte enim delectationem*

p iij ueneram,

D veneream, facilliter reuertuntur ad eam. Nihilominus licet & expedit querere solutionem causa intrandi religionem, si in ist animo firmum continentem proponat, nec aliunde occurrat rationale impedimentum, videlicet, negligentia prolis, vel periculum coniugis, aut simile aliquid. *Solutus es ab uxore,* id est, si uxorem non habes, *Noli querere uxorem* si videris te posse continere. *Si autem accepisti uxorem* bono fine atq; legitime *Non peccasti* cum non sit illicitum. Imò & bene fecisti.

1. Timo. 4.

Et si nupserit virgo votum virginitalis non habens, Non peccavit. Tribulationem tamen carnis, hoc est, corporalem afflictionem in provisione temporalium rerum, & in variis curis seculi huius *Habebunt huiusmodi,* id est, vir & mulier. *Ego autem uobis parco,* hoc est, fortiores rationes continendi vobis non profero, cum sitis incapaces & infirmi. ¶ Deinceps ostendit Apostolus coniugatis formam viuendi, & ad virginali perfectione, quantum fieri potest, appropinquandi, *Hoc ita*

E

que dico fratres, Tempus peregrinationis nostræ seu vitæ præsentis Breue est prout scriptura testatur, *Dies nostri sicut umbra super terram,* & nulla est mora. Et Iacobus, *Quæ est vita vestra? Vapor est ad modicum percipis, deinceps exterminabitur.* Reliquum est, id est, hoc restat, *Ve & qui habent uxores, sint tanquam non habentes,* id est, non nimis carnaliter afficiantur ad eas, nec actibus carnis totaliter immergantur: sed quantum fieri potest, studeant spiritualibus occupari, intentionemq; finalem ad deum referre. *Et qui sunt,* id est, tristantur, *sint Tanquam non sentent,* id est, consideratione breuitatis vitæ præsentis & spe consolationis æternæ respirent, & omnem inordinatam ac secularem tristitiam procul abiciant.

1. Par. 29.

Iacobi. 4.

Ad Tit. 2.

2. Thef. 2.

Malac. 5.

F

Ioan. 16.

Ecl. 11.

Psal. 148.

Psal. 61.

Et qui gaudent quocunq; modo, sint Tanquam non gaudentes, id est, in gaudio huius vitæ non quiescant, nec illuc perfectum reputent, sed potius horâ mortis, diem iudicii pœnas inferni, propria mala, totiusq; mundi peccata ingemiscant, & omnè inanimè exultationem contemnent. Vnde per Sapientie dicitur, *In die malorum ne immeror sis bonorum,* & in die bonorum, ne inmemor sis malorum. *Et qui emunt sint Tanquam non possidentes,* id est, temporalia habeant nõ quasi semper mansura, sed cito auferenda saltem in morte: nec inordinate afficiantur ad ea, pensantes quod ait scriptura, *Homo cum dormierit, non sumet omnia.* Et, *Diuitia: si affluant, nolite*

lite cor apponere. *Et qui utuntur hoc mundo,* hoc est, diuitis & cæteris rebus creatis, *sint Tanquam non utantur,* id est, non finaliter inhæreant rebus creatis, nec per eas retardentur a deo, sed pro nihilo reputent cuncta terrena, vt ad dei fructum pertingant. *Peccat enim id est, indefinenter cadit, censeat & variatur Figura huius mundi,* id est, dispositio, pulchritudo, & status terrenarû a temporalium rerum, quæ sunt in transmutatione cõtinua. Propter quod ait Ioannes, *Et mundus transiit, & concupiscentia eius.* Et in Ecclesiæ habetur, *Vidi cuncta quæ sunt sub sole, & ecce vniuersa vanitas, & afflictio spirituum.* Quidam exponit de inuouatione mundi circa iudicium, quando qualitas & modus existentie rerum mundanarû peribit, non ipsa substantia. *Volo autem uos sine sollicitudine,* id est, superflua cura circa sensibilia esse. Hæc enim est sollicitudo mala impediens libertatem mentis in deo. De qua dicitur in Proverbiis, *Expectatio sollicitorum peribit.* Et Philippensibus dicitur, *Nihil solliciti sitis.* Est quoq; sollicitudo bona, quæ est vigilantia mentis circa diuina. De qua legitur apud Michæam, *Indicabo tibi homo quid sit bonum, vtique sollicitum ambulare cum deo tuo.* Et ad Ephesios, *Solliciti seruate vnitatem spiritus in vinculo pacis.* De hac sollicitudine subditur, *Qui sine uxore est, sollicitus est quæ sunt domini,* id est, circa spiritualia cura eius versatur, *Quomodo scilicet placeat deo;* id est, quatenus corde mundo, & animo diligenti domino obsequatur eiq; placeat. *Qui autem cum uxore est, sollicitus est quæ sunt mundi,* id est, circa temporalia sollicitatur, *Quomodo placeat uxori, & diuisus est,* id est, animo vagus, & affectu partitus, partim querens placere deo, partim vxori; & partim temporalibus, partim spiritualia querens. Hæc idcirco dicit Apostolus, quoniam vxoratus minorem aptitudinẽ habet seruiendi deo quàm solutus, sepe tamen contingit, vt coniugati deuotiores sint, quàm soluti vel etiam religiofi. ¶ Simili sensu de mulieribus subditur, *Et mulier inuupta,* id est, vidua, *Et virgo, cogitat quæ dei sunt,* id est, diuina præcepta reuoluit in lege domini meditatur, & diuina recogitat, *Vt sit sancta,* hoc est, impolluta, munda, & virtutib; perornata, *Corpore & spiritu,* id est, anima, quatenus nec corporalia nec spiritalia habeat vitia, sed vt rone diuinis obsequiis mancipet. *Quæ autē nupta est cogitat ea quæ sunt mundi, quomodo placeat uiro* vnde & ipsa diuisa

1. Timo. 6.

2. Petri. 3.

1. Ioan. 2.

Ecl. 1.

B

Prover. 11.

Philip. 4.

Michæ. 6.

Ephes. 4.

C

Tob. 3.

Psal. 11.

D diuifa est, sicut maritus, quoniam nullus eorum toto corde intus est illi vni quod solū necessarium est. Si tamē nihil diuinae dilectionis preponant, viuunt in statu salutis, nec sunt simpliciter à deo diuifi, ut illi qui mortali vitio diuiduntur à deo. De quibus ait per Oseam, Diuifum est cor eorum, nunc interibūt.

Porrò hoc puta non nubere, *Ad utilitatem uestram dico*, id est, ad maiore profectum uestrum cōsulo. *Non ut laqueum*, id est, fornicationis occasionem. *Volū inuicem*, id est, proponam. Si enim Apostolus iubet nō nubere, daret imperfectis ad vitia carnis procliuus occasionem fornicandi. *Sed dico* & consulo hoc *Ad id*, id est, propter id, *quod honestum est*, scilicet ad continentiam obseruandā, *Et quod facultatē præbeat*, id est, hominem apter *sine impedimento*, id est, sine distrāctione, &

E molesta sollicitudine, *Domino obsecrandi*, id est, deum per sacra inuocandi. Casta enim vita efficit hominem aptum ad obsecrandum dominū mente pura & stabili. ¶ Insuper agit Apostolus de custodiendis virginū, quia in primitiua ecclesia erant patres carnales & etiā spirituales vt episcopi, quorum custodiae erant virgines committebātur. *Si quis autem custos virginum Turpem se uideri existimat*, id est, hoc putat, quōd ipse alitis turpis videtur, seu male gratiosus, & inhoneste se habens, *Vel turpe se uideri existimat*, id est, intra se turpem suspicionem habet

Super uirgine sua, id est, de uirgine suae custodiae deputata, *quod sit superadulta* idcirco, quōd uirgo iam attingit annos pubertatis, seu nubile, appareantque in ea probabilia signa quōd nubere cupiat, *Et ita oportet fieri utpote ut uirgo contrahat*, eo quōd continere non velit, *quod uult uirgo faciat* custos eius, tradens eam marito *Non peccat* custos si nubat uirgo *Nam qui statuit in corde suo firmus*, id est, custos virginis, qui stabili proposito mentis ordinauit uirginem suam in uirginitate seruare, *Non habens necessitatem* tradendi eam viro, eo quōd velit continere, *Potesatem autē habens suae uoluntatis*, id est, de secura custodia virginis, ita quōd potest uoluntatem suam implere, per hoc quōd uirgo sibi consentit, *Et hoc iudicauit in corde suo*, id est, ex iudicio rationis dictauit, *Seruare uirginem suam* quā custodit in uirginitate *Bene facit*, igitur *Et qui matrimonio iungit*, id est, marito legitimo tradit *Uirginem suam, bene facit* facit enim rem licitam. *Et qui non iungit uirginem viro, in uinculo matrimoniali Melius facit*.

F *Melius facit*, Magis enim meritorium

meritorium est, uirginem in uirginitate seruare, quā maritali, ceteris paribus; quia ad maius bonum cooperatur uirgini, qui seruat eam in uirginitate, quam qui copulat eam viro.

Mulier alligata est viro, in uinculo coniugali, quia nec potest discedere, nec alteri nubere, *Quanto tēpore uir eius uiuit*, id est, toto tēpore corporalis uitae sui mariti. *Quod si dormierit somno mortis*, id est, obierit *Vir eius, liberata est* à uinculo coniugali. Unde inferitur, qd si uir eius resuscitaretur, non teneretur eam recipere. *Cui uult nubat*, hoc est, uirum sibi placentem recipiat, si continere non velit. *Tantum in domino*, id est, secundum uoluntatem dei hoc fiat, videlicet secundum ordinationē ecclesiae. Per hoc Apostolus inuuit, quōd debent nuptiae esse spontaneae. Coactae enim seu inuitae, malum exitum consequuerunt fortiri. Propterea in Genesi de Rebecca indicitur.

Vocemus puellam, & quaeramus eius uoluntatem. ¶ Postremo, Apostolus dat consiliū continentiae uidualis. *Beatiorem autem erit uidua in praesenti per gratiam, & in futuro per gloriam*, *Si sic* id est, in statu uidualitatis, *Permanserit secundum meum consiliū*, id est, secundum intentionem finalem mei consilij, utpote propter hoc ut domino liberius vacet. Si autem uidua permanendo in delictis uixerit, uiuens mortua est, & melius esset ei nubere, atque statum coniugalem bene seruare, quā rāliter uiduam esse.

¶ Ne autem quis putet consiliū Apostoli esse humanum & parum curandum, adiecit. *Puto autem Sobriē loquitur*, minusque dicit, & matius significat: ut sit sensus, Puto, id est, certe scio, *quod est ego spiritum dei*, id est, spiritum sanctum *Habeam* habendo eam ipsius, prout gradus apostolatus requirit, ideo consiliū meum (deo inspirante) conceptum est, & tute creditur mihi. Romanis enim dixit supra, *Non ipsi primitias habentes*.

Cap. VIII. De his autem quae idolis sacrificantur.

ARTICVLVS VIII.

DOSTO QUAM Corinthios instruxit Apostolus de uirginitate, matrimonio & uidualitate, nūc plenus instruit eos de idololatriis, id est, immolatis idololatri, seu rebus quae idolis immolantur. Et ait,

De his autem quae idolis sacrificantur, id est, de materiis quas gentiles offerunt idolis suis, an liceat talibus uelci, vel

Gene. 24. Math. 13.

1. Tim. 5.

Roma. 8.

D vel non. *Scimus* ego & vos, quid sit tenendum, *Quoniam omnes nos Scientiam habemus* tantū de creatore & creatoris, vt non dubitemus de isto negotio. Hoc dicit Apostolus de se, & pefectioribus inter Corinthios. ¶ Denique quidam Corinthiorum in sua scientia gloriantes manducabant idolohyta indistincte coram omnibus, etiam in idolis. Scientes enim omnia creata mīda esse, ex creatione in suo genere, nec aliquem cibum reiiciendum qui cum gratiarum actione sumitur: nec carnes idolis immolatas aliquam consecrationem habere ex tali oblatione, vt opinabantur Gentiles, nec aliquā immundiciā cōtrahere, ita vt arbitrabantur Indæ: sed omnia munda esse mundis, comedebant idolohyta indifferenter: & ex hoc scandalizabantur infirmi, putantes eos talia edere sub idolorum veneratione. Hos ergo Apostolus increpat, inuens scientiam eorum fuisse non discretam, nec perfectā charitate formatam, sed vanā. Ideo subdit, *Scientia inflat* id est, si nō sit charitatis coniuncta, occasio est superbiendi. Omnia enim quæ ad excellentiā pertinent, vt scientia, eloquentia, pulchritudo, &c. si non charitate regantur, inducunt superbiam. Homines autem artes docti, scientiæ nobilitatē scientes facilliter intumescunt & indignantur, si aliquid fiat contra voluntatem ipsorum. Vnde in Ecclesiaste dicitur, In multa scientia, multa est indignatio. Et in Esaiā, Sapientia tua & scientia tua decipit te. Si autem scientia perficiatur charitate, plurimum profest. Sicut ergo caro non profest quicquam, ita sciētia inflat. Hoc tamen est per accidens, non per se. *Charitas uero edificat* id est, aliis exempla virtutum præbet: facit enim hominem charitatiuē se habere ad proximum promouendo bonum illius, & condescendendo defectibus eius, nec querit quæ sua sunt, sed quæ aliorum. *Si quis autem se exstimat scire aliquid* quasi ex seipso, & gloriatur in se non in domino. *Nondum cognouit, quem admodum oporteat eum scire* id est, imperfectam scientiam habet, nec scit quid sibi desit. Non enim humiliter sentit de se ipso, nec gratus est deo, nec exemplarem se exhibet proximo. Ideo in Prouerbiis Salomon dicit, Vidisti hominem sapientem sibi videri, magis illo spem stultus habebit. Et dicit Esaias, Væ qui sapientes estis in oculis vestris. Modus ergo sciendi discōdus est, scilicet, vt sciētia in humilitate fundetur, charitate perficiatur, bonis operibus comprobetur ac manifestetur.

manifestetur, secundum quod Iacobus dicit, Quis sapiens & Iaco. 3. disciplinatus inter uos ostendat ex bona conuersatione operationem suam in mansuetudine sapientiæ. *Si quis autem di. Timo. 7. ligit deum, cognitus est ab eo* cognitione approbationis. De qua deus ait ad Moſen, Te ipsum noui ex nomine. Vnde re- Exod. 33. probis loquitur, Nescio uos. Loquendo autem de scientia uisionis, deus bonos & malos cognoscit. *De fecis autem que idolis immolantur scimus* id est, scientiam veram habemus, sic q̄ liceat eis vii, dummodo fieri valeat sine scandalo aliorum, nō enim consecrationem vel abominationē consequuntur ex hoc quod idolis immolantur. ¶ Cuius rationem assignat Apostolus, *Quia idolum nihil est in mundo* id est, idolum nihil est, quantum ad id quod esse putatur, quia nec aliquam diuinitatem sortitur, nec repræsentat aliquid quod verā deitatem participet. Tamen materia idoli aliquid est, scilicet aurum, argentum, æramentum, &c. Forma quoque artificialis indūcta materiæ aliquid est, scilicet qualitas. ¶ Porro vt refert Maximus Valerius, quidam gentium coluerunt idola, tanquam animata & diuinitatem quandam habentia. Nam vt recitat Augustinus, Hermes dicebat, Sicut celestium deorum victor est summus deus, sic deorum qui in templis coluntur, victor est homo. Status, inquit, animatas dico, sensu & spiritu plenas, futurorum præficias, hominibus imbecillitatem & sospitatem inducentes. Cum ergo secundum veritatem idola non sint animata, patet quod idolum nihil sit, quantum ad id quod isti fenserunt de idolo. Alij vero coluerunt idola tanquam deorū imagines, sed quoniam non sunt dij qui per idola repræsentabantur, videlicet Iupiter, Mercurius, Mars, Saturnus, Hercules, &c. omnes dij gentium dæmonia, constat quod idolum nihil sit, secundum id quod isti de idolo putauerunt. Quod autem iste sit sensus Apostoli, sequentia uerba testantur, *Et quod nullus deus nisi unus* videlicet trinitas benedicta, que est vnus verus simplicissimus deus, qui in Deuteronomio dicit, Videte, quod ego sim solus & non sit alius deus præter me. De quo ait Psalmista, Quoniam quis deus præter dominum; aut quis deus præter deum nostrum? Quod uero non sit nisi vnus deus, declarat Apostolus, *Nam et si sunt* id est, quantum sint aliqui qui dicantur dii participatione diuinitatis, videlicet, propter excellentiam gratiæ, & imitationem perfectionis

Eccl. 1.
Esa. 47.
Ioan. 3.

I. Cor. 10.
2. Cor. 10.

P. Timo. 1.
Irou. 2. 6.

Esa. 5.

B

Esa. 43.
Hier. 10.

August.

Hier. 2.

C

Psal. 95.

Deute. 2. 5.

Psal. 17.

D sektionis diuinae, *Sicut in caelo* sicut sunt angeli, & comprehen-
 P^{sal.} 49. heniores vniuersi. Vnde dicitur in Psalmo, Deus deorum do-
 P^{sal.} 35. minus locutus est. Et, Nō est similis tui in diis domine, *Sicut*
 Exod. 7. *in terra* vt homines virtuosos, praesertim viri heroici. Nam &
 Mosi locutus est dominus, Ecce cōstitui te deū Pharaonis, *Si*
quidem sunt dii multi, & domini multi participatione diuinitatis atque dominij dei altissimi, non natura, sicut Apostoli. De quibus ait scriptura, Principes populorum congregati sunt cū deo Abraham, quoniam dii fortes terræ vehementer eleuati sunt. Illud quoque, Ego dixi dixi estis, Christus in Euangelio exponens, disseruit, illos dixit deos ad quos sermo dei factus est, quales fuerūt Prophetæ, *Nobis tamen* veri dei cultoribus, est *Vnus deus* verus scilicet Pater æternus, *Ex quo omnia* proflexerunt *et nos in illo* sumus per charitatē & gratiam sicut in vltimo fine, ac primo principio, *et est nobis Vnus dominus Iesus Christus, per quem omnia.* Omnia enim per ipsum facta sunt, & sine ipso factū est nihil. Christus autem secundū diuinam naturam est dominus omnium per auctoritatem tāquam creator: Secundum humanitatem quoque est dominus omnium per dominij participationem. Vnde & ipse ait: Data est mihi omnis potestas in caelo & in terra, *Et nos per ipsum*, hoc est, per Christum formati sumus, in esse naturali, in quantum creator & deus est. Per ipsum quoque reformati sumus, & in esse gratiae constituti, in quantum est Saluator per humanitatem assumptam. Per hoc autem quod ait, Nobis vnus deus pater, & vnus dominus Iesus, non datur intelligi, quod pater non sit dominus, vel quod filius non sit deus, sed nec spiritus sanctus excluditur, quanuis non exprimitur. Christum autē nominat dominum, quia secundum vtranque naturam conuenit ei dominium, & ei specialiter, subiecta sunt omnia. Imo ipse sua humilitatione ac passione meruit omnium dominus & iudex constitui secundum naturam assumptam, *Sed non omnibus est scientia* ista salutaris ac theologica, per quam de patre & filio cæterisque prædictis recte sentitur. *Quidam autem cum cōscientia usque nunc idoli* id est quidā omnino imperfecti vsque nunc id est, post conuersionem suam ad fidem, sicut & ante cum conscientia idoli id est, cum æstimatione qua putant idolum esse diuinum ac honorandum, *quasi idolothytum manducant* id est, materiam idolis immolatam, non solum

vt escam quandam, sed tanquam escam ex immolatione iu-
 iusmodi consecratam, videlicet, in reuerentiam idoli. Et
 conscientia ipsorum sic manducantium *Cum sit infirma* quia
 facile scandalizatur *polluitur* acciderent per illos, qui ha-
 bent scientiam veram de deo & idolothytis, sed instantem,
 non charitate formatam. Infirmi nanque videntes illos in
 idolo manducare idolothyta, æstimabant eos hoc agere
 in reuerentiam idolorum, & ita fecerunt similes. *Esca autem*
sumpta vel non sumpta, seu ipsa corporalis comestio
 Nos non commendat id est, gratos & placentes non efficit
 Deo in quantum esca fuit comestio. Non enim regnum dei
 est esca & potus, sed fides vera de edendo aut vitando idolo-
 thyta, charitasque fraterna. *Neque enim si non manducauerimus*
 escam idolis immolatam *Deficiemus* id est à gratia
 excidemus, aut spiritualium donorum detrimentum patiemur.
Neque si manducauerimus escam talem. *Abundat*
 bimus gratia spirituali. Cum ergo o Corinthij doctores,
 vestra comestio infirmos scandalizet, & vobis non proficit,
 certum est, quod non secundum charitatem ambulatis, nec
 habetis ordinatam scientiam. *Videte autem* vos cæteris
 doctiores *Ne forte hæc licentia uestra*, qua licet vobis in
 certo casu idolothyta manducare, & item in casu vitare,
Offendiculum fiat, id est, scandalum generet *infirmis*
 si viderint vos vti incaute vestra licentia. *Si enim quis*, id
 est, aliquis infirmorum in fide & gratia *Viderit eum qui ha-*
bet scientiam id est, eum qui scit quando vel quomodo liceat
 idolothytis vesci, *In idolo recubentem* id est, coram
 idolo idolothyta manducantem, *nonne conscientia illius,*
cum sit infirma, id est, prona ad malum *Ac edificabitur* id
 est, tuo exemplo inducetur, & animabitur *Ad manducandum*
idolothyta id est idololorum sacrificia, non eo animo quod
 tu, qui scis sacrificia talia, nec consecrata esse, neque immunda,
 nec in honore idolorum sumenda, sed ipse incipit edere
 sacrificia illa in reuerentia idoli, putans illic esse aliquid
 numinis, quoniam cernit fratrem suum peritum ibi comedere,
 nec horrere. Et ita *Peribit*, hoc est, damnationem incurret
Infirmus in tua scientia id est, occasio-
 ne tue scientiæ scilicet exemplo comestionis tue, quanti
 tu ex scientia tua facis, o *Frater* perire, qui scis quo anti-

Rom. 14.
 B
 Rom. 14.
 C
 Levit. 16.
 126

D mo vscendum fit idolothyto, *Propter quem infirmum saluandum, Christus mortuus est qui venit quarere, & saluum facere quod perierat. Sic autem peccantes in fratres, eos scandalizantes, & eorum saluti non prouidentes, Et percutientes, hoc est, ledentes & corruptentes spiritualiter,*

Conscientiam eorum infirmam esse exempli pestiferi in Christum peccatis quoniam membra eius ei auferitis, regnum Christi minuitis, precium sanguinis eius paruitis, eiusque praeceptis repugnantis. Ipse siquidem locutus est, Videte, ne cotemnatu vnum ex his pusillis, ex pediti ei, vt suspendatur mola aenaria in collo eius, &c. Quicumque ergo peccat in proximum, peccat in Christum: praertum cum dicat, Quod vni ex meis fecistis, mihi fecistis, Et iterum, Qui tetigerit vos tanget pupillam oculi mei, quapropter videlicet, quia in proximum peccans, peccat in Christum. Si esca, id est, sumptio cibi predicti, vel cuiuscunque alterius, quo licite vesci, & non vesci possum scandalizat fratrem meum, id est, fidelem, Non manducabo carnem eius vel fratrem scandalizat, In aeternum, id est, toto tempore vitae meae, nõ quod esca aut sumptio eius in se mala existat, sed Ne fratrem meum scandalizem. in re quam sine peccato omittre possum. Vnde & alio loco dixit,

Noli cibo tuo perdere illum, pro quo Christus mortuus est. Quid autem pro vitando alterius scandalo omittendum fit, & quid non, dictum est antea.

Cap. IX. Non sum liber? ARTICVLVS. IX.

1. Cor. 8.

Requenter docet Apostolus abstinendum à licitis, ne scandalizentur pusilli. In fine enim praecedentis capituli dixit se potius niquam carnibus vesci, quam fratrem scandalizare. Ad hanc ergo perfectionem alios suo exemplo volens inducere, ait, *Non sum liber?* Interrogat, & interrogando affirmat, vt ostendat quam irrationabile sit sentire oppositum. Ait ergo, *Non sum liber: id est, imò liber sum, seu potestatem liberam habens accipendi stipendia vitae, seu sumptus ab his quibus euangelizo, quemadmodum alij Apostoli faciunt, sicut ego liber sum accipere, nec tamen accipio, ne aliquem scandalizem, ita & vos abstinete à licitis, ne quempiã scandalizetis.*

Et quo-

Et quoniam pseudoapostoli persuaserunt Corinthiis Paulum A non esse Apostolum, & ob id doctrinam eius esse sperendam, eò quòd cum Christo in carne cõuerfatus non fuit. Ideo subdit Apostolus, *Non sum Apostolus:* id est, imò verè Apostolus sum, sicut probat apostolatus mei causa. Nam *Nonne doctorem nostrum vsum Christum vididi* oculo intellectuque, tempore raptus mei vsque ad tertium caelum, quando vidi sanctam trinitatem per speciem, & Christum in dextera patris. *Vel in via, qua iui Damascum. Et dicit Lira hoc scriptum nõ esse, quia dicitur in Actis, quòd audiuit vocem sibi dicentem. Diligentius tamen pensando hoc, vtique scriptum est. Legitur enim ibi, quòd Barnabas apprehensum illum duxit ad Apostolos, & narrauit eis quomodo in via vidisset dominum. B Nisi forte dicatur, quòd per viam intelligatur ibi etiam Damascum, vbi erat in raptu. Deinde ostendit idem ex sui apostolatus effectu, Nonne opus meum id est spirituales filij mei, per gratiam apostolatus mei ad fidem conuersi, Vos estis in domino? id est adiutorio dei, vel ad gloriam eius. Et si alius, quibus non praedicauit, vel Iudeis ad quos missus non sum, sic*

Rom. 1.

Non sum Apostolus quia officium apostolatus eis non ministravi, Sed tamen vobis sum Apostolus. Nam signaculum id est, evidens signum Apostolatus mei, id est, Apostolica potestatis & gratiae. Vos estis in domino quia ex vestra conuersione, innotescit me esse efficacem apostolum. Nec enim minus habetis per me quam alij per Apostolos alios. Idcirco

Philip. 1.

Mea defensio id est, ratio qua defendor, & comprobor esse Apostolus Apud eos qui me interrogant, hoc est, ex dubitatione inquirunt, an sum Apostolus. Haec est quam assignauit, videlicet, quod vos estis signaculum apostolatus mei. Deinceps demonstrat se liberum esse ad sumendum stipendia vitae ab his, quibus euangelizauit. Nunquid non habemus potestatem liberam Manducandi & bibendi? id est, victum sumendi ab alijs: Nunquid non habemus potestatem fororem mulierum circumducendi id est, matronam deuotam vnam, vel plures ducendi nobiscum circumaque, vt nobis necessariae vitae ministret? Sicut & ceteri Apostoli faciunt Et fratres domini, id est, filij sororum matris eius, videlicet Ioannes, Iacobus, Iudas, Et Cephas Petrus archiapostolus, qui à Christo dicitur

Matt. 10.

Ioan. 1.

Lucæ. 8.

9 autem

D autem apostoli, sed & Christus circūduxit feminas religio-
sas, quæ sibi de suis facultatibus ministrabat. Sequebantur e-
nim Christum atque Apostolos desiderio audiendi verbum
regni cœlestis. *Aut solus ego & Barnabas* quibus alij Apo-
stoli dederunt dexteræ societatis. *Nō habemus potestatem hoc ope-
randi*: quod faciunt alij Apostoli? Omnia ista interrogat, &
interrogando affirmat, quod fit. ¶ *Quod probat per simili-
tudines quasdam humanas, iustas atque legales. Quis militat,*
id est, rem publicā pugnando defendit, Suis stipendiis, id est,
propriis sumptibus *Vnquā,* quasi dicat, nemo. Dantur enim
militibus statuta stipendia à populo terræ, quem defendunt,
Vnde aiebat Ioānes Baptista militibus, Contenti estote stipen-
diis vestris. *Quis plantat vineā, & de fructu eius nō edit?* Sem-
per enim fere plantantes vineam comedunt vnam, bibuntque
vinum. *Quis pascit gregem ovium Et de lacte eius non manda-
cat?* Hoc enim non solet accidere *Nunquid secundum hominē
hęc dico,* id est, nunquid pro humanam consuetudinem tan-
tum hæc probat? *An & lex (Mosi) hæc non dicit?* vtiq;e, *Scrit-
ptum est enim in lege Mosi, Non alligabis,* hoc est, non claudes
Os boni trituranti. id est, pabulum vite non subtrahas ei. Et
ne putemus hoc principaliter dictum de bruto, subiicit Apo-
stolus, *Nunquid de bobus cura est deo?* Tāquam dicat, nequa-
quam. Sed repugnare videtur illud in Psalmo, *Qui dat iumen
tis eicam ipsorum.* Et Iob, *Quis præparat corvo eicam,* quan-
do pulli eius clamant ad deum vagantes, eo quod non ha-
beant cibos? Sapiens quoque ait: Non est alius deus quam tu,
cui cura est de omnibus. Et respondendum, quod diuina pro-
uidentia ad omnia etiam minima fe extendit, singulariter ta-
men respicit intellectuales creaturas, secundum quod sint for-
licitatis capaces, & talem singularem providentiam inducit
modo apostolus nomine curæ, quod deus quasi sollicitus est
de hominum prouisione. Sicut testatur Psalmista, Dominus solli-
citus est mei. Et alibi scriptum est, Omnem sollicitudinem ves-
tram prouidentes in eum, quoniam ipsi cura est de vobis.

An non propter nos, id est, ad nostram instructionem mora-
lem *Hęc dicit?* scriptura præfata, quasi dicat, imo, Vnde sub-
iungitur, *Nā propter nos iuste scripta sunt* hæc atque similia.
Iuxta illud: Quæcunq; scripta sunt, ad nostrā doctrinam scri-
pta sunt, *Quoniam debet in spe, qui arat, arare* id est, prædi-
cator,

ator, prælatus, seu doctor, qui est spiritualis arator, vomere
verbi cœlestis aperiens, purgans, & fecundans corda audien-
tium, arare, id est, in agro dominico seu vinea domini, **A**
quæ est ecclesia, laborare, & corda audientium à vitis ex-
purgare debet in expectatione stipendij temporalis, vt de-
bet sibi victus necessarius. Non tamen finaliter operari de-
bet propter temporale stipendium, sed propter regnum
cœlorum. Vel, potius propter deum, id est, solo dei in-
tuitu ad eius honorem, ex sincero amore ad ipsum, *Et qui
triturat,* .i. minister verbi dei, qui more triturantis ex cordi-
bus hominum vitia tanquam paleas excutit, virtutes autem in
corde relinquit, condit, ac firmat, sicut grana cōduntur in hor-
reo. Debet hæc facere *In spe fructus percipiendi,* .i. in expectatio-
ne sustentaculi suæ vitæ, eo modo, vt de arante expositum est.
Hoc tamen est permisso non præceptū, alioquin Paulus pecc-
casset qui ita non fecit. ¶ Denique comparatio ista Apostoli
partim sumpta videtur ex his, quæ in Esaia, de arante, ac tri-
turante mysticè describuntur. Erat etenim Apostolus in lege
& prophetis eruditissimus, non solū ex illuminatione diuina,
sed etiā ex instructioe humana, quia ad pedes Gamalielis di-
dicit legem. ¶ Adhuc autem probat Apostolus pro rationes,
quod liceat prædicatoribus Christi recipere victū ab audito-
ribus. Si pro qua *Nos vobis spiritualia seminauimus,* .i. sacras
doctrinas & bona gratiæ comunicauimus, quas à spiritu san-
cto adepti sumus, *Magnū est si carnalia vestra metamus?* .i. nō
est magnipendendū, si à vobis temporalia cōmoda (scilicet susten-
tacula vitæ) recipimus, cū nō sit cōparatio spiritualium tempo-
raliumq; bonorū in dignitate. Vnde & quidā philosophi non
dignabātur à suis discipulis aliquid temporale exigere ne vide-
rentur scientiā sensibilibus rebus cōparare. ¶ Deinde ponitur
alio ratio, *Si alii,* .i. alieni à Christo, videlicet pseudoapo-
stoli, *Potesatis vestre,* .i. rerū quæ in potestate vestra cōsistūt,
Participes sunt vtendo eis sicut et vos, *Quare non potius nos?*
participare poterimus bona vestra, qui vobis viā salutis offe-
ditimus? *Sed non isti sumus hæc potestate,* .i. non recipimus stipen-
dia vitæ à vobis, sicut iuste potuimus. Quod tamen nō cōtin-
git hoc, quod nō indignum, *Sed omnia sustinemus,* .i. quæ-
cunque manuū laboris, & victus inopiā æquamitter patimur,
q ij Ne quod

Esaie. 11.

1. Pet. 5.

Iocob. 3.

B

Esa. 28.

Aco. 22.

Rom. 15.

C

1. Thes. 2.

2. Timo. 2.

D Ne quod offendiculum, .i. ne aliquod impedimentum, vel reprehensionis nota, Demus Euangelio Christi, .i. euangelice predicacioni. Si enim recepit Apostolus aliquid à Corinthiis, forte àstimaissent nonnulli, quod propria lucra quaereret, vel minus libenter audissent eum, vel exemplo eius alij accepissent plura à Corinthiis, & eos grauaissent, siquē retardata & minus accepta fuisset euangelice predicacionis doctrina. ¶ **R**ursus redit Apostolus ad ostendendum, quod liceat sibi de corū sumptibus viuere quibus predicauit, & ponit similitudines & exempla.

Nees. 10. Nescitis quoniam qui in sacario, .i. in templo ludæorum Operantur vt inferiores ministri, siue artifices, Quæ de sacario sunt, edunt? .i. bonis seu oblationibus templi sustentantur, videlicet de denariis qui in gazophylacium reponuntur.

E Nescitis etiã, quoniam Et qui altari deseruiunt, .i. domino in altari, vt sacerdotes Cum altari participant? .i. de oblati in altari partem sortiuntur, de qua sustentantur? vt patet in Leuitico. Ita & dominus, .i. Christus Ordinauit his, qui Euangelium annuntiant, de Euangelio viuere, .i. necessaria vitæ ab his, quibus prædicant, sumere. Cum enim dixisset Saluator discipulis, Ecce ego mitto vos, adiecit, In eadem domo manete, edentes & bibentes quæ apud illos sunt. Dignus est enim operarius mercede sua. Ego autē nullo horæ .i. nec autoritate, nec potestate, neque exemplo prædico vsus sum, quia nihil recepi à vobis. Non autem scripsi hæc, .i. nõ tot modis probaui, quod liceat viuere de stipendio aliorum, Vt ita fiant in me, .i. vt mihi dentur sumptus ab aliis, sicut prædicat rationes ostendunt licere. Non enim mihi est magis, id est potius expedit

Leu. 6. **M**ori corporaliter Quam ut gloriam meam, id est, præmiū mihi paratum de hoc, quod euangelizo nihil recipiendo temporalis stipendij, ne quod offendiculum ponam Euangelio, Quis euacuet, .i. auferat à me, impediendo me ab opere su pererogationis tam sincero & charitativo. Melius enim esset mori in corpore, quàm detrimentum æternæ felicitatis incurere. Melius etiam esset mori, quàm vnum veniale peccatum committere. Nam si euangelizaero propter sumptus acquirendos finaliter, Non est mihi gloria, id est, merces apud deum in patria, Necessitas enim mihi incumbit, id est, indigentia vitæ præsentis & corporalis me cogit euangelizare, vt habeã vnde sustentent. Vt enim mihi est, hoc est, periculum mortis, seu magna penuria, atque afflictio vitæ mihi instat in tali casu inopia, Si non euangelizaero quoniam aliunde vitæ non habeo. Si enim uolens hoc ago, hoc est, si ex charitate & libere euangelizo, Mercedem habeo, id est, vitam æternam coram deo promeror. Si autem inuitus, id est, si propter necessitatem indigentia, & commodum temporale, euangelizaero prædico, Dispensatio seruili non filialis, Mihi creditur, id est, permittitur est mihi, videlicet vt alius verbum salutis annunciem, & ego fructum spirituales non habeam, sicut seruus expedit bona domini sui, sine proprio profectu & modo. Id quippe propter quod aliquid finaliter agit magis diligitur, quia pro finali bono assumitur. Plus nanque amatur finis quàm medium, sicut in arte medicina magis diligitur sanitas quàm potio, sectio, dieta, & alia quæ ordinantur ad sanitatem. Si ergo prædicator verbi cœlestis prædicet principaliter seu finaliter propter aliquid temporale, iam magis diligit illud, quàm vel deum, vel proximum salutem, vel ipsum Euangelium. Idcirco apud deum mercedem non habet, sed dispensatio seruiliis creditur ei. Si vero euangelizat propter deum finaliter, nec proximum salutis præponat quocumque temporale stipendium sine lucrum, sed illud recipiat tanquam instrumentum euangelizandi, videlicet pro corporis sustentatione, vt possit predicacioni insistere (quod non potest sine corporis sui necessaria sustentatione) meretur vitam æternam, nec duos finis constituit, sed vnum quarit propter aliud scilicet stipendiū vitæ, vt a cuius virtuosus instat, & totū refert ad dei honorē. Veruntamen ad supererogationem proficit, vt etiã temporale omne stipendiū omittat ea ratione qua apostolus illud omisit. Vnde & aliqui prædictum locum ita exponunt, Nam si euangelizaero propter sumptū, quibus non finaliter, nõ est mihi gloria supererogationis, necessitas enim præcepti mihi incumbit vt euangelizē, sicut & ceteris apostolis. Vt enim mihi est, si nõ euangelizaero, quoniam essem transgressor præcepti. Hanc expositionem non satis intelligo, constat enim quod alij apostoli propter diuinum præceptū prædicauerunt, & sumptū ab aliis receperunt, nõ tamen supererogationis præmium perdididerunt. Nisi forte dicatur, quod nõ tantum meruerunt illi, quantum Paulus. Sed nec hoc videtur sufficere ad hoc, vt verba sequētia cōtinuantur prædictis. ¶ Pre-

Math. 10. **L**uce. 10. **F** q iij tercia

Mat. 6. **C**

Mat. 19. **C**

Mat. 19. **C**

A **P**etri. 5. **P**etri. 2. **B** **L**uce. 10. **C** **M**at. 6. **M**at. 19.

Mat. 19. **C**

Mat. 19. **C**

Mat. 19. **C**

Mat. 19. **C**

Mat. 19. **C**

Mat. 19. **C**

Mat. 19. **C**

Mat. 19. **C**

Mat. 19. **C**

Mat. 19. **C**

Mat. 19. **C**

Mat. 19. **C**

Mat. 19. **C**

Mat. 19. **C**

Mat. 19. **C**

Mat. 19. **C**

D terea dicit Apofolofus. *Quae est ergo merces mea? .i. cū predi-
cta ita te habeant, in quo confifit prāmii meū, & quomodo
promerebor mercede apud deum, videlicet vitā aeternā: Et re-
fpondet. Vt euangeliū prædicans fine fumptu .i. non intuitu tē-
poralis fupendij, Ponā euangeliū .i. euangelicā veritatem
aliis prædicē, fed ad dei honorem, Vt nō abutar .i. nō inordi-
nato fine vtar *Poteflate mea, qua licet mihi fupendii vitæ recipere.
Poteflate inquam mihi cōceffa in euangelio .i. in præ-
dicatione euangelicæ legis. Hac autē poteflate abuterer, fi a-
liquid imporfite exigerem, vel indifcretē recipere. ¶ Quod
vero poteflate mea abufus nō fim, patet per hoc. Nā cum liber
effem ex omnibus .i. nullo obligatus propter merita eius, quia
à nullo quicquam recepi, propter quod eis prædicarē, Om-
nium me feruum feci .i. per fpōtaneam humilitatē fubieci me
deo & proximis, vt omnī vtilitatibus deferuirem, prædicando,
orādo, cōpatiēdo, parcēdo, & fuccurrēdo, Vt plures lu-
crifacerem .i. ad veram falutē cooperando perducerem, cre-
ditaque talenta fructuose expendere. Et factus fim Iudæis
tanquam Iudæus id est, ad Iudæos ita me habui, quantum
feri potuit fine offensa dei, condefcendēdo eis in licitis. s.
in obferuatione quorundam legalium, vt in difcretione cibo-
rum, in circumfifione Timothei, ne feandalizarentur Iudæi,
& purificatus afcendēdo in templum (vt in Actibus legitur)
quafi effem Iudæus, vt illi. Quomodo autem cōdefcēfio ifta
intelligi poffit dupliciter. s. fecundum fimulariorum difpen-
fationem, fecundum Hieronymum: vel fecundum piam & ver-
tam cōpōfitionem fecundum Auguftinum, dicendū effe in epi-
ftola ad Galat. art. 2. ¶ Hac itaque feci, Vt Iudæos lucrarer
id est conuerterem, & pugnando ab ore hoftis eriperem, His
qui fub lege Mofi Sunt id est Samaritanis & Sadduceis, qui fo-
lum quinque libros Mofi receperunt, factus fim Quafi fub le-
ge hac effem, approbando facta eorum, quantum ad bona,
& condefcendēdo eis in licitis, Cum ipfe non effem fub le-
ge id est, obligatus non effem legem Mofi obferuare, in car-
rimonialibus maxime, quæ ceffauerunt, Vt eos qui fub le-
ge erant id est Samaritanos, qui non erant natione Iudæi,
fed Perfæ, & Sadduceos, qui ex origine Iudæi fuerunt, dicē-
tes te effe de femine Sadoch pontificis tempore Salomonis,
Lucrifacerem, conuertēdo eos ad Chrifium His qui fine
lege**

Math. 25.

Acto. 22.

Hierony.

Auguft.

2 Jai. c. 45.

Ioan. 4.

Ioan. 8.

3. Reg. 1.

lege diuina & fcripta Erant gentilibus, factus fim. Ten
quam fine lege fcripta Effent manducando cum eis, quod
Iudæi reputabāt illicitum, & allegando eis dicta prophetarū.
Cum fine lege dei non effem, quia & legem Mofi, quantū ad
moralia iulla feruauī, Sed in lege Chrifii effem, id est, nouæ
& euangelicæ legi parere in, Vt lucrifacerem eos, qui fine lege
erant, id est, gentiles faluarem, Factus fim infirmis in fide
Infirmus, id est, infirmo fimilis, abfinēdo à licitis cibis, ne
feandalizarentur, Vt infirmos lucrifacerem. Similitudo nem
pe est caufa amoris, idcirco conformando fe aliis, quantum
feri potuit, traxit corda eorum ad fericicque conuertit eos faci-
cilis. Vnde infra ait, Ego per omnia omnibus placeo. Ideo
addit nunc Omnibus omnia factus fim applicando me fin-
gulis, fecundum capacitatē ipforum, Vt omnes facerem fal-
uos inftrumentaliter, operando ad conuerfionem ipforum.
Solut autem deus principalis faluator effe, iuxta illud prophete-
ticum, Ego dominus, & faluator nō effe præter me. Omnia au-
tam facio propter euangeliū Chrifii, vt cito vbiq; diuulgetur,
curratq; velocius fermo eius, Vt particeps eius efficiar, id
est, præmia in Euangelio promiffa confequi merear, omniūq;
quos conuerter, gloriæ confors exiftam. Ecce quomodo cir-
cūfpectus & fanctus Apofolus omnibus ceffit, nec tamen ve-
ræ religionis metas excefiffe cenfit in vt prodeffet. Quoniā
ergo, fecundum Boetium, omnis alteritas difcors effe, fimilitu-
do vero optanda effe, ideo viri fpirituales omnibus conforma-
re fe debent, falua obferuantia fuæ religionis ac vitæ. Nefci-
tis quid hi qui in ftadio currunt, in fuperioribus hortabatur
Apofolus Corinthios ad perfectionem fuiipfius exemplo, di-
xitque fe ab omnibus abfinere, quæ aliquo modo offendicu-
lum præbent euangelicæ prædicationi, vel proximorum falu-
ti, nunc oftendit id effe agendum, & hortatur ad hoc agoni-
ftarum exemplo. Et ait, Nefcitis id effe, imō fere & confidera-
re debetis, quod hi qui in ftadio currunt, id est, pedites curren-
tes in fpatio deputato ad curfum, vt agilitas currentis probe-
tur? Continet autē ftadium 126. paffus, & dicitur à ftadio, quon-
iam Hercules fertur inftituiffe, vt pedites toto paffus percurrerent,
& in fine (patis) huius ftarent, ac respirarent. Poneba-
tur quoque in termino spatij huius præmium curfus, vt e-
quus vel pannus purpureus, quod dabatur velociori curfiori.

A
Act. 7.

1. Cor. 10.
1. Cor. 13.
B

Efa. 45.
Pfal. 147.

Boetius.

EPIST.
C

D Vnde subiungitur, *Omnes quidem isti Currunt vt primo pertingant ad terminum spatij, & premium cursus obtineant, Sed vnus duntaxat, Accipit brauium, id est, premium cursus, ille videlicet qui primo attingit: alij victi, vacuūque discedunt. Per quod ostenditur, quanta sit vtilitas fidei nostræ, in qua non vni, sed singulis promittitur brauiū cursus, quod est beatitudo æterna. Hunc quippe fidei cursum non vanitas, sed veritas: non cupiditas tuor, sed charitas, & quo quis velocius currit, eo cursus eius est alius vtilior. Cursus enim iste est amor, qui necit currere, vt bonum vnus redundet in alium.*

Sic currite id est, reuerterer & fortiter opus dei implete, perseueranter atque ardentem deo seruite, vt cum Psalmista dicatis,

Psal. 118.

Luc. 8. E

Nemo ponens manum suam ad aratrum & respiciens retro aptus est regno dei, Vt comprehendatis, id est, vt premium supernæ felicitatis mereamini adipisci. Quod autem ita currendum sit, manifestat Apostolus per similitudinem agonizantium, id est, certantium in exercitio. Omnis enim

Tobie. 4.

qui in agone contendit, id est, cum alio certat, vt fortior victoriam, Ab omnibus se abstinet, id est, vniuersa agonizationis impedimenta vitat & abiicit. Sic oportet nos facere. Vi ta enim præsens agonizatio, quædam est contra aduersarios nostræ salutis, sicut beatus Iob ait, Militia enim est vita hois vi per terram. Et iterum, Homo nascitur ad laborem. Quicquid ergo nos impedit à statu salutis, abiiciamus. Et illi quidem agonizantes sic faciunt, Vt corruptibilem coronam, id est, temporalem mercedem, Accipiant. nos autem ita agamus, vt

Psal. 10.

Roma. 13.

1. Petri. 2.

incorruptam consequamur coronam, id est, diuine essentia sempiternam fruitionem, de qua Psalmista, Possuisti (inquit) in capite eius coronam de lapide pretioso. Et Petrus in prima sua canonica: Benedictus deus, qui regenerauit vos in hereditatem incorruptibilem, & incõtaminatam, & immutabilem, conseruatam in cælis.

¶ Insuper Apostolus proponit se nobis in exemplū, dicendo, Ego igitur id est, quia incorrupta corona seruator, Sic curro id est, per viam mandatorum & semitam consiliorum, ad deum fontem viuum festino, non importunis motibus corporis, sed seruidis sanctæ charitatis affectibus. De quo cursus scriptum est, Qui sperant in domino, mutabunt fortitudinem, assument pennas vt aquilæ,

Psal. 118

current

*curret & nõ deficiet. Et rursus alibi, Trahe me post te, cur- A Psal. 41
remus in odorem vnguentorum tuorum. Non quasi in incertum E Iaiæ. 40
id est, non velut dubius de mercede, nec vt ignarus de fine, Cantic. 1.
scio enim cui credidi: & certus sum, quia potens est depositum 2. Tim. 1.
meum seruare. Sic quilibet nostrum certus esse debet de præ-*

mio, certitudine conditionali, videlicet si vsque in finem perseuerauerit. Vnde scriptum est, Quiescat vox tua à fluitu, quoniam erit merces operi tuo. Certitudo autem præmij nimij vim flagelli. Sic pugno contra demones, mundum & carnem,

Non quasi ærem uerberans, id est, non in casum resisto, sed tango & vinco aduersarios istos, pugnans non verbis nudis, sed precibus affectuosis, & bonis operibus. Sic enim pugnauit propheta: qui ait, Persequar inimicos meos & comprehendam illos, & non conuertar donec deficiant. Sed castigo, id est,

per abstinentiam, vigilias, & cætera virtutum exercitia, affligo Corpus meum reprimendo motus illicitos. Et in seruitutem redigo id est, rationis imperio, cultuque diuino illud subiicio Ne forte cum aliis prædicauerim, id est, de bonis agendis, & vitiiis declinandis, eos docuerim, Ipse reprobos efficit, id est, peruersus, & dånationi obnoxius, quasi nõ facies quod prædico aliis, Cum scriptum sit, Cœpit Iesus facere & docere. Qui etiam ait, Quid proficit homo si lucretur vniuersum mundum, seipsum autem perdat, & detrimentum sui faciat: Alibi quoque dixit it Apostolus, Qui alium doces, teipsum nõ doces: Hic redarguuntur inanes & miseri. Qui quod alios docent, non faciunt. Quod secundum beatum Thomam super quartum Sententiarum, est mortale peccatum. Hoc enim est rebus seu factis propriis contradicere & veritati scripturæ.

Psal. 117.

B

Afl. 1.

Math. 16

Roma. 2.

C

Thomas

Cap. X. Nolo enim uos ignorare fratres.
ARTICVL. X.

HORTATVS est autem Apostolus ad imitandam perfectionem in fine præcedentis capituli exemplo currentium & agonizantium, ac sui ipsius. Hic ad idem inducit exemplum Iudæorum, ostendens quàm grauitur sint puniti ingratii ac reprobi. Primo autem recolit beneficia creatoris: & ait, Nolo enim, id est, ideo dixi præinducta, quoniam nolo Vos ignorare ò

1. Cor. 9.

Fratres

D Fratres, quoniam patres nostri, id est, Iudæi ex Aegypto egressi cum Moise, qui erant carnales patres Apostolorum. Omnium quoque Christianorum spiritualium quodammodo patres fuerunt, quoniam nostra fidei fundamenta fecerunt. Quod maxime verum est de sanctis patribus, qui inter eos exiterant: quorum fidem, mores & opera imitauerunt. *Omnes sub nube fuerunt ambulauerunt enim sub nube in die, quoniam nubes obumbravit & protexit eos contra solis ardorem. Præcessit tamen nubes eos, saltem pro aliqua sui parte, ut viam monstraret, vt in Exodo legitur, Et omnes mare rubrum*

Exod. 13. *Transierunt in quo submersi sunt Aegyptij. Aqua enim maris rubri diuisa stetit, ex utraque parte transeuntium tanquam murus, donec filij Israel per medium siccæ alvei pertranseissent, quemadmodum in Exodo plenius scribitur, Et omnes in Mose, id est, per ministerium seu ducatum Moysi, baptizati, id est, spiritualiter loti sunt à nebula igno- rantie & peccatis, in nube, & in mari, id est, per mirabilia dei ostensa in nube prædicta & mari rubro. Cum enim filij Israel tenerent Aegyptios se infescentes, desperando & discredendo dixerunt ad Moysen, Forsitan non erant sepulchra in Aegypto, ideo eduxisti nos vt moreremur in solitudine. Sed cum vidissent quod nubes rediit, & stetit inter seip- sos & Aegyptios, ita vt tota nocte non possent ad inuicem accedere, & quod diuina virtute mare rubrum diuisum est, ipsique erepti, aqua redirent opprimentis exercitum Aegyptiorum, interius baptizati sunt à prædictis peccatis: iuxta illud, Timuit populus dominum, & crediderunt domino & Moysi seruo eius, Vel, baptizati sunt figuratè tantum, id est, signum baptismatis receperunt. Nubes quippe figurauit gratiam spiritus sancti, mare vero significauit baptismum.*

Exod. 16. *Et omnes eandem specie escam spirituales, videlicet manna, Manducauerunt. Hoc enim pane vsi sunt annis quadraginta. Quoniam vero manna fuerat esca corporæ corporaliter alens, nunc tamen vocatur esca spiritalis. Primo, quoniam supernaturali potètia generabatur, videlicet diuina virtute, ministerio angelorum in aere. Propter quod dicitur panis angelorum, & panis caeli, vt pote caeli aeris. Secundo, quoniam erat figura sacramenti altaris, quod spiritualiter pascit,*

Galat. 3. *Et omnes eundem potum spiritualesm biberant, id est, aquam de petra*

de petra manantem, quæ erat eadem specie in ore bibentium. **A** Et dicitur potus spiritualis, quia diuina virtute pfluxerit de petra, sicut nunc subditur. *Bibebant autè de spirituali hac aqua. Vel, de spirituali petra, id est, aquam fluentem de petra, quam Moyses virga percussit, quæ spiritualis vocatur propter supernaturalem effectum, & aqua figurauerat Christum: biberunt ergo de spirituali. Consequente esca petra, id est, satisfaciendo eorum desiderio, aquam copiosam fundendo. Egref- sa enim sunt de petra aquæ largissima, ita vt biberet populus & iumenta, vt in Num. dicitur. Vel, conuectæ esca petra, quia (vt probabiliter dicitur) filij Israel tulerunt petram hanc secum. Scièdù quoque, quod deus bis produxit filiis Israel aquam de petra. Primo de petra Oreb, vt patet in Exodo. Secundo, de petra ad aquas cotradictionis, vt in Num. habet. Petra autè erat Christus non essentialiter, sed figuratiue, id est, Christum figurauit. Sicut de imagine alicuius sancti dicimus, quod sit ille vel ille sanctus. Quemadmodum enim de petra illa fluxit aqua, qua potati sunt filij Israel in deserto: ita de latere Christi fluxit sanguis & aqua, quibus potantur corda fidelium in hoc seculo. De Christo quoque emanat aqua sapientiæ salutaris, & riuus gratiæ multiformis. Quidam exponunt prædictam solum de bonis Iudæis, qui eandem escam spiritualesm, eundemque potum spiritualesm sumperunt nobiscum, videlicet corpus & sanguinem Christi, quæ spiritualiter intellexerunt præfigurari in cibo illo & potu, sicque spiritualiter comederunt, quod manducauimus & nos: secundum quod dicit August. Crede & manducaisti. Sed huic sensui non dicitur consonare sequentia, subditur enim. *Sed non in pluribus coru beneplacitum est deo, id est, multi patrum istorum domino displicuerunt. Non ergo de bonis duntaxat fit sermo. Nam prostrati, id est, dira morte occisi sunt in deserto, deo vlciscente peccata eorum, vt patet de Chore & Hon, Dathan & Abyron, & decem exploratoribus, multisque aliis. Hæc autem in figura facta sunt nostri, id est, prostratio & reprobatio impiorum Iudæorum facta est, ad præsignandum quid nos passuri sumus, si deo ingrati fuerimus. Sicut autem in bonis, multo melius est figuratum quam figura, vt regnum celeste quam terra promissionis: sic in malis multo deterius est figuratù quam figura, vt gehèna quàm aliqua temporalis punitio.**

Deute. 10. **Psal. 77.** **Num. 20.** **Exod. 17.** **B** **Num. 20.** **Ioan. 6.** **C** **Augu.** **Num. 16.** **Deute. 11.** **Num. 16.**

Si ergo

D Si ergo tam grauis fuit punitio Iudeorum figuratiua noſtræ punitiõis: quàm acerbiffima erit punitio noſtra, ſi deum negligimus: Vnde Apoſtolus, Irritã quæ faciẽs legem Moſi, ſine vlla miſericordia duobus vel tribus teſtibus moritur: quanto magis putatis deteriorã mereri ſupplicia, qui filium dei cõculcauerit, & ſanguinem teſtamenti pollutum duxerit, & ſpiritui gratiã contumeliã fecerit: Hæc itaque in figura noſtri facta, id eſt illata ſunt illis, *Vt non ſimiles concupiſcentes malos rum*, id eſt, carnales & inordinatas cõcupiſcentias fugiamus, ſecundum quod per quendam præcipitur ſapientem, Poſt concupiſcentias tuas non eas, *Sicut iſi ingrati Concupierunt in deſerto*, dicentes, *Quis dabit nobis ad veſcendum carnes?* Et alibi, *Eſt ne deus in nobis, an non?* De quibus ait Pſalmiſta, Tentauerunt deum in cordibus ſuis, vt peterent eſcas animabus ſuis. *Neque idololatra efficiamini, ſicut quidam ex iſtis ſacri ſunt vitulum aureum adorantes, Quemadmodum ſcriptum eſt in Exodo. Sedit populus*, id eſt, pars populi *Manducare & bibere*, id eſt, ad veſcendum coram ſuſtulo ad eius honorem, *Et ſurrexerunt ludere*, id eſt, choros ducere, & idolum adorare, dicentes, *Iſti ſunt dii tui Iſrael. Quorum vtrunq; puerile & ſtultum eſt. Neque fornicetur corporaliter, Sicut quidam ex iſtis fornicati ſunt cum mulieribus Madianitis, Et cõciderũt*, id eſt, occiſi ſunt *Vna die vigintiſiã milia*. In Num. dicitur viginti quatuor milia, ſed numerus minor non excludit maiorem. Occiſi ſunt autem fornicatores iſti, ab aliis filiis Iſrael, Moſe præcipiente, & ob hæc culpam iuſti ſunt principes ſuſpendi. Phinees quoque perſodit Zambriducem filiorum Simeonis, & Coſbi filiam nobiliſſimi principis Madianitarum in locis genitalibus, quo facto, ceſſauit plaga à populo: *Neque tenemus Chriſtum, quando experimentum ſapientie vel potentie eius, Sicut quidam eorum tentauerunt Chriſtum, ſecundum eius diuinitatem. Tentando enim deum, tentauerunt quamlibet diuinam perſonam. Vnde dominus dixit ad Moſen, Tentauerunt me iam per decem viceſ. Porrò perſona Chriſti æterna eſt, imò Ieſus Chriſtus æternus eſt, cum ſit verus deus: ſupponit enim diuinam perſonam. Ad quod inſinuandum, Iudas ait in ſua canonica, Ieſus populum ſaluans de terra Aegypti. Secundo eos qui non crediderunt perdidit, Et à ſerpentibus perierunt. Miſit enim in eos dominus ignitos ſerpentes*

ſerpentes, à quibus occiſi ſunt multi, donec erectus eſt ſerpens Aæneus, ad cuius aſpectum fanabantur, vt legitur in Numer. *Num. 21.*
*Neque murmuraueris contra ſuperiores aut proximos veſtros cum increpent vos, vel aliquid aduerſitatis accidit vobis, Sicut quidam eorum murmurauerunt contra deum & Moſen, quemadmodum ſcriptum eſt, Vociferans omnis turba fleuit, & murmurati ſunt contra Moſen, dicentes, Vtinam pereamus, & non inducat nos dominus in terram hæc. Vnde ſaluator in euangelio loquens Iudeis, Murmuratores, inquit, ſilij murmuratorũ, id eſt, in deſerto occiſi ſunt, *Matt. 20.*
*Ab exterminatore, id eſt, angelo qui eos extra fines terre promiſſionis percuffit. Dixit enim dominus, Omnes qui murmuratiſ contra me, non intrabitis terram hæc, ſed in deſerto iacebunt cadauera veſtra. Per angelos enim exercuit deus vltiones ſuas interdũ. De hoc exterminatore angelo dominus ait, Ecce mitto angelũ meum qui præcedat te, obſerua eum, quia non dimittit te cum peccaueris. Hæc autem omnia, ſcilicet iſta tormenta, In figura in typica ſignificatione, Contingebant iſtis videlicet ad ſignificandum, quod talia vel maiora ſunt nobis, ſi peccauerimus ſicut illi. Scripta ſunt autem ad correptionem noſtram quatenus exemplo damnationis illorum terribi, emendemus vitam noſtram. Felix enim quem faciunt aliena damna peritum. Propter quod ait ſcriptura, Peſtilentia flagellato, ſtultus ſapientior erit. Itaque ſcripta ſunt propter nos, *Prou. 19.*
*In quos fines ſeculorum, id eſt, vltima tempora mundanarum generationum, durationum ſeu viciffitudinum, Deuenerunt. Peruenit in nos vltima ætas mundi: de qua ait Ioannes, Filioli nouiſſima hora eſt. ¶ Præterea aduertendum, quod (iuxta C Dionyſium) ſtatus eccleſie mediũ eſt inter ſtatum ſynagoge & ſtatum patrie. Sicut ergo quæ geruntur in eccleſia, figura ſunt eorum quæ aguntur in patria: ſic ea quæ acciderunt in ſynagoga, figura erant eorum quæ erant in eccleſia. Imò ſtatus & populus Iudaicus, figura erant ſtatus & populi Chriſtiani. Idcirco omnia in figura contingebant illis. Itaque qui ſe exiſtimat ſtare in deo per charitatem & opera virtuoſa, Videat ne cadat, id eſt, ſollicite caueat, ne peccado gratiam perdat. Nemo ergo ſecurus fit, quia in medio laqueorũ verſatur. Dicit autem, exiſtimat, quia homo ignorat an dignus ſit amore, an odio. Propter quod Iob, *Eclẽs. 9.*
 Etiam***

Job. 9. D Etiam si simplex, inquit, fuero, hoc ipsum ignorabit anima mea. *Tentatio uos non apprehendat, id est, in uobis non fit.*

Nisi humana quæ est de peccatis non nimis enormibus, non diabolica. Tentatio uos non apprehendat, id est, non capiat, non vincat, non ad consensum inducat, iuxta quæ sensum oramus, Et ne nos inducas in tentationem. Nisi humana, id est, leuis & transitoria scilicet inclinando ad uenialia, sine quibus

Math. 6. *agi non potest hæc fragilis uita. Hoc dicitur non hortando, sed licentiam dando, ut uenialiter peccemus, sed non prohibendo quia uitari non potest. Nam licet possimus uitare singula uenialia, nõ tamen omnia propter formam scilicet corruptionem & nimiam nostram fragilitatem. Tentationibus ergo mortiferis uisiliter resistamus, quod utiq; deo auxiliante ualeamus.*

E Subditur enim, *Fidelis autem deus est Qui non patietur uos tentari, id est, impugnari à damone vel malis hominibus*

Suprà id quod potestis, id est, ultra vires. Tunc enim non peccaremus si uinceremur, Sed faciet cum tentatione etiam profuentum, id est, spirituale profectum, dando gratiam resistendi. Ut possitis sustinere, id est, per patientiam praualeare. Tentatio ergo passiva nõ est in femala vel fugienda nisi forte imperfectis, cũ sit uirtutis exercitium, atque materia triumphandi. Nullus enim coronatur, nisi qui legitime certauerit.

1. Tim. 2. Iacobi. 1. *Nam & Iacobus ait, Omne gaudium existimate fratres cum in diuersas tentationes inciditis. Propter quod ait & propheta regius, Proba me domine, & tenta me. Et Iudith, Qui tentationes non susceperunt in timore domini & in patientia, ex-*

Psal. 25. Iudith. 8. *terminati sunt. Propter quod id est, propter rationes iam memoratas Charissimi mihi fugite mente & corpore Ab idolorum cultura que ad diabolicam pertinet tentationem. Ut prudentibus, id est, rationem actum humanorũ scientibus Loquor.*

F Post hæc ponit rationem fugiendi idololatram, uidelicet quoniam corpus & sanguinem Christi accipimus. *Vos ipsi dicite, id est, uerũ esse discernite, diligenter pensando quod dico uidelicet. Calix benedictionis, id est, contentum in calice, utpote sanguis Christi, per quem sanguinem benedicimus, id est, dona gratiarum consequimur Cui calici seu sanguini Benedicimus, id est, quem consecramus, cum per prolationem sacrorum uerborum à nobis cõuertitur uinum in sanguinem Christi. Nonne cõmunicatio sanguinis Christi est? id est,*

nõnne

nõnne ueraciter est sanguis Christi nobis communicatus seu A datus, faciensque nos communionem habere cum Christo, incorporando nos ei, & faciendo nos participes meriti suæ effusionis? *Et panis quem frangimus, id est, corpus Christi confectum ex pane, quem panem consecramus, cuius dimensiones seu species frangimus, porrigendo eum fidelibus*

Matt. 26. Marc. 14. Lucæ. 22.

Nonne participatio corporis Christi est? id est, nõnne utique est corpus Christi uere acceptum à nobis, faciens nos unum cum Christo: qui ait, Qui manducat meam carnem & bibit meum san-

Ioan. 6.

guinem, in me manet, & ego in eo. Quoniam unus panis per proprietatem. Et unum corpus mysticum uinitate fidei, spei & charitatis: cuius corporis caput est Christus. Multi sumus uidelicet. Omnes qui de uno pane, & de uno calice participamus, id est, de singulari & uero corpore & sanguine Christi refici-

B

mur, & sacramentum tantum digue recipimus. Omne enim mutamur in Christum, & per charitatem transformamur in ipsum. Dicitur autem secundum typicam rationem unus pa-

Ephes. 1.

nis, ynumq; corpus. Quoniam sicut panis est multis granis, & unum corpus est multis membris compositum: ita ecclesia est multis personis fidelium, charitate uinente, efficitur. Quod autem fideles per sacram communionem participes sint corporis & sanguinis Christi, ostendit apostolus per id quod fiebat in lege. Videte Israel secundum carnem, id est, carnalem populum Iudaorum considerate pro tempore ueteris testamenti.

1. Ioan. 14

Nonne qui edunt hostias, id est, sacerdotes & Leuitæ testamēti templi manducantes Participes sunt altaris? id est, eorum que in altari offeruntur? Sunt utique. Ita qui sacramentum eucharistiae sumunt, Christi participes efficiuntur. Quid ergo dico

Hebr. 13.

id est, cum idolorum culturam, & eum sacrificiorum, que idolis offeruntur, prohibeo: quid dicere uideo? An hoc quod idolis immolatum sit aliquid, aut quod idolum sit aliquid? Quasi dicat, Hoc non dico. Dixi enim supra quod idolum nihil sit.

Num. 5.

Nunc tamen prohibendo culturam idolorum uideo dicere, quod idolum aliquid sit quod tamen nõn dico, Quemadmodum ergo nihil est, quantum ad id quod esse putatur, ut dictum est plenius: sic ei nihil offertur secundum ueritatem. Quoniam idolum non est id, cui idololatra sacrificare intendunt. Intendunt enim sacrificare rei uiuenti, vel imagini rei diuine ac uiuenti. Idolum autem non est animatum, nec imago rei diuine, sed

1. Petri. 4.

Idolum autem non est animatum, nec imago rei diuine, sed

1. Cor. 8.

Idolum autem non est animatum, nec imago rei diuine, sed

2. Cor. 6.

Idolum autem non est animatum, nec imago rei diuine, sed

sed

D sed misere, vel saltem rei non colenda. Ideo subditur, *Sed que immolant gentes idololatraz Dæmonis immolant* qui morantur atque respondent in idolis, quibus & placet immolatio talis. *Et non deo* vero, nec diis propter excellentiam gratiæ dicitis. Vnde & scriptum est, Omnes dii gentium demonia. *No- lo autem vos ficios fieri dæmoniorum*, id est, nolo vt idolis sacrificando, vel idolothyta manducando in veneratione idoloz, vel cum scandalo fratrum infirmorum communionem cum dæmonibus habeatis. Secundum Augustinum, ad hoc genus impiæ societatis pertinent consulationes & pacta quædam significacionum cû dæmonibus fœderata, vt molimina artium magicarum, aruspicum & augurum atque ligaturæ & remedia quæ sunt in præcantationibus in quibusdam notis, vel rebus suspendendis vel illigandis. *Non potestis calicem domini bibere*, id est, sanguinem Christi digne accipere. *Et calicem dæmoniorum*, id est, libamina idolis immolata secundum modum expressum, *Non potestis mense domini participes esse*, id est, corpus domini salubriter sumere. *Et mense dæmoniorum* escas idolis immolatas indifferente edendo. Tantum est dicere, Non potestis deo vniri & dæmoni. Quæ enim consentio luci ad tenebras? ¶ Deinde apostolus in persona Corinthiorum loquens, vel se eis connumerans (quomodo Esdras & Daniel annumerant se iniustis Iudeis, cum orant pro illis) subiunxit. *An æmulamur dominum*, id est, hoc sequitur, quod deum ad iracundiam prouocamus, & eius gloriæ inuidemus: dum ad eius iniuriam idolothyta edimus, cum scandalo infirmorum, vel in reuerentia idolorum. Et mirum, quod hoc agere audeamus. *Quia Nunquid fortiores illo sumus?* vt possimus ei resistere vel nocere? Vel loquitur Apostolus in propria & aliorum prædicatorum persona, vt sit sensus, An æmulamur dominum, id est, nunquid excessiue & inordinate pro deo afficimur, & eius honorê defendimus, prohibendo idololatriam quasi deo nocuam atque pœnalem. Quidam enim habent zelum dei, sed non secundum scientiam. Et probat quod non, quia non sumus fortiores deo, cum ipse omnipotens sit, potens suam vlcis iniuriam. Idcirco non oportet nos inordinate zelari pro eo sed ordinato affectu hæc dicimus. *Omnia mihi licent*, id est, omnes cibi eius apti licite à me comedi possunt, quantum est ex parte ciborum & euangelicæ legis, que cibos

non

non discernit nec reprobatur: *Sed non omnia cibaria Expediunt* A salutari animæ meæ. Malum est enim homini qui per offendiculum comedit. *Omnia mihi licent* secundum sensum prætaxatum. *Sed non omnia edificat proximos*. Manducatio nanque idolothytorum scandalizat infirmos. *Nemo quod sum est querat*, id est, priuatum bonum & proprium cõmodum tantum

Sed quod alterius, id est, bonum commune, seu bonum diuini finaliter. Ordinato tamen charitatis requirit, vt vniuersique sibi ipsi, primo provideat in necessariis, propriamque in primis operetur salutem. *Qui enim sibi nequam est, cui bonus erit?* *Omne enim quod in mæcello uenit*, id est, venundatur

Manducate si placet, & speciale nihil impediat, sicut voutum vel professio. *Nihil interrogâtes* de esca illa venali quomodo sit adducta, vel quo sine vendatur. Et hoc *Propter conscientiam* infirmi astantis, ne oriatur ei occasio scandali, si viderit te manducare, quod pro idololatria exercenda venale proponitur. *Domini enim est terra & plenitudo eius*, id est, omnia ista quæ versantur in terra, dei sunt tanquam creatoris, ideo munda sunt & comedi possunt, si apta sint complexionis humane. *Si quis uocat vos infidelium ad cenam* seu prandium

Et ausis ire, omne alimentum *quod uobis apponitur* ab infideli hospite *Manducate* si non sponte obligatis vos ad aliquam abstinentiam specialem propter dei amorem. *Nihil interrogantes* de qualitate cibi, an sit idolis immolatus an non

Propter conscientiam infirmorum præseruandam à scandalo. *Si quis autem dixerit, hoc immolatum est idolis, nolite manducare*, re, propter illum qui indicauit, hoc esse idolothytum, ne arbitretur te illud manducare sub idoli veneratione. Et si infidelis est, gloriatur in sua superstitione, & confirmetur in suo errore, videns te libenter accipere sacrificia idolorum. *Et propter conscientiam* custodiendam à vitio. *Conscientiam autem dico non tuam* ô frater doctè, qui scis omnia munda esse & licita.

Sed alterius puta infirmi, ne scandalizetur. Cauendus est itaque esus idolothyti ad vitandum malum infirmi. Cuius ratio subditur, *Vt quid enim libertas mea*, id est, comestio seu potestas mea libera, quantum ad vsum ciborum iudicatur, id est, reprehenditur & pœna digna efficitur. *Ab aliena conscientia!* id est, à conscientia infirmi, qui scandalizatur in mea libertate: & ita cum peccato facio, quod aliis sine peccato

licite

Rom. 14.

Luce. 10. Eccli. 14.

B

Psal. 23. Act. 10.

Rom. 14. C

D licite facerem. Ne ergo damnabilis fiam, vitandum est idolothytum coram infirmo in fide. *Si ego cum gratia*, id est, gratias referens deo *Percipio*, id est, cibum recipio *Quid blasphemus* id est, cur sic ago vt ab infirmis ac imperitis dicar idololatricam colere manducando idolothyta, *Pro eo quod gratias ago* id est, cum ego non comedam illud in idolorum honorem, sed cum gratiarum actione. Ne ergo ita blasphemem, non debeo idolothytis vesci coram imperitis.

1. Tim. 4.

Coloss. 3.

¶ *Ex his infert Apostolus saluberrimum documentum. Sive ergo manducatis, sive bibitis, vel aliud quid facitis* in exercitatione corporali aut spirituali *Omnia in gloriam dei facite*, id est, ad dei honorem finaliter ordinate, eiusque laudem & glorificationem semper intendite, actu vel habitu, videlicet possitis eius venerationi, dilectioni, & cōtemplationi insistere. Omnia quippe propter seipsum operatus est dominus, & glorificantes se glorificat.

Prou. 16.

Prouer. 8.

1. Reg. 2.

Psal. 113.

Vnde sicut omnia bona fontaliter ab eo profuxerunt: ita ad eius honorē, laudem & gloriam sunt referenda. Propter quod ait propheta, Non nobis domine non nobis, sed nomini tuo da gloriam. Hoc ergo est documentum quantum ad deum. *Quod* qui implet, in omni tactu, imō & dormiendo meretur, saltem propter precedentem spiritualem intentionem. Dormit enim vt vigilare valeat in diuinis. Deinde ponitur documentum quantum ad proximos, *Sine offensione estote iudeis* in Iudaismo manētibz *Et gentibus* vt sic alliciantur ad fidem, nec detur eis occasio blasphemandi *Et ecclesie dei* maxime quantum ad pusillos, vt neminem offendatis, cum modo licite fieri possit *Sicut et ego per omnia*, id est, in cunctis factis & verbis meis *Omnia vobis placeo*. Huic videtur contrarium quod alibi dicit apostolus, Si hominibus placerem, Christi seruus non essem. Cui consonat & illud in Psal. Deus dissipauit ossa eorū, qui hominibus placent, confusi sunt, quoniam deus spreuit eos. Et respondendum, quod ista auctoritates loquuntur de hominibus, quantum ad communem & solitam imperfectionem eorum, secundum quam sensus, & cogitatio cordis humani prout sunt in malum. Iuxta quem modum dictum est ante, *Non vnus dicit, ego quidem sum Paulus: alius, ego autem Apollo, nōne homines estis? Nunc vero loquitur apostolus de hominibus secundum veram & plenam perfectionem ipsorum, in quā sunt rationales, rationis iudicium assequentes:*

Iacobi. 3.

Galat. 1.

Psal. 52.

Gene. 8.

1. Cor. 1.

Roma. 15.

vt sit

vt sit sensus, Omnibus placeo, id est, cunctis hominibus rationabiliter agentibus, qui recti rationis sequuntur censuram. ¶ *Cur autem istis placeat subditur Non querens quod mihi utile est tantū, vel non sub ea ratione qua mihi vtile est, Sed quod multis.* Querat enim Apostolus conuersionem, & spiritualem locupletationem vniuersorum *Vt salui fiant*, id est, fortiendo vitam aeternā, que est beatus nostra atq; saluatio.

Cap. xi. Imitatores mei estote.

ARTICVLVS XI.

ODO hortatus est Apostolus Corinthios, vt omnia sua ad dei gloriam ordinate, nullique hominum offensiculum præbeat. Vt ergo hoc agant, proponit seipsum eis in exemplum. De aliis quoque diuersis materiis, documentis, & notabilibus

tractat in præsentī capitulo sicut patebit. Ait enim, *Imitatores mei estote* credendo, sperando, amando & operando, *Sicut et ego Christi* imitator sum, eius testimoniis credendo, eius consiliis acquiescendo, eius præceptis obtemperando. *Laudo autē vos fratres* de hoc, scilicet *quod per omnia*, id est, perfecte & in omnibus *Mei memores estis* recolēdo verba & opera mea.

Et sicut tradidi vobis præcepta mea ita tenetis, id est, impletis ea. Si hoc referatur ad perfectiores inter Corinthios, de quibus iam dixit Apostolus, Gratias ago deo, qui in omnibus diuites facti estis in illo. Et iterum, Si mundus iudicabitur in vobis, &c. tunc intelligendum est asseritue dictum. Si vero referatur ad infirmos & imperfectos, de quibus consequenter dicitur, intelligendum erit ironice, id est, a sensu contrario. Et ita exponit glossator. Corinthij enim oblitri erant apostolicae auctoritatis Pauli, nec eius præcepta seu monita seruauerunt, propter contentionem suam ad inuicem. Vnde nunc quasi nouiter proponit eis documenta & iussa, dicendo, *Volo autem*

uos scire, quod omnis viri caput est Christus, id est, principium influxiuum & effectiuum, *Caput autem* id est principium, rector, & dominus, *Mulier est vir* quia de costa viri femina facta est. Cui dicitur, Sub viri potestate eris, & ipse dominabitur tui, *Caput vero* id est, fontale principium *Christi est Deus*. Vt autem hæc plenius intelligantur, pensandum est,

r ij quod

A

B

R.oma. 14.

2. Thess. 5.

1. Cor. 1.

C

Ephes. 5.

Gene. 2.

Gene. 3.

D quod Christus secundum vtramque naturam caput est omnium electorum, etiam angelorum. Quia vt deus, creator est omnium, & vnus cum patre dator omnis perfectionis & gratiæ. Quæcunque enim facit pater, hæc & filius similiter facit. Sed vt homo, dicitur caput omnis viri, ad similitudinem capitis naturalis. Primo, ratione suæ perfectionis. Sicut enim in capite vigent omnes sensus, in membris vero reliquis non inuenitur nisi tactus: sic in Christo erat plenitudo omnium gratiarum, in aliis vero est gratia particularis. Propter quod dicit Ioannes, Non ad mensuram dat deus spiritum scilicet homini Christo. Secundo, ratione suæ excellentiæ, quia vt caput eminent membris, sic Christus electis. Prælatum est enim angelis atque hominibus. Tertio ratione suæ influentiæ, quem admodum enim caput influit membris vitam & motum naturalem, sic Christus influit nobis vitam & motum supernaturalem. Dicit enim Ioannes, De plenitudine eius accepimus omnes. Christus autem vt deus, influit authoritatie. sed vt homo, influit sicut instrumentum deitati hypostaticæ copulatum in verbo. Quarto, ratione connaturalitatis. Sicut enim caput connaturale est membris: sic Christus hominibus, quorum naturam assumpsit. Porro per hoc quod dicitur Christus caput viri, & vir caput mulieris, non est intelligendum, quod Christus non sit caput mulieris (est enim vtroque modo caput mulieris sicut & viri) sed hæc per quandam coactionem & conuenientiam intelligenda sunt, quoniam magis conuenit vir cum Christo, quam mulier. Deus autem pater dicitur caput, id est generatiuum principium Christi, secundum eius diuinitatem. Sed deus trinitas est caput, id est causa, rector & dominus Christi, secundum assumptam humanitatem. Videtur tamen satis improprie pater dici caput Christi, secundum eius diuinitatem, cum non sit perfectior, dignior, vel excellentior vniuerso filio suo. *Omnis vir orans & prophetans* id est, scripturas diuinitus reuelatas aliis referans. *Velato*, id est, cooperto *Capite deturpat caput suum*, id est, inconuenienter se habet circa capitis dispositionem, talesque actus indecenter exercet. Intelligendum est de oratione & prophetatione publica & solenni, non prouata atque secreta. Sicut cum aliquis orat in persona ecclesie, vel in ecclesia scripturas solenniter recitat, vt legens euangelium siue epistolam. Velamen

nanque est signum subiectionis. Cum ergo vir non sit sub femina, sed immediate sub deo, nõ debet capite velato actus exercere prædictos. *Omnis autem mulier orans deum Aut prophætans* in modo prædicto *Non velato capite, deturpat caput suum*, Hæc imago id est, inhoneste se habet. Quoniam autem apostolus non permisit mulierẽ docere (quod hic vocatur prophetare) videlicet publice & solenniter coram omni multitudine, non tamen prohibuit mulieres docere in suis cõuentibus. *Vnum est enim*, id est, tam indecens esse mulierem orare aut prophetare capite nõ velato. *Ac si decaluetur*, id est, crines ei abscindatur omnino. *Nam si non uelatur mulier*, id est, si artificialiter velamen ferre contemnit. *Et tondeatur*, id est, in gyro radatur, & naturale velamen abiiciat. Quasi dicat, Alterum fieri est necesse, videlicet vt si non velit velari, decaluetur aut tondeatur, quorum vtrunq; mulieres abhorrent. Ratio autem velationis mulierum est, quia subiectæ sunt viris, & quia inter Christum & eas mediant viri. Veruntamẽ sanctimoniales tondentur, quoniam Christo immediate desponsantur, atque ad viri subiectione eripiuntur. Si pro quia *Vero turpe est mulieri* secundum communem legem. *Tonderi aut decaluari, uelut caput suum* in signum prædictæ subiectionis ac mediationis. *Vir quidem non debet uelare caput suum* dum orat aut prophetat modo prædicto. Vel simpliciter non debet velare caput suum, velamine totum caput obuolente. Quo antiquitus utebantur aliqui viri, quod est pene simile velamini mulierum. De tali enim velamine exponit glossa hunc locum *Quoniam imago & gloria est dei*. Imago dei attenditur in homine, vel quantum ad essentialia atque interna hominis, scilicet penes vires naturales, quæ sunt memoria, intellectus, voluntas, quibus homo g. capax est dei, & ita vir & mulier simili modo dicuntur imago & gloria dei, vel potius ad imaginem dei formati. Perfectio quippe specifica consistit in indiuisibili, sicut & species numerorum. Secundo attenditur imago dei in homine quantum ad accidentalia, vt sicuti deus ponit res in esse naturali, ita homo ponit eas in esse intelligibili. Et sicut deus est totus in toto vniuerso, & totus in qualibet parte eius: sic anima hominis est tota in toto corpore hominis, & tota in qualibet parte ipsius. Et quantum ad hoc, vir potius appellatur, & est imago & gloria dei, quam mulier. Primo, quoniam sicut ex vno deo omnia & iij profuxerunt,

A.
33. q. 5. ca.
Hæc imago
go.
1. Timo. 2.
33. q. 3. ca.
Mulier.
A. ff. 18.
B.
33. q. 5. ca.
Hæc imago
go.
C.
33. q. 5. ca.
Hæc imago
C. nec ille
33. q. 3.
Gene. 1. 2.

D profluxerunt, ita ex vno viro nati sumus omnes homines. Itē, Quia in viro magis viget ratio quā in femina, & quoniam præest mulieri. Sic autem videtur apostolus nunc loqui de imagine. Itaq; vir imago imitativa est dei, quia in eo relucet diuina perfectio per modū cuiusdam eminentiæ. Est quoq; gloria dei, hoc est, gloriosum plama illius, & quia diuina maiestatem clarius representat. *Mulier autem gloria est viri*, hoc est, honorificientia eius, quia de costa viri formata, & ei subiecta est. *Non enim ex muliere formatus est vir* primus, scilicet Adam. *Sed mulier videlicet Eua* ex viro formata est. Vnde

Gene. 2.

Gene. 1.

Adam: Hæc, inquit, vocabitur virago, quia de viro sumpta est. ¶ Adhuc autē probat apostolus, quod mulier sit gloria viri, quia propter virū producta est. *Etenim non est creatus vir propter mulierē*, id est, in subsidiiū Eua. Nam ante eam creatus est

Sed mulier prima propter virum protoplastum, id est, in adiutorium Adæ producta est. Iuxta illud, Faciamus ei adiutorium simile sibi. Sic ergo vir est quodāmodo finis mulieris & dignior ea, ita quod eius perfectio representatur in femina, sicut perfectio dei representatur in viro. ¶ Aduertendum est quoq; quod gloria distingui potest in gloriam glorificantem & glorificatam. Loquēdo ergo de gloria glorificante, deus est gloria viri, & etiam mulieris. Iuxta illud, Tu autem domine susceptor meus es, gloria mea, & exaltans caput meum. Sic quoq; vir dici potest gloria mulieris, potius quā contrariō.

Gene. 2.

Psal. 3.

Est enim rector atque perfectio eius. Propter quod ait Archi- apostolus in prima sua canonica. Viri similiter cohabitantes & secundum scientiam, infirmiori vasculo mulieris impartientes honorem, tanquā & coheredibus gratia. ¶ Insuper ponit apostolus aliam rationem relationis mulierū. *Ideo scilicet, quia propter virum creata est* *Debet mulier velamen habere super caput suum, sicut propter angelos*, id est, propter reuerentiā angelorum (qui frequēt nobiscum sunt) in quorum conspectu velanda est mulier sicut & coram deo, vt profiteatur vbiq; sui subiectionem. Possunt autem angeli hoc loco intelligi spiritus illi cælestes, de quibus dicitur, In conspectu angelorum psallā tibi. Vel sacerdotes, qui angeli nominantur. Primo, propter amplorem scientiam diuinorū. Secundo, propter annuntiationem mandatorum cælestium. Tertio, propter munditiam castitatis. Quarto, propter custodiam dominici gregis.

1. Petri. 3.

Psal. 90.

Psal. 137.

Malac. 2.

¶ Verior

¶ Verior autem ratio est, quæ ex verbis Dionysij sumitur. Infimum enim superioris ordinis, & supremum ordinis inferioris, magnam habet conuenientiam in natura & nomine. Vnde angeli primæ hierarchie à calore amoris nomen sortiti sūt, quoniam Cherubin nuncupantur, eò quod immediate sequantur spiritum sanctum, qui est amor & ignis. Quoniam ergo angelus, strictè loquendo propriū nomen est spir itus infimi chori, sacerdotes qui supremi sunt in ecclesiastica hierarchia, angeli dicti sunt. Propter quod scriptū est, Labia sacerdotis custodiunt scientiā, & legem ex ore eius requirunt, quia angelus domini exercitūū est. Propter hos angelos etiā ideo velanda sunt mulieres, ne ex earū aspectu pronocentur ad concupiscentiam vitiosam. ¶ Ne autē ex præiudiciis quis putet feminā non esse viro æqualē quantū ad gratiā & gloriā consecutionem adiecit apostolus, *Veruntamen neque vir sine muliere, neque mulier sine viro* esse potest in successu generationis humanae, hoc est, vterq; sexus ad generationē requiritur. *In domino .i. secundū generationem diuinam*, qua deus ex viro & femina vniuersos producit, qui etiam virū & feminā in statu innocentie copulauit. Vel hoc loco dicitur, quoniam sexus vterq; in deo est per gratiam vitæ, & gloriæ patriæ. *Nam sicut mulier de viro formata est.* Eua de latere Adæ, *Ita sicut vir per mulierē id est, ceteri viri generantur ex mulieribus.* *Omnia autē ex deo mediate vel immediate prodierūt, quoniam ex ipso, per ipsum, & in ipso sunt omnia.* ¶ Deinde probat apostolus mulierem esse velandam tempore orationis, per dictamen naturalis rationis. *Vos ipsi iudicate id est, discernite & pēstate quod quero* *Decet mulierem non velatum capite Orare dominum* præsertim in publico. *Nec ipsa natura docet vos* id est, naturalis ratio non approbat hoc. Vel, natura, id est, dispositio, lex, seu proprietates rerum non testatur hoc concedens esse. Mulier enim naturaliter verecunda est, & inclinationem naturalem habet ad comam nutriendam, scilicet vt naturali velamine operiatur. Ergo & artificiale velamen addendum est ei. *Quod vir quidem si comam nutriat, ignominia est illi* id est, scandalosum est ei hoc facere. Secundo Ambrosium dicit hoc secundum legem, quæ prohibet virum habere comam. Veruntamen Nazaræi iuebantur esse comati seu comam nutrire, sed hoc erat propter mysterium, scilicet ad insinuandū, quod in

Dionysius

A

Aho. 2.

Malac. 2.

C. Nec illud.

Iud. 33. q. 5

B

Cant. 2.

Rom. 1.

C

C. Est oratio.

do. 33. q. 5.

Eze. 4. 4.

Ambro.

Num. 6.

r iij veteri

D veteri testamento omnia erant velata, quæ in nouo testamento reuelantur, idcirco prohibitio comæ modo nõ obligat. In aliquibus tamen locis fidelium ignominiosum est viro comã nutrire, quia per hoc reputarunt effeminati & molles. Apostolus autem loquitur secundum congruentiam personarum, locorum, ac temporum. *Mulier uero si comam nutriat, gloria est illi id est, laudabile quoniam capilli pro uelamine dati sunt ei.*

C. Est ordo 33. q. 5. *Mulieres enim naturaliter humide & dispositæ sunt, ad capiendam comam magis quam viri. Idcirco natura dedit eis capillos, pro naturali uelamine, maxime quoniam naturaliter cõpetit mulieri esse pudoratam, & viro subiectam. Si quis uideretur contentiosus esse* contradicendo nostræ doctrinæ: *nos talẽ consuetudinẽ non habemus uidelicet, vt simus contentiosi, vnde alibi dicit Apostolus, Noli verbis contendere. Neque ecclesia dei habet hãc consuetudinẽ cõtendendi. Vel sic, Nos talẽ cõsuetudinẽ non habemus, hoc est, ego & ceteri Apostoli, atque fideles ex Iudaismo conuersi, non habemus consuetudinẽ talem in orando vel prophetando, qualẽ iste contentiosus introducere nititur, scilicet, vt oremus aut prophetemus publice atque solenniter capite cooperto, vel quod mulier non uelatur, neque ecclesia dei ex Gentibus congregata, & à nobis conuersa habet consuetudinẽ talem, idcirco ista responsio iustificare debet contentiosum. Vt enim Augustinus affirmat, in his in quibus sacra scriptura nihil certum definit, consuetudo populi dei, & instituta maiorum, pro lege habenda sunt. Hoc autem precipio obseruari quod dixit de uelatione capitis, vel quod dicit de celebratione dominicæ cœnæ. In quorũ utroq; peccauerunt Corinthij, idẽo cõtra cõtentioniosos uitur Apostolus apostolicæ autoritatis præcepto *Nõ laudans imò uituperans uos, quia nõ in melius, sed in deterius cõuenitis quia ad ecclesiam causã communionis conuenitis nõ ordinate, vt decet, sed infructuose & uitiose. Quod patet Primum quidem conuenientibus uobis in ecclesiam dei Audio scissuras esse. i. dissensiones inter uos pro spiritualibus donis. Per hoc insinuat, quod primum uitium Corinthiorum, tempore conuentionis eorum in ecclesiã, erat dissensio, ex qua multa uitia nascebatur. Hæc autem cõgregatio fidelium corporalis in domo dei, nil prodest sine uisione spirituali. Quæ omnium uoluntates per charitatem necluntur, ita vt eadem uelint & eadem uolunt**

C. Est ordo 33. q. 5.

2. Timo. 2.

De cõ. di.

2. c. nullus

Auguſt.

Disti. 1. c.

conſuetu.

do.

F

Col. 3.

Ephe. 4.

Et ex

nos non

Et ex parte id est, partim, Credo sic esse. Non enim credo in omnibus uobis regnare hæc uita, sed in aliquibus uestrum. Nec mirũ quod sic credo, Nam oportet hereses esse nõ necessitate absoluta, sed conditionali. Iuxta quem modum ait **Mat. 18.** Saluator, Neceſſe est, vt ueniant scandala. Vel oportet, id est, uile est, non directe & per se, sed acciderent, quoniam deus ex malo elicit multa bona. ¶ Vnde iam subditur, cur oporteat vel expediat hereses esse, uidelicet *Vt qui probati sunt id est, eruditi, ac stabiles in fide, seu approbati à deo Manifesti fiant in uobis id est, agnoscantur uere fideles, dum non cedunt erroribus, sed inexcussa mente perseverant in fide, sic quod discernatur ab aliis.* ¶ Præterea, multiplex utilitas prouenit ecclesiæ elocutione hæreticorum, uidelicet diligentissima scripturarum elucidatio, patientiæ exercitatio, perfectiorum coronatio. Multa enim ad fidem spectantia dum ab hæreticis impugnantur, considerata sunt subtilius, intellecta perspicacius, prædicata instantius. Fides quoq; diuersis ac nouis miraculis est firmata. ¶ Deinde Apostolus increpat Corinthios de inordinata sumptione eucharistiæ, quã quidam eorũ sumperunt inter prandia, quidam post prandium, arguentes ex hoc quod Christus manducantibus discipulis, benedixit panem, eumque tradidit illis, iam celebrato ueteri pascha, *Conuenientibus ergo uobis in unum in ecclesiam causã communionis iam non est id est, non contingit Dominicam cœnam manducare id est, eucharistiã sumere, quæ in cœna nouissima fuerat instituta. Hoc dicit Apostolus, primo, quia non solum cõuenienter causã communicandi, seu etiam epulandi. Secundo quia non licet eis tali modo communicare, quoniam sacramentum istud à ieiunio duntaxat sumendum est, exceptis infirmis. Ideo subditur Vnusquisque enim uestrum scissuras habentium Suam cœnã id est, propria cibaria præsumit id est, parat & secum fert ad ecclesiã Ad manducandã in ecclesia ante sumptionem sacramenti. Et alius quidem ex uobis Esurit. i. pauper qui sibi proprios cibos parare non potuit, cui etiam nihil assertis de uestris cibariis, Alius autẽ ebrius est. i. diues qui sibi delicitè parauit. Et quia hæc epulatio derogant honori ecclesiæ, quæ consecrata est deo ad cultum diuinum, nõ ad epulandum: idcirco increpat eos Apostolus de hoc quod in ecclesia materialiter sine necessitate uelabantur Nunquid do*

Mat. 18.

B

4. 4. dist.

quãdo. Et

de cõ. diſ

2. c. liqui

do. 4. 4.

dist. c. quã

do.

EPIST.

De cõsec.

dist. 2. c. li

quido.

C. liquido

de conse.

dist. 3.

Mat. 21.

C

nos non

Luc. 19. *mos non habetis ad manducandum & bibendum? Quasi dicat, imò D habetis domos in quibus talia fieri decet potius quàm in templo, quod est domus orationis. Aut ecclesiam dei contemnitis? Hoc est, inhonoratis, faciendo in templo quod fieri debet in domo. Vel ecclesiam dei. i. cōgregationem pauperum fidelium contemnitis? Vnde subiungitur, *Et confunditis eos qui non habent? cibaria preciosa, vel sufficientia. f. pauperes. Quid dicam vobis? qui tam multum erratis, vt vix inueniam quid vobis dici primum oporteat? Laudo vos in quibusdã bonis que 2. c. liquiritis, & quoniam fidem tenetis: In hoc quod sic facitis in ecclesia. Non laudo vos. Ego enim accipi à domino id est, ex diuina Reuelatione didici. *Quod tradidi vobis id est, quod doctui vos de fidei institutione, & cultu, seu modo sumptionis huius sacramenti, quod etiam nunc resumo, & recito vobis, Quoniam dominus noster Iesus Christus in qua nocte tradebatur id est, vespere noctis qua traditus est, captus, ligatus & multiformiter cruciatus. *Accepit panem triticeum & azymum (quo tunc utebantur Iudæi in eisu agni paschalis) Et gratias agens deo patri Fregit panem iam consecratum, hoc est, species vel dimensiones panis, non corpus consecratum, Et dixit discipulis Accipite & manducate quod trado Hoc est corpus meum. Hæc verba profærendo consecrauit saluator corpus suum, Sed an semel ab eis protulit verba hæc, & quando protulerit verba, quid etiam demonstrat pronomen hoc, & alia penè innumera circa hunc locum, possunt inquiri: que, quia super quartum sententiarum copiose habentur, omitto *Quod præuobis tradetur id est pro vestra redemptione morti exponetur, à patre, à meipso, à Iuda, Iudæis, diuersimode tamè, vt dictum est.*****

F *Hoc facite id est, consecrationem huius sacramenti continuate. Quod pertinet ad sacerdotēs duntaxat. Vel, hoc facite, id est corpus meum accipite atque comedite In meam commemorationem id est, ad memoriam actualem eximia dilectionis, ac acerbissimæ passionis meæ imò & omnium beneficiorum meorum. Quod pertinet ad omnes fideles. Hoc prædixisse videtur Platina ista cum ait, Memoriam fecit mirabilium suorum misericors & miserator dominus, escam dedit timentibus se. Similiter. sicut de acceptione panis iam dictum est Et calicem cum vino quod erat in calice, Christus accepit, & sanguinem suum conserauit Postquam cœnauit hoc est, agno pas-*

*Psal. 110.
Matth. 26
Marc. 14.*

agno paschali comesto *Dicens, Hic calix id est, contentum A in calice isto, videlicet sanguis meus, qui verbis consecrationis prolatis continetur in calice Nouum testamentum est id est nouæ promissionis stabilimentum. In veteri enim testamento promittebantur bona temporalia & carnalia: In nouo autem cœlestia & æterna. Vel, nouum testamentum. i. nouæ ac euangelicæ doctrinæ seu noui testamenti confirmatiuus. In meo sanguine. i. virtute & precio effusionis sanguinis mei. Per effusionem enim sanguinis Christi, preparata sunt nobis bona cœlestia & horum bonorum promissio stabiliter in fide & merito sanguinis Christi. Ipsum quoque nouum testamentum in sanguine Christi ratificatur. Iuxta illud ad Hebræos, Testamentum in mortuis confirmatum est. Hoc facite id est, calicem istum accipite, & potate Quotiescunque sumitis eum B*

In meam commemorationem sicut dictum fuit de corpore

C *Sciendum verò, quod licet corpus & sanguis Christi dicatur pluraliter sacramenta, sicut cum orat ecclesia: Purificent nos domine sacramenta que sumimus. f. propter materialè diuersitatè specierum, sub quibus cōtinentur, formaliter tamen sunt vnū sacramentum, loquendo de vnitate perfectæ & integrali. Nā ad eundè finè & actum cōpletè ordinantur. f. ad spirituale animæ refectiōne, in qua requiritur spiritualis cibus, spiritualesq; potus. Et quia hoc sacramentum cibus est animæ, cibum verò oportet essentialiter copulari cibando, idcirco Christus in sacramento essentialiter cōtinetur. Sub speciebus aut panis est corpus Christi directè, videlicet vt cōuerfionis. Sanguis vero anima & deitas sunt ibi ex concomitantibus naturalibus, quod non sint separata ab iniuncte. Simili modo sub specie vini est sanguis directè, corpus aut animæ & diuinitas concomitantè.*

C *Deinceps Apostolus quasi exponens verba Christi immediate prædicta, subiicit Quotiescunque enim manducabitis panem hunc hoc est, corpus Christi, quod dicitur panis per proprietatem, quoniam alit. Vnde ait saluator, Ego sum panis viuus. Item, quia sub accidentalibus formis panis continetur Et calicè id est, contentum in calice sanguinè Christi Bibetis, mortem domini. i. Christi passionem Annunciabitis prædicando, commemorando vel representando Donec ueniat iudicare viuos & mortuos, & seculum per ignem in die nouissimo. Constat ergo, quod vsque ad finem mundi durabit celebra-*

*Luc. 22.
Ioan. 6.
Hebr. 9.
De cõ. di. 2. in sacra mento. C. de scriptura. de c. d. d. s. i. 2. c. iteratur. de cõ. di. 2. c. iteratur. De. c. d. 2. c. Et scilicet. Ioan. 5.*

D celebratio huius sacramenti. Itaque quicumque celebrans, vel
 Matth. 26 à sacerdote accipiens Manducauerit hunc panem supersub-
 stantialem, salutarem, ecclesiam atque viuificum Vel biberit
 calicem id est, sanguinẽ domini saluatoris Indigne id est,
 non in statu salutis & gratiæ, non reuerenter & deuotẽ, non
 secundum institutionem Christi, & ordinationem ecclesie.
 C. reuera. Requiritur enim in sumptione & celebratione huius super
 de c. dis. 1. beatissimi sacramenti actualis deuotio, saltem pro aliqua par-
 te temporis, quoniam Christus præcepit hæc fieri in commemo-
 rationem, id est, in actualem memoriam suæ passionis &
 C. Si nõ au charitatis. Nec dubium, quin loquatur de memoria proceden-
 tem de cõ. te ex charitate, quæ vtique memoria non est sine actuali de-
 distinct. 2. uotione Reus erit corporis & sanguinis domini, id est, sic cõ-
 E fundetur, damnabitur, & punietur, ac si Christum occidisset,
 C. Quia cor eiusque sanguinem effudisset. Non tamen intelligendum est
 pus de cõ. secundum omnimodam æqualitatem, sed secundum magnam
 distinct. 2. similitudinem. ¶ Præterea aduertendum quod dignitas su-
 C. Si non mendi hoc sacramentum attendi potest dupliciter. Vno mo-
 sunt, de cõ do ex parte fumentis, & sic potest homo digne accedere, quan-
 se. dis. 2. do videlicet non est sibi conscius, de peccato mortali, ita vt
 de præteritis doleat, nec peccare mortaliter proponat, imò
 omne mortale flumiter vitare intendit, faciens quod in se est,
 & cum actuali deuotione mentem suam disponens. Secundo,
 ex parte sumpti, videlicet sacramenti quod sumitur, cuius tan-
 ta est dignitas propter unitam diuinitatem, vt nullus viator
 tante valeat esse perfectionis, vt dignus sit ipsum accipere.
 F Quatuor autem consideranda sunt in omni sacrificio, & ma-
 xime in celebratione sacramenti altaris. Videlicet quis offert,
 vt homo propriam imperfectionem mepandat, confiteatur, &
 corrigat. Cui offert, vt scilicet diuinæ maiestatis dignitas con-
 sideretur, & ita cum omni reuerentia accedatur. Quid offert,
 vt qualitas sacrificij ritè pensetur. Huius autem sacrificij tan-
 ta est dignitas, vt non solum hominum, sed etiam angelorum
 lingua enarrando deficiat. Et propter quid offertur. Si hæc di-
 ligenter pensentur, inestimabilis erit fructus sacrosanctæ com-
 munionis, imò experimentalis, & omni admiratione dignis-
 simus. Probet autem seipsum homo hoc est, interiora sua stu-
 diose scrutetur, discutiatur, purget, disponat Et sic de pane illo
 edat id est, taliter examinatus & præparatus corpus Christi
 manducet

manducet Et de calice sanguinem Bibat. In primitiua A
 nanque ecclesia dabatur hoc sacramentum sub vtraque spe-
 cie. Sed postea ordinarum est, ne detur populo sub specie vi-
 ni, propter periculum effusionis. Qui enim manducat cor-
 pus et bibit sanguinem Christi Indigne secundum sensu-
 um expositum iudicium reprobationis, id est, meritum
 æternæ damnationis Sibi manducat & bibit id est, commu-
 nicando acquirit, quia mortaliter peccat Non diiudicari
 id est, non discernens Corpus & sanguinem Domini id
 est, illud accipiens intemorat & irreuerenter tanquam alium
 cibum. Ecce quam terribiliter loquitur sanctus Apostolus, vt
 nos ab indigna communione cohubeat. Christus vero non mi-
 nus terribiliter intonat, vt nos ab abstinentia communionis
 reuocet: dicens, Nisi manducaueritis carnem filij hominis, &
 biberitis eius sanguinem, non habebitis vitam in vobis. Quid
 ergo inter has terribiles combinationes eligendum atque
 agendum est misero peccatori? Si enim dixerimus, quia pec-
 catum non habemus, nos ipsos seducimus, præsertim cum ius-
 tus septies cadat in die, nisi vt seipsum cum omni humilitate
 disponat, pro viribus, confitendo, satisfaciendo, vitam quoti-
 die emendando, Christi beneficia recolendo, & in iola miseri-
 cordia creatoris integra mente sperando. ¶ Denique quantum
 bonum sit, interim ab hoc sacramento abstinere ex timore &
 reuerentia, propter propriam imperfectionem, & periculi gra-
 uitatem, melius tamen est quotidie accedere ex seruenti amo-
 re & amibili familiaritate atque fiducia. Agens enim cha-
 ritatis dignior est actu timoris. Optimum vero est taliter vi-
 uere, vt dignus sit homo quotidie sumere, proficiendo in verâ
 eharitate, & per consequens in omni virtute, ac dono spiritus
 sancti. Hoc nanque est incessabiliter communicare loquendo
 de spirituali comunione, qua Paulus primus heremita quo-
 tidie communicauit, qui tamen intra centum circiter annos,
 hoc sacramentum sacramentaliter nunquam accepit. Ideo,
 id est, propter irreuerentem sacramenti sumptionem Sunt
 inter vos multi infirmi corporali languore Et imbecilles, id
 est, penè consumpti longa inualitudine Et dormiunt multi,
 id est, corporaliter moriuntur in peccata huius culpe. Quem-
 admodum enim in veteri testamento grauius etiam in præ-
 senti puniti sunt, qui statim post legislationem, legem scriptâ
 transgressi

FINIS.

B. Ioh. 6.
1. Ioh. 1.

Pro. 24.
Luc. 19.

C

Leu. 10 D transgressi sunt, (vt patet de duobus filiis Aaron, & homine colligente ligna in die sabbati, adoratoribus quoque vituli aut rei, qui omnes occisi sunt) ita in nouo testamento statim post euangelicam legislationem & confirmationem dire percussi sunt transgressores euangelice legis, vt patet de Anania & Saphyra, & de excommunicatis quos demon in primitiua ecclesia corporaliter affligebat, vt dictum est supra. Simili modo communicantes indigne in primitiua ecclesia frequenter mox vltionem diuinam perpessi sunt, scilicet longam languoris molestiam: & interdum etiam corporalem interitum. Tali enim fiebat ad legis confirmationem, & aliorum serorē. Facit autem deus tales vltiones interdum, vt agnoscatur diuina prouidentia & iustitia. Interdum vero, vt commendetur

E nobis diuina misericordia. ¶ Deinceps ostendit, quomodo possumus iram atque iudicium dei cadere. *Quod si nos ipsos diiudicauerimus*, id est, nostra peccata considerauerimus, argueremus, & puniremus dicentes, Tibi soli peccaui. Et illud beati Iob, *Vias meas in cōspēctū dei arguā Non utique iudicauerimur iudicio reprobationis.* (De quo dicitur in Ioanne, *Qui credit in filium, non iudicatur*) id est, nō damnaremur: quia vt dicitur per Prophetam, non confurgat duplex tribulatio. Loco cuius alia translatio habet, Non iudicabit dominus bis in idipsum. Loquitur Apostolus in persona totius generis humani, cum ipse non esset in isto culpabilis. ¶ Deinceps ponit vtilitatem diuinae correctionis. *Cum iudicatur autem a domino.* Hoc est, per nostros excessus temporalibus peccatis addicimur, (sicut nunc dictum est de indigne communicantibus) *Corripimur*, id est, flagello paternae correctionis percuntimur, iuxta illud Apocalypsis, *Ego quos amo, arguo & castigo.* Et Iob, *Beatus homo qui corripitur a domino Vt non cum hoc mundo damnemur* id est, ne cum mundanis, & vanis hominibus super quos non est virga dei, aeternaliter percamus. Hoc est quod alibi scriptura loquitur, Etiam non multo tempore finire peccatoribus ex sententia agere, sed statim vltiones ashibere, magni beneficij est iudicium. *Itaque fratres mei* ne praeiudicta mala vobis contingant *Cum conuenienter* in ecclesiam materialem *Ad manducandum panem caelestem*, videlicet corpus dominicum *Inuicem expectate* vt non inchoetur celebratio diuinorum: nec fideles communicent,

Psal. 50.
Iob. 17.

Ioan. 3.
Nat. 1.
Iudith. 8.

Hebrae. 12.
Apocal. 3.
Iob. 21.

1. Mach. 6.

De cō. dis.
2. c. liqui.
do.

nitent, nisi cum omnes conuenierint. *Si quis autem esurit non A potens expectare tam diu Domi manducet cibum corporalem non in ecclesia, sicut hucuique fecistis. Nec tamen postmodum communicare praesumat eodem die, quoniam a ieiunio duntaxat sumendum est sacramentum. Hæc igitur facite* **C. sacras mēt. de cō sec. dist. 2.**

Vt non in iudicij damnationis, conueniant, hoc est, ne de cō. conueniendi inordinatè incurrats non fructum sacrae communionis, sed iudicij perpetue mortis. Cætera autem quæ modo non scribo cum uenero, disponam. Ex hoc elicitur, quod quedam obseruantur in ecclesia ex ordinatiōe Apostolorum, quæ scripta non sunt, vt est adoratio crucis in die pasceus. Vnde generalis consuetudo ecclesie pro lege obseruanda est. **C. consuetudo di. 2. B**

Cap. XII. De spiritualibus autem, nolo uos ignorare. ARTICVL. XIII.

CORRECTIS Corinthiorum erroribus circa sacramenta, baptismi, matrimonij, & eucharistiae: nunc instruuntur de donis & gratis supernaturalibus spiritus sancti tam gratum facientibus quam gratis datis, & ait, *De spiritualibus autem* **EPIST.**

id est, diuinis charismatibus, donis, seu gratis spiritus sancti Nolo uos ignorare id est, ignaros esse, quid secundum catholicam fidem de illis sit tenendum, o *Fratres.* Deinde ostendit Apostolus quales isti fuerunt antequam receperunt gratiam dei. *Schis autem memoriter tanquam experti, quonia id est, quod cum gentes essetis hoc est, in gentilitate conuerstantes, gentilitateque uiuentes eratis Et si mulachra muta id est, idola insensata, de quibus scriptum est, Os habent & non loquentur Prout dicebamini* suggerente diabolo, vel propria consuetudine, *Euertes id est, assidue proficiscentes. Ideo notum uobis facio per praesentem scripturam* **C**

Loquens verbo cordis, verbo oris, vel verbo operis. De quo Zacharias propheta, Hæc sunt, inquit, uerba quæ facietis, &c. Dicit aliquod horum trium uerborum Ananias Iesu id est, blasphemiam vel quodcumque mortale peccatum a deo separatum contra Christum. Hoc dicit Apostolus ad inuendum, **Zach. 8.**

Psal. 113.

Zach. 8 D innuendum, quod per gratiam dei vitatur mortale peccatum, & vt sciamus illum non operari aut loqui in spiritu sancto, vt delictis secundum gratiam eius (quod idem est dicere) vt Christo iniuriam irrogat. Vnde in prima Ioannis canonica habetur. In hoc cognoscitur spiritus dei. Omnis spiritus qui confitetur Iesum Christum in carne venisse, ex deo est. Et omnis spiritus qui soluit Iesum Christum, ex deo non est. Et nemo potest dicere, dominus Iesus, id est, Iesum Christum cum debita attentione, & cordis affectu exprimere. Vel, eum veraciter dominum suum appellare. Nisi in spiritu sancto hoc est, ex gratia gratificante. Talis enim prolato Iesu cum sit confessio oris & actio meritoria, procedit ex charitate & fide formata. Nec obstat quod ait Saluator, Non omnis qui dicit mihi, domine domine, intrabit in regnum celorum. Talia enim atq; similia intelliguntur de dilectione informi ac nuda, cui nec charitas nec operatio correspondet. Apostolus autem vult dicere quod non possumus aliquid meritorie cogitare, loqui vel operari, nisi in spiritu sancto per gratiam gratificantem. Declarata necessitate & efficacia gratiae, fonte quoque gratiarum ostenso, agit Apostolus de gratiis in speciali. Demique triplex ponitur differentia hominum quantum ad actus & habitus animae rationalis, vt Thomas in secunda secundae pulchre deducit. Prima est, secundum diuersas gratias gratis datas. Nam alij datur gratia prophetiae, alij gratia sanitate, alij sermo sapientiae, alij sermo scientiae, sicut patebit. Secunda differentia est, secundum diuersitatem officiorum ac statuum.

F Alij enim datum est ministerium apostolorum, alij ministerium sacerdotij, &c. Tertia est, secundum diuersitatem vitae & operationum. Quidam enim sunt contemplatiui, quidam actiui.

Galat. 3. ¶ Gratia autem est duplex, videlicet gratum faciens, & gratis data, quae differunt in hoc quod per gratiam gratum facientem conuertitur rationalis creatura immediate ad deum conuersione charitativa. Datur enim haec gratis principaliter propter bonum eius cui praestatur. Gratia vero gratis data est, per quam vnus cooperatur saluti alterius. Quae enim a deo sunt, ordinata sunt. Ordo autem in hoc consistit, vt ait Theologus, vt vnus per alium redueatur ad deum. Idcirco gratia gratis data, datur principaliter propter bonum alterius, scilicet propter vtilitatem ecclesiae. Sed ad hanc vtilitatem tria

tem tria requiruntur. Primo, quaedam facultas exercendi actum ecclesiae vtilem, & ista habetur per gratiam gratis datam, vt est donum linguarum gratia miraculorum. Secundo requiritur auctoritas exercendi actum huiusmodi, vt apostolatus, vel sacerdotium. Tertio quoque exigitur executio operum. ¶ Quantum ergo ad primum istorum, dicit apostolus. *Diuisiones vero gratiarum gratis datarum* (de quibus nunc agitur) id est, ipse gratiae diuise sunt, cum sint diuersae ac plures, sicut dicitur. *Idem autem spiritus est, scilicet spiritus sanctus, qui est omnium donorum istorum gratiatorum dicatorum.* Quantum autem ad secundum, subiungitur, *Et diuisiones ministrarum sunt id est, officia seu ministeria ecclesiasticarum personarum distincta & varia sunt.* *Idem autem dominus distributor istorum.* *Et diuisiones operationum sunt id est, diuersae sunt executiones officiorum iam praedictorum, & vnum opus maius & dignius est alio.* Quidam per ministraciones intelligunt effectus gratiae gratis datae quantum ad alios, prout vnus alteri subseruit. Per operationes vero, effectus gratiae quo ad seipsum. Quibus etiam tria nomina hic expressa, videlicet spiritus, dominus, deus, vnicuique diuinae personae conueniant, proprie tamen per spiritum accipitur spiritus sanctus, per dominum filius, per deum pater. *Idem vero est deus qui operatur mediate vel immediate Omnia in omnibus* reddendo singula singulis, id est, omnia quae sunt in quacunq; re, quicquid enim est causa causa, est causa causati: imò effectus causae secundae magis ascribendus est causae primae, quam causae secundae. Nō autem operatur deus omnia in omnibus, tanquam sit forma & esse internum omnium rerum, vt multi putauerunt, sed sicut causa efficiens & finalis, cuius virtute & desiderio operatur omnis causa secunda. ¶ Deinceps ponit Apostolus causam finalem infusionis gratuitorum donorum. *Vnicuique autem* id est, omni cui datur, *Datur manifestatio spiritus* id est, gratia gratis data, qua declaratur praesentia spiritus sancti, non quod talis gratia semper coniuncta sit charitati, ita vt deus per eam habitet in homine, sicut in electis habitare fertur per acceptionem ipsorum: imò gratia talis sepe cōfertur malignis, vt patet de Iuda proditore & Balaa. Propter quod ait Saluator, Multi dicent mihi in die illo, Domine, domine, nōne in nomine tuo prophetauimus, & in nomine tuo daemonia eiecimus, 2. Petri. 1.

A Rom. 13

Jacob. 5.

Dionysius.

B

Galat. 3.

C Ibidem

Ioan. 11.

Nam. 22.

Matth. 7.

2. Petri. 1.

f & virtutes

Mat. 25 D & virtutes multas fecimus? &c. Dicitur tamen gratia ista manifestatio spiritus, quia frequentius signum est diuinae inhabitationis, & semper ostendit virtutē diuinam praesentialiter operantē per dona huiusmodi. Datur ergo haec gratia *Ad utilitatem* id est, profectū ecclesiae, sicut ostensum est. Datur enim talentum diuini beneficii vt expendatur vtiliter, non vt abscondatur igni: secundū quod ait Saluator, Negotiamini dum venio. Et Petrus quoque hortatur, Vnusquisque sicut accepit gratiā, in alterutrum illā administrans. ¶ Deinde ent merantur gratiae gratis date. *Alii quidē datur per spiritū* id est, à spiritu sancto *Sermo sapiētie* id est, sapientia aliis sermociuandū: videlicet cognitio diuinorum. *Alii autem datur Sermo scientiae* id est, scientia rerum humanarū & creaturarum, per quas declarantur diuina, quoniā inuisibilia dei per ea quae facta sunt, cognoscuntur. *Secundū eundem spiritum* id est, secundū beneplacitum eiusdem spiritus sancti, & nō secundum vel propter merita nostra. ¶ Ex primum autē Apostolus haec duo dona gratuita praemittendo sermonem propter duo. Primo ad insinuandum quod ordinantur ad instructionē aliorum. Secundo ad inuendū quod non solum habitualis cognitio, sed etiam vsus seu ordinata expressio sit à deo. Vnde dicit Saluator, Ego dabo vobis os & sapientiā, cui non poterunt resistere omnes aduersarij vestri. Et alibi habetur, Sapientiā abscondita, & thesaurus inuisus, quae vtilitas in vtroque. ¶ Sciedum vero, quae ista sapientia & scientia realiter differunt à sapientia & scientia quae sunt de numero septem donorū spiritus sancti. Illa enim haberi nō possunt sine charitate & gratia gratum facientē: si vero, vt dictū est, possunt esse in impijs. *Alteri datur Fides* id est, constantissima certitudo de inuisibilibus, quae in sacra scriptura praesupponuntur. Non ergo sumitur fides hoc loco, prout est virtus theologica. *In eodem spiritu* id est, virtute spiritus sancti. *Alii datur Gratia sanitatum* id est, virtus curandi infirmos. *In uno spiritu* id est, in spiritu sancto. *Qui in seipso vnus & simplex est*, quauis in donis sit multiplex. *Alii datur Operatio virtutum* id est, magnorum miraculorū, facultatem naturae omnino exceedētium, vt est statio solis. *Alii propheta* hoc est, cognitio futurorum contingentū certa atque diuinitus inspirata. *Alii discretio spiritūū* hoc est, discreta cognitio seu rectum iudiciū de his

de his quae in animo aliorū versantur, vel ab eis proferuntur, **A** vt sciat homo quod spiritu vnūquodque dicitur. Potest quoque intelligi de discretione spiritūū bonorum inter malignos discernendi, ne fallatur quis à Satana, proponente mala sub specie boni, vel in specie angeli apparente. *Alii dantur Genera linguarum* id est, diuersa idiomata, seu facultas vtendi compluribus linguis. *Alii datur Interpretatio sermonum* id est, expositio aliorum idiomatum, vel difficultiū sensuum, aut prophetialium visionum. Sanctus Thomas in prima secundae assignat sufficientiam gratiarum istarum hoc modo, Gratia grata data ordinatur ad hoc, vt vnus cooperetur salutī alterius. Ad hanc vero cooperationem tria requiruntur. Primum est, diuinorum praecleara quaedam cognitio. Secundum est, eorundem firma probatio, non vtique per naturalē rationem, sed per diuina miracula. Tertium est, eorum apta prolatio. **B** Quantum ad primum tria sunt necessaria. Primo, vt aliorum instructor prima principia sacrae scripturae, puta articulos fidei, certissime noscat. Et quantum ad hoc ponitur fides, quae iam sumitur pro certitudine fidei. Secundū est, certa cognitio principalium conclusionum ex praedictis principijs deductarum, & ita est sapientia. Tertium est, declaratio diuinorum & inuisibilium credendorum per manifesta exempla, sicque ponitur sermo scientiae. Confirmatio autem seu probatio inuisibilium fidei, fit per ea quae diuina virtus sunt propria, & hoc dupliciter. Primo, vt ea sicut quae diuinae potestatis sunt propria, vt sunt diuina prodigia. Quae si pertinent ad corporis sanitatē, erit gratia sanitatum: si vero oriuntur ad diuinā potentiae manifestationem, erit operatio virtutum: si vero ea manifestet quae diuinae scientiae propria sunt, sic est propheta quantum ad cognitionem contingentium: vel discretio spirituum, quantum ad cognitionem secretorum cordis. ¶ Ad cōuenientem vero prolationem, primo requiritur facultas idiomatum, vt possit homo loqui hominibus cuiuscunque idiomatis, & sic est donum linguarum. Secundo exigitur intellectualis cognitio dicendorū, quod pertinet ad interpretationem sermonum. **C** *Haec omnia operatur*, id est, cuncta dona praedicta efficit in nobis *Vnus atque idē spiritus sanctus* *Diuidens* .i. mensuraliter distribuens *Singulis* quibus ista praestatur *Prout vult*, id est, non secundum necessitatem naturae, sed secundū libertatem

D rem sua voluntatis aeterna. Ex hoc patet, Spiritum sanctum esse verum deum, aliter enim non operaretur haec prout vult.

Horum exemplum subiungitur *Sicut enim corpus humanum vnum est coniunctione membrorum & vnitate suae formae substantialis, Et hoc corpus Membra habet multa videlicet manus, pedes, &c. Omnia autem membra corporis dei sunt multa, vnum corpus sunt, ita & Christus in se vnus est, habens membra diuersa, scilicet vnuerfos fideles qui Christo vniuntur vt capiti: faciuntq; sub eo vnum mysticum corpus, quod est ecclesia. Sicut ergo diuersis membris, ita diuersis fidelibus, diuersa dona suae officia deputantur atq; conueniunt. Quomodo autem corpus Christi mysticum vnum sit, subditur. *Etenim in vno spiritu, id est, in spiritu sancto, seu gratia spiritus sancti Omnes nos in vno corpore hoc est, ad hoc vt simus vnum mysticum corpus, per fidem & charitatem coniuncti Baptizati sumus non solum in nomine spiritus sancti, sed in nomine patris & filij & spiritus sancti, vel certe in nomine Christi, Sive iudei sive gentiles, sive serui, sive liberi id est, diuersitas ritus, aut conditionis vnitate istam non impedit Et omnes in vno spiritu sancto Potati sumus spirituali potatione, id est, diuersis charismatibus spiritus sancti impleti. De qua potatione dicit Saluator apud Ioannem, Qui biberit ex aqua qua ego dabo, fiet in eo fons aquae salientis in vitam aeternam. Deinde Apostolus similitudinem istam clarius explicans, subdit. *Nam & corpus non est vnum membrum, sed multa. Loquitur autem de corpore naturali organico, quod constat ex membris distinctis. Si dixerit pes, quoniam non sum manus, non sum de corpore, non ideo non est de corpore? Hoc intelligi potest, vel de pede corporis humani, qui non ideo non esset pars corporis, quauis diceret se non esse manum. Vel de pede ecclesiae, hoc est homine habente gratia inferiorem. Itaq; si dixerit pes iste, Quoniam non sum manus, id est, ex quo non sum ita perfectus, vt is cui operatio virtutis collata est, idcirco non sum de corpore mystico ecclesiae, non ideo non est de corpore: hoc est, ex hoc non sequitur, quod non sit aliquo modo de corpore ecclesiae: Et si dixerit auris, Quoniam non sum oculus idcirco Non sum de corpore, non ideo non est de corpore? Possunt autem per aurem & oculum intelligi naturalis corporis membra, vel personae ecclesiasticae, vt per aurem intelligatur qui habet***

Coll. 3.

Eph. 1.

Matt. 2.8.

Eph. 4.

E

Ioan. 4.

Collo. 3.

F

qui habet gratuitum donum scientiae: per oculos autem, qui habet gratiam sapientiae, quorum inferior, quauis diceret se non esse parem superiori, ex hoc tamen non sequeretur, quod nullo modo ad corpus ecclesiae pertinere. Si totum corpus esset oculus, ubi esset auditus, id est, auris. Si totum corpus esset auditus, ubi esset odoratus? id est, nares. Per hoc designatur, quod si non oēs fideles essent vnus officij, non posset saluari diuersitas officiorum, gratiarum & operationum, quae ad ecclesiae perfectionem requiruntur, periretq; decor ecclesiae, qui in ordine diuersorum consistit. *Nunc autem propter excercenda opera naturae necessaria Posuit id est, ordinauit, formauit atque constituit Deus per causas secundas Membra in corpore hominis. Vnumquodque eorum in corpore humano Sicut voluit qui omnia operatur secundum propositum voluntatis suae. Quod si essent omnia ad corporis integritate spectantia Vnum membrum: ubi esset*

Roma. 12.

Eph. 1.
B

Ibidem.

C
Galat. 6.

Corpus? Quasi dicat, Non esset corpus organicum, ad cuius perfectionem diuersa membra concurrunt. Nunc autem ad vitandum inconueniens tale Multa quidem membra sunt, Vnum autem est Corpus resultans ex diuersitate membrorum, simili modo est in ecclesia. Sed quauis sit tanta diuersitas ordinis in naturalibus membris corporis, ac mysticis membris ecclesiae, superiora tamen indigent inferiorum auxilio, sicut subiungitur, Non potest autem oculus dicere manui, Quauis oculus loqui possit, non tamen veraciter dicere manui, quae est organum organorum atque inferiori oculo Opera id est, actione tua non indiget quod enim oculus videt agendum, manus exequitur. Aut iterum, caput non potest dicere pedibus qui viliores sunt capite Non estis mihi necessarii. Pedes enim perducunt caput ad necessaria alimenta. Sic in ecclesia contemplatiui (qui designantur per oculum) indigent operariis, & prelati (significati per caput) indigent subditis, qui exprimuntur per pedes. Potest enim humilis, potest & subditus, quod non potest sublimis & rector. Sed multo magis quae videntur membra corporis infirmiora esse id est, viliora, vt manus & pedes, quae cunctis membris deseruiunt. Vel infirmiora, hoc est teneriora, vt oculus, Necessaria sunt ad vitae sustentationem. Et quae putamus ignobiliora esse membra corporis vt sunt membra quae generationi

D nerationi atque egestioni deseruiunt *Hic honorem abundantam
torem circundamus* id est, diligentius tegimus & vestimus.
Sic in ecclesia imperfectioribus maior cura & subuentio ne-
cessariae sunt, vt scilicet diligentius instruantur & spiritualibus
donis perficiantur. *Honestia autē nostra* hoc est membra
corporis pulchriora, Nullius, operimenti & ornatus *Egent*
vt oculi, genae, facies, *Sed deus temperauit* id est, conuenien-
ter proportionauit *Corpus humanum*. Cuius temperationis
modus annectitur *Ei cui deerat honor* id est, membris ve-
lioribus *Ampliore tribuendo honorem* id est, ornatum ves-
timentorum, quia in diuitiis hominibus naturalem instinctū, ad
hoc *Vt non sit schisma* id est, disproportion membrorum *in*
corpore, sed in idipsum hoc est, propter bonum totius corpo-
ris *Pro inuicem solliciti sunt membra* id est, sibi inuicem prom-

Deute. 32.

2. Reg. 13.

E pte subseruientia in rebus agendis, periculisque vitandis. Si-
cut pro defensione oculorum manus se obicit, & pro manu
defensione, oculus vndique conspicit. *Etsi quid molestie
patitur unum membrum*, compatiuntur omnia membra, suc-
currendo laesioni membri infirmi: nam & dolor vnus mem-
bri redundat in aliud. *Sive gloriatur* id est, in aliquo de-
lectatur *Vnum membrum, congaudeant omnia membra* id est,
suo modo congratulentur atque reseruant. *Quemadmodum*
ergo tanta est habituudo inter corporis membra, vt vnum al-
teri auxilietur, condoletur, congratuletur, sic esse oportet in-
ter fideles, si velint effici membra Christi.

Ephē. 5.

Roma. 15.

Col. 3.

Ephē. 4.

¶ Vnde ad osten-
dendum quod ista fideles concernant, subiungitur. *Vos au-
tem estis corpus Christi* mysticum, charitatis & fidei nexu
F ad inuicem, & cum Christo vnium. Et estis *Membra*
dependentia, quantum ad esse spirituale De membro id
est, Christo principali capite nostro. Vel, de membro, id est,
persona ecclesiastica, cuius praedicatione estis conuersi.

¶ Deinde tractat Apostolus de ordine praedictorum dono-
rum, & distinctione ministratorum. *Et quosdam quidem* id
est, paucos, respectu aliorum *Posuit deus* per fidem & gra-
tiam *In ecclesia* id est, inter fideles *Primum* ordine di-
gnitatis *Apostolos* summos ac primos Christi vicarios,
principes populorum ac iudices. *Secundo*, id est, statim post
apostolicam dignitatem posuit, *Prophetas* noui testamen-
ti, mysteria scripturarum ac futura pronunciantes, quales
in actibus

Psal. 46.

in actibus Apostolorum leguntur fuisse Agabus, Silas, & alij **A 47. 17.**
plures. Ariopagitam quoque Dionysium fuisse prophetam
testatur epistola eius ad Euangelistam Ioannem. *Tertio* lo-
co dignitatis, posuit deus *Doctores* praepcepta vitae pradi-
cantes, & alios imbuentes. De quibus in actibus legitur, Erant
autem in ecclesia, quae erat Antiochia, prophetae & doctores. **A 47. 13.**
Deinde posuit deus in ecclesia *Virtutes*, id est, opera-
tores miraculorum in rebus extra hominem, *Exinde* posuit
Gratias curationum hoc est, sanatores corporum humanorum
ordine supernaturalium. Certum est autem, omnia ista con-
uenire apostolis. Erant enim summi prophetae, & primi do-
ctores ecclesiae, signis praclaris: sed Apostolus ponit hic ordi-
nationem gratiarum & gradus ministrorum, digniora dignio-
ribus tribuens. ¶ Præterea posuit deus in ecclesia *Opulatio-
nes*, id est, adiutores superiores, sicut archidiaconi opitu-
lantur episcopis: *Gubernationes*, id est, praedicationes mino-
rum personarum, vt sunt presbyteri: *Genera linguarum*, id
est, loquentes linguis diuersis ex gratia speciali: *Interpreta-
tiones sermonum*, hoc est occultorum sensuum explanatores.

¶ Quod autem non omnia dona data sint singulis, sed vni
hoc, alij illud, declarat continuo *Nunquid omnes* homines sunt
Apostoli? non vtique, sed paucissimi. quanto enim perfe-
ctio maior, tanto est rarior. *Nunquid omnes prophetae? nun-
quid omnes doctores? nunquid omnes uirtutes?* id est, miracu-
la operantes? *Nunquid omnes gratiam habent curationum? nun-
quid omnes linguis diuersis loquuntur? nunquid omnes inter-
pretantur?* exponendo obscura. ¶ Ne autem desiderium ho-
minum principaliter feratur ad desiderandum dona ista gra-
tuita, eo quod ad honorificentiam quandam pertineant, mon-
et Apostolus, vt dona gratum faciantia, sicut sunt septem do-
na spiritus sancti, potius desiderentur. *Accumulamini autem*
hoc est, sectamini & optate *charismata meliora*, hoc est, sa-
lubriora dona spiritus sancti. *Et adhuc* vltra omnia praedi-
cta *Excellentiorem* viam ad patriam perducentem *Vobis deo*
monstro. In sequentis capituli exordio, scilicet charitatem.

Esaie. 11.

C

Cap. XIII. Si linguis hominum loquar &c.

ARTICVLVS XIII.

f iij HABITO

1. Cor. 12.

D

ABITO tractatu de gratis gratis datis jam agitur de charitate, que secundum quosdam realiter idem est cum gratia gratum faciente. Secundum Thomam vero ab ea realiter differt, est tamen inseparabiliter ei vnita. ¶ Charitatis igitur dignitatem insinuauit, *Si linguis hominum viuuerorum Loquar*

EPIST.

sicut & loquor. Apostolus nanque data est omnium linguarum notitia. Loquar quoque Et spiritualibus linguis *Angolorum*, id est, quantum sic loqui possem, sicut angeli sancti loquuntur ad inuicem per intellectualem conuersionem vnus ad alium, vt cum superiores illuminant inferiores, vel inferiores superiores propriis manifestant conceptus. Quæ loquutio est per voluntariam determinationem ac intellectualem eorum conuersionem ad inuicem: quod enim in corporalibus facit fitus, hoc in spiritualibus efficit ordo, secundum Augustinum,

Charitatem autem dei & proximi Non habeam. saluus sum uel lut es sonans, aut cymbalum tinniens, id est, inanem strepitum verborum emitto, qui alios docet atque delectat: mihi autem non prodest, quoniam spiritualiter mortuus sum. Aes quoque sonando, aliis aliquid significat, cymbalum quoque tinniendo audientes delectat. Patet ergo quod donum linguarum sine charitate nil profit, quantumcumque sit sublime. Et si habuero prophetiam quæ est supernaturalis cognitio futurorum, Et non uerim mysteria omnia, id est, occulta sacramenta summe trinitatis Et omnem scientiam uiriuque testamenti Et habuero omnem hoc est perfectam *Fidem, ita ut montes orando, vel imperando Transferam de locis suis.* De qua fide in Euangelio loquitur Christus, *Quicumque dixerit huic monti, tollere & mittere in mare, & non haesitauerit, fiet ei* *Charitatem autem non habeam, nihil sum* quantum ad esse spirituale, deiforme, ac meritorium. Charitas enim uita est animæ, ideo charitate ablata, definit esse & uiuere coram deo, Et si distribuero in cibos pauperum omnes facultates meas, id est, omnia bona mea pauperibus nutriendis erogauero: Et si tradidero corpus meum tormentis pro obseruatione iustitiæ ita ut ardeam, id est comburam: *Charitatem autem non habuero, nihil mihi prodest* ad promerendam vitam æternam. Charitas enim uiuificat mentem, iungitque affectum cum deo, referens cuncta ad vltimum finem. *Charitas patiens est* facit enim æquanimiter ferre aduersa

Marc. 11.

Matth. 7.

Roma. 5.

uersa amore dilecti, *Benigna est*, id est, clemens, facilis ad donandum. Hi actus sunt à charitate imperatiue, ab habitu uero patientiæ & benignitatis procedunt elicituè. *Charitas non æmularur*, id est, non inuidet prosperitati alterius. Porro significatione huius uerbi æmulor, ontinentur hoc uersu, *Æmulor inflatur, amat, inuidet ac imitatur.* Charitas *Non agit per seipsum*, id est, peruerse impediendo bonum alterius, *Non inflatur timore superbie, Non est ambitiosa* optando pralationem *Non querit que sua sunt* non est inordinate ad seipsam reflexa, ita vt solum aut finaliter intendat & querat proprium bonum, sed potius querit dei honorem finaliter: pro ximorum autem salutem querit vt propriam. Vel, non querit quæ sua sunt, id est, sua non repetit cum scandalo alterius: non enim amat pecunias, sed animarum salutem, *Non irritatur*, id est, nec uerbis nec signis provocatur ad iram. *Non cogitat malum*, id est, nocumentum inferre alicui. *Non gaudet super iniquitate*, id est, de culpa alterius non lætatur, imò compatitur. *Congaudet autem ueritati* uitæ, doctrinæ atque iustitiæ, id est, bonis operibus, & recte doctrinæ. *Omnia suffert*, id est, aduersa fortiter tolerat, & proximorum defectus pie sustinet. *Omnia credit* quæ diuinitus reuelantur. Non omnibus, cum non sit credendum omni spiritui, nec simpliciter omnia que dicuntur credit esse uera, quia hoc esset incircumspectionis: secundum illud, *Innocens credit omni uerbo*, Vbi innocencia pro defectu sensus accipitur. *Omnia sperat* id est, diuina promissa longanimiter expectat & quæ petit, confidit adipisci *Omnia sustinet*, id est, onera aliorum sustentat & portat. *Charitas nunquam excidit*, id est, nunquam finitur, aut esse definit. Quod intelligendum est, non quantum ad subiectum charitatis: nam habens charitatem potest eam amittere. Iuxta illud, *Habeo aduersum te, quod charitatem tuam primam reliquisti.* Et Christus in Euangelio, *Refrigescit, inquit, charitas multorum.* Sed intelligendum est, quantum ad charitatis perfectionem internam, quoniam ita perfecta est charitatis, vt nec actus nec habitus charitatis repugnet statui beatorum. Vnde cum presentis uita non finiuntur, sed in futuro perficiuntur. Tunc enim charitatis præceptum perfecte implebitur. Potest tamen intelligi de charitate perfectorum, qui ita in dilectione & gratia confirmati sunt, vt cum apostolo dicere queant, *Quis nos separabit à*

A

Matth. 5.
Iacobi. 5.

B

Hebr. 4.

1. Ioan. 14.

Prou. 14.

C

Apo. 2.

Matth. 24.

Roma. 8.

lit à

Dicit à charitate Christi? Sive sint Prophetiæ tamen *Eucacua* buntur, id est, cessabunt cum vita præsentis. Prophetia enim est obscura cognitio, & concernit futuram cognitionem beatorum est clara, & omnia sunt eis quasi præsentia. *Sive lingue cessabunt* esse in patria. Non quod substantia lingue aut usus eius nõ erit, nam sancti in patria omnia corporis membra habebunt, & vocali laude atque corporea voce utentur, prout probabilis dicitur. Intelligendum est ergo, quod donum linguarum cessabit, quia non dabitur in patria alieni usus linguarum diversarum ad hoc ut diversis loquatur linguis, eo quod non omnes linguas intelligant, omnes enim omnes linguas cognoscunt. Et sicut probabiliter æstimant aliqui, sicut in primo statu generis humani erat populus vnus &

E *Gene. 11.* labium vnum, vt patet in *Genesi*: sic in ultimo statu erit omnium electorum vnum idioma. Ad quod applicari potest illud *Zacharie*, In die illa erit dominus vnus, & nomen eius vnum.

Zach. 14. *Sive scientia destruetur* non quantum ad habitum, aut species intelligibiles: sed quantum ad actum & modum agendi, id est, quantum ad discursum & reflexionem ad phantasmata, quorum vtrunq; imperfectionis est. Ideo subditur, *Ex parte enim hoc est, imperfecte Cognoscimus*, & ex parte prophetamus. Vtraque enim cognitio valde incompleta est. Nam sicut se habet oculus nocturne ad lumen solis, sic intellectus noster se habet ad manifestissimam naturam, id est, ad cognitionem substantiarum separatarum, & maxime dei sublimis & benedicti, que tamen ex sua natura sunt maxime cognoscibilia, cum sint ma-

F xime actualia atque formalia. *Cum autem uenerit quod perferendum est* hoc est, cum in patria fuerit nobis concessa visio dei per speciem, que est perfecta & prorsus durissima *Eucacuabitur*, id est, destruetur. *Quod ex parte est* hoc est, imperfectio cognoscendi, non habitus cognoscitiuus, nec actio eius perfectionalis, sed rationatiuus quo proceditur a noto ad ignotum per inquisitionem, quod non erit in patria.

¶ Sed circa hoc aliqui mouent, quod etiam dilectio nostra est imperfecta, & imperfectio nostra tollitur in patria. Ad quod respondendum, quod licet imperfectio auferatur, directus tamen immediatus ac proprius actus charitatis non tollitur, sed perficitur in beatis. *¶ Deinde apostolus ponit declarationem istorum per exemplum status puerilis, qui cum sit imperfectus, euacuatur adue-*

niente

niente matura ætate. *Cum essem paruulus ætate, sensu & quantitate Loquebar ut paruulus* uerba imperfecte pronunciando. *Sapiebam ut paruulus* circa veritatis notitiam sæpe errando. *Cogitabam puerilis & iocosa.* Vt paruulus facere solet. *Quando autem factus sum uir* ætate & sensu *Eucacui que erant paruuli*, id est, puerilia dereliqui, & ad perfectionem me transtuli. *Videmus oculo intellectuali*, id est, deum cognoscimus. *Nunc id est, in præsentis exilio* Per speculum, id est, per obscuras imagines, scilicet creatas essentias, que dei naturam imperfecte, imò obscurissime representant. Non enim ostendunt quid deus sit, sed quid non sit. Nec ostendunt de deo quid est, sed quia est. Sic ergo videmus per speculum.

B *In enigmate*, id est, in vmbrosa similitudine, vt preter in formis intelligibilibus, & scripturarum figuris ac tropis, in quibus modici quid diuinæ lucis resplendet. Omnis nanque creata essentia, omnisq; species intelligibilis intellectum in hac vita perficiens, in infinitum occumbit, & deficit à perfectione diuinæ nature. Idcirco eam repræsentari nõ potest, nisi obscure & circumuolante. Propter quod diuinitatis Dionysius asserit, Impossibile

Dionysius, est aliter nobis lucere diuinum radium, nisi circumuolutum variis velaminibus sensibilibus robur. *Nunc cognosco ex parte*, id est, imperfecte. Vnde in *Rom.* dicitur, Ecce hæc ex parte dicta sunt vitarum eius. Et cum vix paruam stillam sermonum eius audiverimus, quis poterit tonitruum magnitudinis eius intueri?

Tunc autem cum ad patriam venero Cognoscam deum Sicut & cognitus sum ab eo, id est, clare atq; per speciem, sicut in prima Ioannis canonica legitur, Cum apparuerit, similes ei erimus, quia videbimus eum sicuti est.

C *¶ Sciendum autem, quod sicut hoc loco non dicit æqualitatem, sed similitudinem quandam, que consistit in hoc, quod sicut deus gloriosus & sanctus videt ipsum per propriam essentiam, ita quod in deo idem sunt, quod videtur, & quod videtur, seu obiectum & species: sic nos videbimus eum per ipsius essentiam, tanquam per intelligibile formam nostræ menti immediate non tamen in hæsiue vitam: sicque deus erit nobis quod videbimus, & quo videbimus, seu obiectum & species. Nulla nanque forma creata tantæ perfectionis est, vt per eam videtur possit deus secundum quod in se ipso subsistit, imò ab huiusmodi diuinæ essentia representatione deficit infinite. Vnde & summi philosophi, tam Platonici quæ Peripatetici*

Dionysius,

1ob. 26.

1. Ioan. 3.

D Peripatetici dixerunt, primam causam non cognosci ab aliqua substantia separata, nisi per negationem, & quia est, ita quod tanto verius, perfectiusque, cognosceretur deus ab eis, quanto clarius cernerent deum penitus inuisibilem, inenarrabilem & incomprehensibilem esse. Hoc ergo apostolus dicit, videre deum facie ad faciem, cognoscere eum sicut cognoscit nos. Videre autem per speciem, tantum est dicere, sicut videre per essentiam, ad quam beatificam ac superdulcissimam visionem disponitur intellectus creatus in patria immediate per lumen gloriae, quod est gratia consummata ponens intellectum in esse deiformi ac deificato. *Nunc autem* id est, tempore viae & peregrinationis istius *Manent* in corde fidelium *Fides, spes, charitas, tria haec* id est haec tres virtutes theologicae habentes deum pro immediato obiecto. *Maior autem horum* id est dignior fide & spe *Est charitas*. Tamen virtutes theologicae digniores sunt ceteris omnibus donis atque virtutibus.

Galat. 5.

E

Cap. XIII. *Sessamini charitatem.*
ARTICVLVS. XIII.

1. Cor. 15.

Acta determinatione, quod charitas maior sit ceteris donis, & gratis gratis datis nunc hortatur Apostolus ad charitatis imitationem, & gratiarum gratis datarum ponit comparationem, & ait,

F

Sessamini toto cordis affectu *Charitatem dei* & proximi, quae una est quantum ad habitum, & quod deus sit finis, & ratio diligendi proximum. Charitas ergo secunda est, vt si non habeatur, studeamus eam acquirere: si vero habetur, enitatur in ea proficere, & omnia nostra exercitia ad eius incrementum referre. Ait enim Saluator, In hoc cognoscent omnes, quia discipuli mei estis si dilectionem habueritis ad inuicem *Aemulamini*. i. concupiscite *Spiritualia* dona, videlicet gratias gratis datas, vt aliis proficiatis. *Magis autem* optate *vt prophetetis* quam vt linguis loquamini, quonia donum prophetiae maius est dono linguarum. *Qui enim loquitur lingua*. i. diuersis loquelis vtitur, sicut per donum linguarum accipit, loquens videlicet lingua ignota & peregrina. Vel qui loquitur lingua. i. idiomate proprio ac voce sine intellectu eorum quae dicit, proferens signa quorum signata ignorat

Matt. 22.

1. Ioan. 4.

Ioan. 13.

rat *Non hominibus loquitur*. i. non ad instructionem eorum *Sed deo*. i. ad laudem ipsius, vel quia a deo intelligitur, cuius laudibus insat. *Nemo enim audit*. i. idcirco non hominibus loquitur, nemo enim audit auditu cordis. i. nullus intelligit quid ille loquatur, quantum est ex virtute loquutionis illius. Donum enim linguarum per se non instruit intellectum: Sumitur nempe hoc loco, loqui linguis, pro loquutione non perfecte intellecta, nec satis explanata, sicut purus grammaticus physicam legere potest in latino, sed non potest eam exponere: & aliquis simplex legit horas canonicas, quarum sensum non capit *Spiritus autem* prophetiae. i. spiritus sanctus per prophetas *Loquitur mysteria*. i. diuina secreta. Dat enim prophetis intellectum eorum, vt possint scripturarum sententias euidenter cognoscere, & aliis praedicare, quod est ecclesiam edificare. Propterea subditur. *Nam qui prophetat*. i. scripturas exponit, & sensus latentis declarat *Hominibus*. i. ad profectum hominum *Loquitur*. s. ad edificationem incipientium

V
Epsal. 148.

B
Epsal. 67.

Et exhortationem proficientium et consolationem matorum. *Qui loquitur lingua secundum sensum* expositum *Semel ipsum edificat*. i. subimit solum proficit, seque in bono actu exercet, proferendo verba diuina, & deum orando, quauis sensum non capiat. *Qui autem prophetat, ecclesiam dei edificat* sicut nunc dictum est. Prophetare autem (vt patuit, & vt ait Ambrosius) sumitur iam pro eo quod est visiones diuinas sibi vel aliis factas, seu sacras scripturas diuinitus reuelatas, per intellectualem lumen menti communicatum, exponere. ¶ Ne autem apostolus videatur donum linguarum omnino contemnere, addit. *Volo autem* quantum in me est *Vos omnes loqui linguis diuersis* ex dono spiritus. s. cum sit quoddam donum *Magis autem* volo vos *Prophetare*. Nam maior spiritualiter. i. perfectior Est ceteris paribus *Qui prophetat* reserando abdita scripturarum *Quam qui loquitur linguis, nisi forte interpretetur* id est, ea quae loquitur clare exponere potest: sic enim maior esset quia sic haberet vtranque donum, videlicet prophetiam & linguas. Nam interpretatio sermonum ad donum prophetiae reducitur. ¶ Denique S. Thomas in secunda secunda ponit tres rationes, cum donum prophetiae dignius est dono linguarum. Prima est, quoniam donum prophetiae consistit in interiori illuminatione mentis: donum vero

Ambrosius
C

Thomas:

vero

D vero linguarum refertur ad diuersas voces proferendas, quæ sunt signa intelligibilis veritatis. Secunda, quoniam donum prophetiæ ordinarur ad noticiam rerum, donum vero linguarum ad noticiam uocum. Tertia, quia prophetiæ donum utilius est, eo quod valeat ad edificationem ecclesiæ, sicut declarauit Apostolus. Unde per suisipius exemplum ostendit, quod donum linguarum non profit aliis per se, nisi adiuncta interpretatione sermonum, ut enim: *Nunc autem ô Fratres, si uenero ad uos linguis loquens* id est diuersa idiomata profertens *Quid uobis prodero* ita loquens *Nisi uobis loquar aut in reuelatione* id est exponendo reuelationem diuinitus factam quæ est, quum quædam mysteria per figuras ostenduntur sicut in Apocal. *Aut in scientia* id est exponendo ea quæ ad scientiam spectant, & fidem illuminant *Aut in prophætia* id est, exponendo dicta prophetica *Aut in doctrina?* moralis, exponendo ea, quæ morum informationem concernunt. ¶ Præterea introducit exemplum Apostolus de rebus inanimatis, ad ostendendum quod linguæ sine interpretatione inutiles sint.

Tamen quæ sine anima sunt id est inanimata *Vocem dantis* id est sonantis, sumit enim sonum per uocem, nam uox proprie est animatorum *Sive .i. inanimatum, sit Tibia, sive cithara, nisi distinctionem sonorû dederint .i. distintos sonos redderint* Quomodo sciatur .i. discernetur *Quod canitur, aut quod citharizatur?* q. d. Quis poterit aliter iudicare modos & consonantias carminis? *Etenim si incertam uocem .i. indeterminatû sonum Dederit tibia* qua clangitur tempore prælij *Quis parabit se ab bellum?* nullus utique. Institutus est enim certus modus clangendi tempore preparationis ad pugnam. ¶ Deinde apostolus applicat similitudinem istam ad propositum.

Hier. 6.
48.
Iosue. 6.

Ita & uos per linguam id est linguis loquendo *Nisi manifestum sermonem dederitis .i. uerba uestra planè atque facilliter exposueritis* Quomodo sciatur hoc est ab auditoribus intelligitur *Id quod dicitur?* id est prædicatur uobis? Non utique intelligitur. *Eritis enim in aere loquentes* id est inanem sonû uerborum in aere ferantes, & corporum aures, non animorum intelligentias percipientes. *Tam multa* idiomata. *Genera linguarum sunt in hoc mundo* uidelicet septuagintaduo *Et nihil sine uoce est* id est uanæque plebs vitæ propria uoce. Vel quælibet res habet uocem qua significatur. *Si ergo nesciero,*

sciero, uirtutem id est, significationem *Vocis* quam loquor **A** vel audio *Ero ei cui loquor* id est quem docere præsumo.

Barbarus id est, non intelligibilis. *Barbarum enim uocamus quod non intelligimus.* *Et qui loquitur mihi* lingua extranea uel obscura, erit mihi *Barbarus* id est, non intellectus. **Matt. 25.**

Sic & uos, quoniam emulatores estis spirituum hoc est, appetitores spiritualium munerum *Spiritus sancti* *Ad edificationem ecclesiæ querite ut abundetis* id est, ad hoc laborate spiritualibus donis impleri, ut aliorum salutem cooperemini, quod est edificare ecclesiam *Id ideo qui loquitur lingua* id est, loquendo uirtutem donum linguarum *Oret deum* **Vt interpretetur** id est, ut deus, conferat sibi gratiam interpretationis sermonum, ut quæ loquitur, plane intelligat, & aliis euidenter proponat. **B**

Rom. 8.
1. Cor. 6.
Matt. 15.
1. Cor. 6.

Nam si orem lingua id est uerba orationis sine intellectu pronuncio *Spiritus meus* id est uoluntas *Orat* id est, ad deum afficitur, quia ei per charitatem uirtutem, & cupit adipisci quod uerba orationis significant, licet sensum in speciali anima non cognoscat. Significatur uero uoluntas per spiritum, quonia spiritus uim impulsiuam uis motiuam importat. Impulsio autem seu motio respicit uoluntatem, cuius est ferri atque impellere amantem in amatum *Mens autem mea .i. intellectus, sine fructu est* hoc est, sine contemplatione & delectatione, quæ consistit in distincta & propria cognitione eorû que per orationem designantur *Quid ergo* est mihi agendum? *Orabo spiritu .i. affectu*

Orabo & mētē .i. in intellectu orado deo tuo corde, ita ut diligenter attendā, atque ardeat optabo quod oro. Simili modo *Psalm* **I** *Id est, deum laudabo* *Spiritu, psallam & mente,* Ex his patet donum prophetiæ dignum esse dono linguarum, quia per donum prophetiæ orat quæ mente & spiritu, intelligit enim quæ dicit: sed per donum linguarum non orat homo nisi in spiritu. *Ceterum si benedixeris* id est, alij bona dixeris, seu benedictionem contuleris, sicut facit episcopus & sacerdotes *Spiritu* hoc est, non uerbis quæ ab aliis intelliguntur, sed solum lingua *Qui supplet locum idiotæ* id est, dato quod nemo tunc addit nisi illiteratus & rudis *Quo modo dicit Amen super benedictione tua?* hoc est, quomodo tibi respondebit, & consensus ac desiderij uerbum tuæ benedictioni adiciet? **C** *Non potest hoc facere cum attentione. Quoniam quid dicas nescit* id est, sensum tuæ benedictionis non percipit. **Matt. 9.**

Nam tu

D *Mātu quidem bene gratias agis deo ipsum laudando in spiritu. i. cum affectu Sed alter non edificatur id est, non proficit, non accenditur, nec instruitur in verbis tuis quā non intellegit, eo quod non loqueris interpretando seu exponendo sermonem Gratias ago deo meo quod omnia uestrum lingua loquor.*
 Data est enim apostolis per donum linguarum, vniuersarum linguarum scientia, quatenus vniuersis gentibus predicarent, *Sed in ecclesia materiali, & inter fideles Volo portus Quinque* hoc est, pauca *Verba loqui sensu meo* id est, cum intellectu perfecto, vt me ipsum intelligā, & ab aliis intelligar, *Vt & alios instruat* .i. sicut pertinet ad predicatorem, *Quam de cem milia uerborum loqui*, id est, quantumcūque uerborū multitudinem. Ponit enim determinatū pro indeterminato, quē admodum in Daniele legitur, Milia milium ministrabant ei, &c. *In lingua duntaxat*, id est, sine intellectu, & aliorum instructione. *Frates (mei) nolite pueri effici sensibus* id est, pueris nolite conformari, quantum ad imperfectam eorum cognitionem, ne more puerorum erretis discernendo inter bonū & malum, verum & falsum. Scriptum est enim, Puer centum annorū maledixerit, *Sed malicia paruuli estote*, hoc est, puerorum innocentiam secleremini, sicut & Christus monet, Nisi conuerſi fueritis, & efficiamini sicut paruuli, non intrabitis in regnum celorum. Et Psalmista, Testimonium (inquit) domini fidele, sapientiam præstans paruulis. *Sensibus autem* id est, interioribus actibus intellectus, *Perfecti sitis*, vt habeatis sensus exercitatos ad discretionem boni & mali. *Quis autem sit sensus perfectus, innuitur per sapientem, qui dicit, Cogitare de sapientia, sensus est consummatus. In lege enim, prout lex omnes scripturas veteris testamenti includit. Scriptū est in Esaia. Quoniam in aliis linguis, & aliis labiis id est, non solum in Hebræo, sed in diuersis linguarum generibus, & insolito modo loquendi, Loquar per apostolos, Populo huic Iudæorum, Et nec se* id est, non propter tam euidentis signū, *Exaudient me* id est, sermonibus meis acquiescent *Dicit dominus.* Hoc contigisse patet in actibus, vbi inducitur quemadmodum apostoli spiritu sancto recepto, loquebatur Iudæis variis linguis, Iudæi tamen pro maiori parte permanerunt increduli. Hoc allegat apostolus, vt ostendat Corinthiis, cur non debeant tam inhiante querere donum linguarum, quod ipsi ex

ipsi ex quadā curiositate magis quærebant quā gratiā prophetiæ, ob hoc quod linguæ in signū sunt infidelibus, ipsi vero iam erant fideles. Vnde concludit, *Itaque linguæ in signū sunt non fidelibus, sed infidelibus* id est, non propter necessitatē vel conuersionem credentium, qui sciunt deum omnia posse, nec indigent tali miraculo. Infidelibus vero necessaria fuit nouitas huius miraculi, vt vel sic admonerētur conuerti ad dominum. *Prophetiæ autem in signum sunt non infidelibus, sed fidelibus*, quia non proponitur infidelibus, ne margaritæ proiciantur ante porcos, vel sanctum canibus detur. ¶ Adhuc autem probat Apostolus, quōd donum linguarum non sit adeo appetendum, vt donum prophetiæ. Si ergo *uniuersa ecclesia*, hoc est societas fidelium *conueniat in unum mente & corpore*, *Et omnes fideles, Linguis loquantur diuersis & inelucidatis, Intrent autem idiotæ ut infideles, & audiant vos sic loquentes, Nonne dicent quod insanitis!* tanquam obfessi, vel arcepti iijcum enim fuerit inter vos tantus tumultus & cōfusio linguarū, nec vnus intellexit aliū, y debimini similes phreneticis, illis atque amentibus. *Si autem omnes fideles prophetent* id est, ab ita scripturarum exponant, & intellectu aliter de secretis cōferant, vel diuinitus reuelata dei aliis publice dicant, *Intrent autem quis infidelis aut idiota conueniat ab omnibus prophetantibus, quod sit in aliquo errore, Diuidicatur id est, damnabilis demonstratur Ab omnibus. Occulta enim cordis eius videlicet peccata latentia, seu cogitationes iniuste, Manifesta sunt per prophetias illorum. Et ita cadens in faciem* id est, se peccatorē agnoscens, pœnitens, & in terra prosternens se, *Adorabit deum* pro indulgentia & misericordia, *Pronunciandi quōd uere deus in uobis sit* per gratiam specialē, ¶ Deinde pandit Apostolus, quomodo vtendum sit donis linguarum ac prophetiæ, *Quid ergo est fratres!* id est, cum prædicta ita se habeant, quid est agendum? *Cum conuenitis in ecclesiam unusquisque uestrum* id est, aliquis de omni genere cōgregationis vestre. Vel, ynuquisque uestrum in se, vel in alio sibi per charitatem coniungo, *Psalmum habet* id est, laudem dei cum cantico, *Doctrinam habet* morale, ad alios imbuedos, *Apocalypsim* (id est, reuelationem) habet, *linguam habet*. id est, donum linguarum, *interpretationem habet*, hoc est, facultatem exponendi scripturas aut linguas. *Omnia autem hæc*

D Ad ædificationem fiant ecclesie, id est, ordinate & charitative, secundum quod congruit congregationi fidelium. Sive lingua quis loquitur id est, si aliquis loquendo vitur dono linguarum, Secundum duos fiat talis loquutio, Aut ut multum fit, fiat secundum Tres id est, non nisi duo, vel ad manus tres, ita loquantur, ne tempus expendatur in tali occupatione minus fructuosa in se. Fiat quoque loquutio ista, Et per partes id est, succedente, quantum ad tempus, vt vnus loquatur post alium. Vel diuisim, quantum ad partes populi. Vel intercese, vt post vnam partem loquationis, sequatur eius expositio, & post aliam partem similiter. Sicut fit quando prædicator prædicat hominibus ignota linguæ per interpretem. Ideo subditur, Et vnus interpretetur id est, aliquis fit qui exponat populo quæ dicuntur. Si autem non fuerit præfens aliquis Interpreter (id est, expositor) taceat in ecclesia, qui loquitur lingua, quia nullum ædificat, nisi ipsemet interpretetur, Sibi autem id est, ad suam propriam vtilitatem, Loquatur orando. Et deo id est, ad gloriam dei in secreto, vt nullum impediatur. Propheta id est, scripturarum expositores sive doctores, Duo uel tres dicant id est, in ecclesia prædicent ordinate & figillatim (tot enim sufficiunt) Et cæteri diuiduntur id est, diligenter discernant, ne forte aliquid falsitatis commisceatur.

E Quod si aliquis melius & ignotum ac necessarium Reuerlatum fuerit per spiritum sanctum, Sedenti id est, alicui auditori, Prior prophetas taceat dans locum loquendi huic illuminato, Potest enim omnes per singulos .i. singillatim, scilicet vnus post alium, Prophetare .i. scripturas sacras discernere, eiusque mysteria declarare, Vt omnes discant, etiam superiores ab inferioribus, quia non omnia omnibus reuelatur, sed aliqua vni, aliqua alteri, Et omnes exhortentur id est, verbum exhortationis proponant, quilibet suo loco ac tempore, ne fiat turbatio, Et spiritus prophetarum prophetis subiecti sunt. Hoc mul ti exponunt de spiritu sancto, qui pluraliter dicitur spiritus, propter diuersitatem donorum suorum. Vel propter pluralitatem prophetarum quos implet. Dicitur autè prophetis subiectus, quia non cogit eos tacere vel loqui, Ideo vnus potest alteri cedere. Aptius vero videtur posse intelligi de spiritu rationali, creato videlicet, Vt (spiritus, id est, anima, seu ratio & voluntas prophetarum dicantur eis subiecta, quia prophetæ non

Num. 2.

Iob. 6.

2. Par. 36.
Matt. 7.

non sunt loquuti sicut amentes & insensati, vt voluerunt hæretici, sed sponte & libere loquebantur, ita quod sibipsum poterant imperare & obedire. Non enim est dissensionis id est, discordiæ Deus autor vel approbator, Sed pacis. Ideo vult vt vnus alteri cedat, Sicut in omnibus ecclesiis sanctorum doceo per meipsum & discipulos meos, & per epistolas meas. ¶ Et quia iam dixit Apostolus, Potestis omnes prophettare, ne hoc de vtroque sexu intelligatur, subiecit, Mulieres in ecclesiis taceat id est, nec prophettare, id est, docere, nec loqui linguis præsumant. Non enim permittitur eis aliqua autoritate, Loqui in ecclesia, nisi secreta orando, Sed præcipitur eis Subiectas esse uiris, sicut & lex dicit in Genesi. Sub viri potestate eris, & ipse dominabitur tui. Si quid autem uolunt discere, domi uiros suos interrogent, vt instruantur, non in ecclesia, Turpe est enim id est, inhonestum ac indecens, Mulierem loqui in ecclesia.

Primo, quoniam mulieribus conuenit verecundia ac subiectio: docere autem pertinet ad eminentiorem. Secundo quoniam ratio naturaliter debilis est in femina, quam in viro. Tertio, ne ex fermocinatione mulieris concitetur libido virorum. Colloquium enim illius quasi ignis exardescit. ¶ Insuper increpantur Corinthiorum rebelles, qui in aliquibus præsumperunt mutare ordinationes apostoli. Ne ergo & huic ordinationi de silentio mulierum resistere audeant, dicitur eis, An à uobis uerbum dei processit id est, non utique à uobis ortum fumpit prædicatio euangelica, sed à nobis. Idcirco tenemini acquiescere nostris statutis. An in uos solos peruertit hoc est, non uobis tantum, sed aliis multis annuntiata & infusa est Christi doctrina. Ideo conformetis uos aliis, & implete quod dico, Si quis uidetur propheta esse, aut spiritualis id est, qui uere prophetat, exponendo scripturarum mysteria, vel prædicando futura, Cognoscat id est spiritualiter pnest, Quæ scribo uobis, quoniam domini sunt mandata id est, ex diuina inspiratione à me prolata, non ex proprio corde conficta. Si quis autem ignorat ista quæ scire tenetur, Ignorabitur id est, à deo non cognoscetur notitia approbationis: sicut nec illi quibus dicitur, Nescio uos unde sitis. Itaque fratres, emulamini id est, desiderate, Prophetare secundum sensum iam sepe præhabitu, Et loqui linguis id est, uti dono linguarum.

1. Tim. 2.

Gene. 5.

Ecc. 9.

Luc. 13.

t ij Nolite

D Nolite prohibere eos qui possunt sic loqui, quauis melius sit prophettare. Omnia autem quæ sunt inter vos, Hone-
ste hoc est, virtuose, Et secundum ordinem id est, ordinate,
Fiant in vobis vt nihil reprehensibile in actibus vestris ap-
pareat, & cum debitis circumstantiis cuncta agantur. Opti-
mum enim in rebus est ordo. Et peccatum nõ est nisi recessus
ab ordine.

Cap. xv. Notum autem vobis facio fratres Euange-
lium. ARTICVLVS. XV.

E

i. Timo. 4.

Ompletõ tractatu de sacramentis & gratiis, nõc
agit de resurrectione mortuorum. De qua primo
recte instructi fuerunt Corinthij ab ipso Apo-
stolo, postmodum vero cum recessisset Aposto-
lus, à perueris infecta est fides illorum de reur-
rectione futura. Itaque ait, Notum autem vobis facio fratres
id est, ad memoriam reuoco, clariusque expono, Euange-
lium quod predicauit vobis id est, bonam annunciationem de
Christo, quod euangelium, Et accepistis habendo intelle-
ctum euangelicæ predicationi, In quo & statis habendo intelle-
ctum credum ad deum in veritate euangelicæ legis, volunta-
tem quoque à ruina peccati eleuatam, Per quo & saluamini
credendo testimonij euangelij, eiusque obediendo præceptis.
F Et hoc vtique sic est, Quæ ratione predicauerim vobis, si retine-
tis id est, si diligenter recolitis, Quæ ratione hoc est, quo
sine, qua spe, seu quo argumento Predicauerim vobis euang-
elium Christi. Predicauit enim vobis ad hunc finem, id est
propter hanc spem, vt consequamini vitam æternam. Argu-
mentum quoque quod probauit resurrectionem futuram, fuit
resurrectio Christi. Hac autem retinetis, & per euangelium
istud saluamini, Nisi id est si non Frustra & inaniter.

Credidistis. Tradidi enim hoc est, predicauit, Vobis in pri-
mis id est, inter præcipua puncta, quæ docui, predicauit
(inquam) testimonium fidei, Quod & accepit id est, per di-
uinam reuelationem cognoui (non excogitauit). Quoniam
Christus mortuus id est, occisus. Est pro peccatis nostris tol-
lendis Secundum scripturas Scriptum est enim in Threnis,

Thren. 6. Spiritus oris nostri Christus dominus, captus est in pecca-
tis no-

tis nostris. Et in Esaiâ, Ipse autem vulneratus est propter ini-
quitates nostras &c. Et quia sepultus est, & quia resurrexit ter-
tia die secundum scripturas De sepultura, quippe Esaiâs præ-
dixit, Et erit sepulchrum eius gloriosum. Item, Dabit impios
pro sepultura, & diuites pro morte sua. De resurrectione quo-
que ait Oseeas, Viuificabit nos post duos dies, in die tertia lu-
scitabit nos, Et Sophonias, Expecta me dicit dominus, in
die resurrectionis meæ in futurum. Et quia iustus est Cephæ
id est, Petro. Quoniam locus huius apparitionis ignoretur,
credetur tamen factio, quando Petrus à monumento recessit
in die resurrectionis, quando videlicet Maria Magdalena
dixi se Christum vidisse. Et post hæc visus est undecim
Apostolis in conclauis Thoma præsentem Deinde iustus est plus
quam quingentis fratribus id est discipulis, Simul, ex quibus
multi manent hoc est in corpore viuunt vsque adhuc, qui
dam autem dormierunt somno beate mortis in domino. De
hac visione nullus Euangelistarum scribit Deinde iustus est
seorsum Iacobo minori fratri domini, primo Hierosoly-
morum episcopo. De hac apparitione non loquitur euang-
elium. Deinde iustus est apostolis omnibus in die ascensio-
nis. Notissime autem omnium Predicatorum, videlicet post
ascensionem & spiritus sancti missionem, Tanquam aborti-
uo, iustus est mihi proficicenti Damascum. Abortiuum au-
tem vocatur proles que extra debitum congruum tem-
pus nascitur, vel cum violentia de ventre educitur, vel ad
debitam quantitatem non peruenit. Ideo propter tria com-
parat se Apostolus abortiuo. Primo, quoniam alij Apo-
stoli ante missionem præclati sunt renati, ipse postea ab A-
mania. Secundo, quia cum quadam coactione conuersus
est scilicet per errorem & minas. Tertio, quia aliis Apo-
stolis minor fuit, consideratione vite præteritæ, quando
persecutus est Christianos. Ideo subdit, Ego enim sum mi-
nimus Apostolorum. Non simpliciter, sed quantum ad ali-
quid, vt potè quia vltime ad apostolatam vocatus est. Hoc
modo Iacobus Alphaei frater domini, dictus est minor, re-
spectu Iacobi filij Zebedæi, non sanctitate aut dignitate,
sed quia uocatione posterior. Iterum, minimus sum Apo-
stolorum, ratione præteritorum malorum. Qui non sum di-
gnus vocari Apostolus per respectum ad merita meæ præce-
tæ iij dentia,

D dentia, *Quoniam perfectus sum ecclesiam dei viros ac mulieres ad iudicium pertrahens, quod alij Apostoli nunquam fecerunt. Gratia autem dei gratum faciente, & grātis data non propriis viribus aut meritis. Sum id quod sum in esse supernaturali & spiritali, per gratiam enim gratum facientem habeo esse deiforme, & deo acceptum quoad vltimum finem.* Per gratiam vero gratis datam, sum Apostolus, propheta, doctor, interpres, signorum patratior, *Et gratia eius in me uacua hoc est, infructuosa. Non fuit sed abundantius illis omnibus laborauit id est, cunctis Apostolis, scilicet quolibet eorum sciorum & non omnibus simul acceptis. Nullus enim Apostolorum tanta spacia percurrisse, tot populis prædicasse, tot persecutiones legitur pertulisse, vt Paulus, nec aliquis eorum sic propriis manibus victum quasiuit, vt ipse.* ¶ Sed ne ista videatur iactanter dixisse, subiicit. *Non autem ego sic laborauit propria potestate, vel tanquam principalis causa operum bonorum, Sed gratia dei mecum scilicet cooperata & auxiliata est mihi, fuitque principalior causa bonorum, quam ego seu mea natura.* Gratia enim se habet ad liberum arbitrium, vt scissor ad equum. *Sicut enim ego, siue illi id est, tam ego quam & cæteri apostoli, sic prædicauimus videlicet Christum resurrexisse, vel nos per eius gratiam operari et sic credidistis sicut euangelizauimus vobis.* ¶ Præterea, ex resurrectione Christi capitis nostri offendit Apostolus generalem resurrectionem futuram. *Si autem id est, quia Christus prædicatur ad veris Apostolis, quod resurrexerit ad mortuis, quomodo quidam hæretici Dicunt in quidam resurrisse id est, inter vos, Quoniam resurrectio mortuorum corporalis & vniuersalis, Non esse credendo videlicet futura. Si autem resurrectio mortuorum non est futura, sequitur quod. Neque Christus resurrexit Eadem quippe ratio est de capite, & de membris.* *Si autem Christus non resurrexit veraciter, sed phantastice, sicut dixerunt hæretici scilicet Marciani & Marcionitæ, qui Christi incarnationem dixerunt fuisse phantasticam, quos sequutus est immundissimus Manichæus, Inanis est ergo, id est, infructuosa, vana & falsa est, Prædicatio nostra quæ asserit Christum resurrexisse, Simili ratione, Inanis est & fides uestra catholica Inuenimur autem id est,*

id est, si ita est, vt dicunt hæretici, nos Apostoli esse probamur, Et sumus *Falsi testes dei hoc est, mendaciter testantes de deo. Quoniam testimonium diximus aduersus deum, id est, contra veritatem, & voluntatem, dei, videlicet, quod suscitauerit Christum ad morte Quem non suscitauit, id est, quem sequitur non esse suscitatum ad deo, Si mortui non resurgent. Nam si mortui non resurgent, neque Christus resurrexit qui ad hoc incarnatus & passus est, ideoque surrexit, vt nos ad immortalem vitam deduceret. Quod si Christus non resurrexit, uana est fides uestra quia non potest vos ad vltimum finem, seu veram felicitatem perducere. Adhuc enim scilicet post baptismi, ac fidei receptionem, Estis in peccatis uestris præteritis, sicut & ante, secundum eos qui Christi resurrectionem non profitentur. Fides etenim vana, & baptismus falsum representans, non tollunt peccata. Baptismus autem Christi sepulturam, ac resurrectionem representat, vt dictum est ad Romanos, Si ergo Christus non resurrexit, fides uestra inanis est, & baptismus falsa significat, non ergo tolluntur uestra peccata per fidem atque baptismum.* *Ergo & qui dormiunt in Christo id est, in fide Christi defuncti sunt, perierunt id est, damnati sunt, eo quod in fide inani & pristinis vitis sine defuncti.* ¶ Deinde ponit aliam rationem resurrectionis futurae. *Si in hac vita tantum in Christo sperantes sumus id est, si solum confidimus per Christum consequi bona in hac vita præsentis, & non potius vitam æternam in anima & corpore. Miserrabiliores, id est, infeliciores, Sumus omnibus hominibus (non Christianis) qui in hac vita præsentis suis fruuntur delictis. Nos vero nec in præsentis, nec in futuro gaudebimus, imò tanto miserrabiliores essemus, quanto grauiora & plura propter fidem & Christum sustineremus. Nunc autem id est, ne prædicta inconuenientia concedantur, veritas ita se habet, videlicet quod Christus resurrexit ad mortuis qui est, Primitiis id est, primitiuis vel primis, Dormientium hoc est, mortuorum. Qui dormientes dicuntur, quoniam Christo iubente facilius & integrè quasi de somno reductur ad vitam. Horum dicitur Christus primitiis, quoniam primus tempore, & propria virtute surrexit, loquedo de dormientibus in fine seculi suscitandis. Aliqui tamè pauci ante*

Matth. 22
Marcii. 12.

B

Rom. 6.

C

EPIST.

Matth. 9.
Lucæ. 7.
16. 11.

t iij Christum

D Christum surrexerunt, quorum ipsemet tres suscitavit. Vnde de Christo legitur in Apocalypsi, *Qui est testis fidelis, primogenitus mortuorum. Quandoquidem per hominem, scilicet Adam primum nostrum parentem, Mors naturæ & culpæ ingressa est genus humanū, propter originale peccatū illius, Et per hominem id est, Christum, hoc est, merito passionis eius erit, Resurrectio mortuorum qui immutabuntur. Potentior est enim Christus ad reparandum, q̄ Adam ad destruendum. Et sicut in Adam id est, in prævaricatione Adæ, Omnes moriuntur incurrendo originale peccatum, & moriendi necessitatem, eo q̄ peccatū illius traducitur in posteros. Ita & in Christo id est, in virtute & merito Christi, Omnes vivificabuntur in resurrectione futura, & vitam gloriæ consequentur omnes electi, imò meritū Christi omnino in se sufficiens est, vt omnes simpliciter per ipsum beatam resurrectionem fortiatur. ¶ Porro, quod impij resurgunt, nō erit merito Christi, sed diuina eius virtute. Apostolus autē nunc loqui videtur de omnibus electis, qui merito Christi beatā immortalitatem adipiscētur, de quibus & Christus dixit, Omnia traham ad meipsum. Daniel propheta quoq; Omnes (inquit) populi, tribus & lingue seruient ei. Vnusquisque autē in suo ordine id est, in suo gradu & dignitate secundū exigentiā meritōrum suōrum resurget, vt Apostolus in ordine Apostolorum, martyri in ordine martyrum. ¶ Deinde exponit hunc ordinē.*

E Primitiæ Christus hoc est, omnium resurgentiū in finali iudicio primus tempore, & summus dignitate est Christus, qui prior surrexit, vt fidē & spem faceret, formamq; præberet creditibus. Deinde in fine seculi suscitabuntur, Hi qui sunt Christi hoc est, fideles, electi, vt pote Qui in aduentū eius crediderunt id est, in Christi venturum ad faciendā vniuersalē remunerationem. Isti resurgent Christo posteriores tempore, & inferiores dignitate. Resurgent etiā ante eos qui nō sunt Christi, id est, ante infideles & reprobos, non ordine tempore, sed dignitatis. Resurrectio enim erit in momento. Deinde id est, resurrectione cōpleta, erit Finis huius mūdi, quia tunc species generalis esse cessabunt, & status mundi mutabitur. Erit quoq; tunc finis, id est, consummatio seu plena perfectio electōrū, qui tunc in anima & corpore glorificabūtur, Cū Christus homo tradiderit: hoc est, obtulerit, seu præsentauerit.

Regnum,

Regnum, militantis ecclesiæ, id est, electos, fideles, in quibus Christus interim regnat per fidē, regens eos per gratiam. Hoc regnū offeret & præsentabit Saluator, Deo & patri id est, patri aeterno, tanquā elegantissimam prædā de antiqui hostis manu ex cussam, atque de vinculis mortis aeternæ sui preciosissimo sanguine liberatā. Dicitur autē Christus hoc regnū patri sic præsentare, quia adducit electos ad summū cœli palatium, in quo habitat deus pater: ponetq; eos illic in conspectu patris, nō vt pater incipiat eos in picere, sed vt ipsi eum per speciem contēplari incipient. Iuxta quē modū ait Psal. Quando veniā & apparebo ante conspectū dei: Vel sic, Cum Christus tradiderit, id est, dederit regnū prædictū patri, videlicet vt pater in electis regnet, eosq; regat gubernatione cōpleta, puta per gloriosam fruitionē, & confirmationem eorum in bono, B quos modo regit gubernatione incōpleta per gratiam viæ amissibilem, quæ tamen imperfectio est ex parte nostrī, qui sepe peccamus, non recte tendentes ad vltimū finem. Viatores enim regūtūr à deo per hoc quod dirigantur in vltimū finem, sed hæc gubernatio non excludit omne malū. Compræhensores vero reguntur à deo per hoc, quod in ipso vltimo fine immobiliter consēntiūt, Vt ergo pater hoc modo regnet in ipsis fidelibus, Christus dat eos patri. ¶ Denique dat eos patri, non quasi nō sint patris, imò à patre dati sunt Christo, iuxta illud in Psalmo, Postula à me, & dabo tibi gentes. Et alibi ipse Christus, Omne (inquit) quod dat mihi pater, ad me veniet. Alibi quoq; apertius loquitur patri, Tui (inquies) erant, & tu mihi eos dedisti. Quomodo ergo dat Christus eos patri, nisi fecundum manifestationem? Nunc enim ignoratur, qui amore sint dignis: sed tunc Christus manifestabit qui ad patre pertineant, dicens electūs, Venite benedicti patris mei. Hoc modo & nos damus aliqua deo, prout Dauid testatur, Tua domine sunt omnia, & quæ de manu tua accepimus, dedimus tibi. Per hoc autem, quod Christus dicitur tradere regnum deo patri, non est intelligendū quod tollat, vel adimat illud sibi, aut sancto spiritui. Vna namq; diuina persona expressa, singulari dantur intelligi, vbi non obuiat reductio distinctio. Itaq; finis erit.

Cum euacauerit id est, cessare fecerit Christus, Omnem principatum, & potestatem & virtutem hoc est, vniuersos gradus prælationum, angelorum, dæmonum & hominum, quia (vt dicit

Psal. 41.

Psal. 22.

Psal. 2.

Ioan. 6.

Ioan. 17.

C

Eccl. 9.

Math. 25

1. Para. 29

D (vt dicit glossa) quando iur durat hic mūdus, angeli angelis dæ-
 mones demonibus, & homines hominibus præsent, ad vitilita-
 tem, vel deceptionē viuētium: sed omnibus collectis, iam om-
 nis cessabit prælatio, quoniam ultra non erit necessaria. Ideo
 hanc prælationē dicitur Christus euacuare, quia omnes suos
 exaltabit in regno, tanto vniquemque; sublimius, quanto iam
 amplius humiliatur. Vel, Cum euacuauerit omnem principa-
 tum, hoc est manifestauerit nullam creaturarū habuisse ali-
 quid horum nisi à deo. ¶ Sed cum ordo angelorū in prælato-
 ne consistat, & inter ceteros ordines hi tres copitentur, videli-
 cet principatus, potestates, virtutes, quæ potest, quomodo an-
 gelorum euacuentur prælatio, principatus, potestas, & virtus.
 Et respondendum secundum Thomam in prima parte, quod
 in ordinibus angelorū duo pensantur, videlicet, distinctio seu
 gradus perfectionum secundum differentiam nature & gra-
 tiæ, & quantum ad hoc ordines angelorum nunquam cessa-
 bunt, quia natura eorum non corrumpetur, nec gratia auferet-
 ur. Secundo, consideratur in ordinibus angelorum exequutio
 officiorū. Hæc autē exequutio post diē iudicij cessabit, secundū
 quod ordinatur ad reductionem hominum ad suum principium
 creatiuū. Manebit vero prout consistit in consecutione
 vltimi finis seu adoptione beatificæ fruitionis, nam actiones
 hierarchie manebunt post diem iudicij in beatis, non propter
 nouam influentiam, sed propter conseruationem perfectio-
 nis influxæ. Sicut enim inferiores angeli à superioribus illu-
 strantur, sic inferiorum cognitio talis à superiorum illumina-
 tione dependet, non solum quantum ad receptionem, sed et-
 iam quantum ad conseruationem. Homines quoque qui an-
 gelorum ministerio ad beatitudinem perducuntur, aliquam
 illuminationem habebunt per angelorum officia. Hæc est re-
 sponso sancti Thomæ, quæ licet probabilis sit, autoritatem
 tamen non habet secundum aliquos, saltem in multis. ¶ Por-
 rō de dæmonibus aliqui dicunt, quod post diem iudicij non
 cruciabant homines, sed omnes simul tam dæmones quam ho-
 mines reprobi, vno igne, non tamen aequaliter pūsentur.
 Quamuis autem communiter dicantur expostores aliqui, per
 principatus designari maiores: per potestates vero: medios, &
 per virtutes inferiores; tam in angelis quàm hominibus, &
 suo modo in dæmonibus, ita quod Apostolus enumerando
 incipit

Thom. 1.

E

F

incipit à superioribus: documentis tamen diuini & magni A
 Dionysij potius consonare videtur, vt dicamus opposito modo, ita quod enumeratio Apostoli incipit ab inferiori videli-
 cet à principatibus, per quos intelliguntur inferiores: per po-
 testates, medijs per virtutes aut, superioribus. Dionysius enim in
 lib. de principatu angelico, ponit virtutes ante potestates &
 principatus. Nam principatū ponit in summo ordine infimæ hier-
 archiæ: potestates vero in infimo ordine secundæ hierarchie;
 virtutes aut in medio ordine huius hierarchie. Oportet autē
 vt impleantur scripturæ, illum videlicet Christum Re-
 gnare iam per fidem in ecclesia militante. Iuxta illud, Da-
 bit illi dominus deus sedem Dauid patris eius, & regnabit in
 domo Iacob in æternum, Donec ponat ipse Christus diuina
 sua virtute Omnes inimicos id est, aduersarios suos in-
 credulos & peruersos. Sub pedibus eius id est, sub suæ po-
 testatis plenaria subiectione, quod erit in die iudicij, quan-
 do implebitur illud propheticum, Ad eum venient & con-
 fundentur omnes qui repugnant ei. Interim ergo durabit ista
 tus ecclesiæ, & regimen Christi in ea. Hæc dictio, Donec,
 sumitur hic inclusiue non exclusiue. Non enim Christus reg-
 nare cessabit, cum fuerint sibi omnes subiectis sed interim
 regnat, certus est quod postmodum regnabit. Simili mo-
 do sumitur in Psalmo, cum dicitur, Deus ne derelinquas me,
 donec annuntiem brachium tuum Nouissime autem quan-
 do videlicet in die nouissimo mortale hoc induerit immor-
 talitatem, inimica destruet mors id est, mors quam na-
 turaliter abhorremus, & quæ nostræ vitæ aduersatur.
 ¶ Quod autem Christus ponit inimicos omnes sub pedibus, P
 hinc constat, Omnia enim cælestia, terrestria, & infernalìa,
 Subiecit pater sub pedibus eius scilicet Christi. Vnde
 ipse ait, Data est mihi omnis potestas in celo & in terra.
 Cum autem dicat scriptura Omnia subiecta sunt ei sci-
 licet Christo à patre, intelligendum est hoc, Sine dubio præ-
 ter eum id est, præter patrem, Qui subiecit ei omnia sci-
 licet Christo. Cum autem subiecta fuerint illi id est, Chri-
 sto, Omnia quando videlicet omnes aduersarij eius fue-
 rint ei plene subiecti, & cunctis fidelibus & infidelibus mani-
 festatum fuerit Christū dominum esse vniuersorum, quando
 peruersi per experientia suæ dānationis scient Christum esse
 dominum

Dionysius.

Luc. 1.

B

Esaic. 43.

Psal. 70.

C

Psal. 8.

Hebræ. 2.

Math. 28

Psal. 81.

Deute. 10.

D dominum omnium, *Tunc ipse filius subiectus erit ei, id est, patri, Qui sibi id est, filio, Subiecit omnia creata.* Erit autem Christus secundum formam serui patri subiectus: non quod modo non sit subiectus, sed quia tunc cum corpore suo mystico manifestabitur, subditus patri coram vniuersis electis, *Vt sit deus pater, vel Christus secundum diuinam naturam, Omnia cau saliter, obiectiue seu fructiue, In omnibus comprehensoribus.*

Quicquid enim amari possit vel appeti, habent in deo, & deus est causa totius beatitudinis electorum, qui nihil exherunt aut diligunt nisi deum, & alia in deo propter eum, & secundum deum. Deus quippe est vnus illud, quod solum necessarium est, in quo est omnium bonorum ac pulchrorum ac desiderabilium plenitudo immensa, qui solus quietat rationalis creaturæ affectum. ¶ Præterea, redit Apostolus ad probandam generalem resurrectionem futuram. Alioquin, id est, si mortui non resurgunt, *Quid facient qui baptizantur hoc est, lachrymis poenitentiae seu aquis afflictionum perfunduntur, Pro mortuis, id est, pro remissione peccatorum mortuis impendenda, Si omnino mortui non resurgunt? Quasi dicat, inanes esset labor eorum, sicut habetur de Iuda. Quod nisi eos qui ceciderant resurrecturos speraret, superfluum videretur, & vanum orare pro mortuis. ¶ Sed quomodo quis instare & dicere, quod licet corpora resuscitanda non essent, anime tamen præmio donarentur, sicut & nunc ante resurrectionem. Pium ergo & vtile esset pro defunctis, hoc modo baptizari ac deprecari propter animas liberandas de poenis, quanius corpora nunquam resurgerent. Et ref, ostendendum quod tunc non esset tam vtile sicuti modo. *Vt quid baptizantur viui, iuxta sensum predictum Pro iustis defunctis? Est ergo baptismus afflictionis, de qua in Euangelio dicit Saluator, Ego baptismo habeo baptizari. Vel sic, Quid facient qui baptizantur, pro mortuis? id est, pro peccatis suis delendis, vel seipis spiritualiter mortificandis, ad similitudinem mortis domini Saluatoris? Quasi dicat, Inaniter baptizantur cum non sint vitam habituri. Vt quid id est, quo fructu, Et nos Apostoli, predicatorum & martyrum Christi Periclitamur, id est, periculia patimur, imò & mortificamur, vel ad supplicia ducimur, *Omni hora? id est, assidue? Quotidie enim morior, id est, grauius tribulationibus afficio, & hoc verum esse iuro, Per gloriam uestram fratres,***

Lucæ. 10.
Roma. 5.

E

3. Mac. 12.

F

Lucæ. 12.

Roma. 5.

id est, per beatitudinem vobis paratam in cælo. Vel, propter gloriam vestram, id est, ad hoc vt vos gloriam mereamini sempernam. *Quam habeo per certissimam expectationem, & propinquam potentiam. In Christo Iesu domino nostro, id est, virtute & gratia, ac merito Christi, vel per cõemplationem ipsius.*

Prosequitio huius cap. ab eo loco, Si secundum hominem ad bestias pugnaui Ephesi.

ARTICVLVS XVI.

RSVS ostendit Apostolus resurrectionem futuram, quoniam aliis infructuosa fuisset disputatio sua contra infideles. Ait enim, *Si secundum hominem, id est, secundum rationis processum, Ad bestias, id est, contra homines bestiales, resurrectionem negantes, Pugnaui id est, acriter disputauit.*

Ephesi, id est, in ciuitate Ephesina, (Sumitur autem, si pro quia) *Quid mihi prodesse? disputatio illa, Si mortui non resurgunt? Imò si mortui non resurgunt, Manducemus & bibamus, id est, gula & voluptatibus infiltamus, Cras enim hoc est, in breui, Moriemur & nulla erit retributio alia. Hoc de Esaiâ sumptum est, quod illic dicitur in persona desperantium Iudaorum, & conuenit in hos qui non putant vitam post hanc vitam, propter quod voluptatibus se exponunt vt pecora. In quorum persona dicit Sapiens, Vmbra transitus est tempus nostrum, & post hoc erimus tanquam non fuimus. Venite ergo & fruamur bonis que sunt. Sed ne talibus credamus mouet Apostolus, Nolite seduci, id est, non permittitis vos ab aliquo decipi. *Corrumpunt enim mores bonos hoc est, actus morales seu habitus virtuosos, Colloquia mala maxime hæreticorum atque carnalium. Euigilate iusti à somno pigritiæ, & estote solliciti, et nolite peccare. Ignorantiam enim dei quidam habet, hoc est, diuina scientia, puta notitia fidei diuinum reuelata aliqui caret. Illi scilicet qui negant resurrectionem futuram. Ad reuerentiam id est, verecundiam, Vobis loquor vt erubescatis de hoc quod inter vos est error de resurrectione mortuorum. Nam & error atque defectus inferiorum reddunt, & cedit in confusionem superiorum. Vnde vercundum est iustus & doctus, præsertim prælatis, quod inferiorum errores**

B

Esa. 22.

Sapien. 2.

C

Ephesi. 5.

& vitia

D & vitia non extirpant. ¶ Deinde ostenditur resurrectio mortuorum possibilis per exempla nature, ponitque verba perfidorum, subiungens. *Sed dicit infideliter interrogando, Aliquis ignoras deum. Quomodo id est, quod ordine, qua virtute, quo modo & specie, Resurgunt mortui, quali autem corpore venient?* id est, si resurgunt, quale corpus habebunt, redeundo ad vitam corpoream, scilicet mortale an immortale? Huic respondet Apostolus, *Inspiciens qui diuinam virtutem & opera nature non pensat. Tu quod seminas, non uiuificatur* id est, granum quod mittis in terram non vegetatur seu crescit. *Nisi prius moriatur*, id est, resoluatur & putrefiat. Vnde asserit Christus,

1047. 11.

Nisi granum frumenti cadens in terram mortuum fuerit, ipsam solum manet. *Et quod seminas, non corpus quod futurum est* id est, quod exurget de terra, *Seminas*, id est, non herbam, stipulam, paleam, vel tam multiplex granum, sicut de terra nascetur. *Sed seminas Nudum*, id est, purum ac solum. *Gratum* utputa tritici, Aut aliuus ceterorum seminum. *Deus autem dat* per influentiam causarum secundarum, *ibi granum seminatum, seu nascituro*, Corpus cum arista & palea, *Sicut uult* id est, liberè instituit. Opus enim nature ac intelligentie est opus causa primæ *Et unicuique seminum dat deus Proprium corpus* hoc est, corpus suæ speciei conueniens. Quemadmodum ergo nudum granum seminatur, deique nuu uestitum ac multiplicatum resurgit: sic mortuus diuina uirtute poterit uiuere, atque in corpore meliorato resurgere. ¶ Deinde Apostolus manifestat differentiam corporum resurrectium, quantum ad dignitatem & gloriam, secundum exigentiam meritorem. *Non omnis caro eadem caro*, id est, non omnia animalia habent corpus eiusdem rationis, dignitatis, ac dispositionis, sed iuxta diuersitatem formarum substantiarum requiritur diuersitas materiarum: forma nanque est finis materie, sed iuxta diuersitatem finium, diuersificatur & media. Ideo subditur, *Sed alia* id est, alterius dispositionis est, *Caro hominum, alia pecorum, alia uolucrum, alia autem piscium*. Sumitur uero caro hoc loco cõmuniter, pro corpore animato, sensitiuo. Strictius uero eam sumendo dicuntur Carthusien. (quorum & ego vnus sum, uinam digne) non comedere carnes, Et quædam sunt Corpora caelestia ut orbes ac sydera, Et sunt Corpora terrestria ut saxa & arbores. ¶ Subditur autem de differentia corporum

porum postquam dictum est de differentia carnum, quoniam corpus communis est quam caro. *Sed alia quidem est, Caelestium corporum Gloria*, id est, perfectio, ornatus seu pulchritudo. *Alia autem terrestrium*. Nec solum hæc corpora inter se distant, sed corpora quoque caelestia inter se differunt, nam *Alia* scilicet maior Est *claritas solis, alia claritas lune* uidelicet minor quam illa, *Et alia claritas stellarum*. Hoc uidemus ad oculum. *Stella enim alia Differt in claritate* quoniam maior est lux vnus quam alterius. *Sic & resurrectio mortuorum distincta erit, quantum ad gloriam corporum suscitandorum, non quantum ad ueritatem nature eorum*. Omnia enim erunt eiusdem nature seu speciei, sicut & modo, sed dignitas, præmiorum erit diuersa. ¶ Porro exemplum Apostoli magis consonat opinioni dicentium materiam primam in omnibus corporibus esse eiusdem rationis, quam eorum qui ponunt eam distinguendâ specificè. ¶ Deinde ponuntur doctes corpori glorificandorum. *Seminatur in corruptione*, id est, corpus humanum concipitur, generatur, & more feminis sub terra humatur corruptibile seu corruptum, *Surget in incorruptione*, id est, in resurrectione erit incorruptibile per dotem impassibilitatis. Simili modo iam. *Seminatur in ignobilitate*, id est, vile atque obscurum. *Surget in gloria*, id est, resurgendo recipiet claritatem, ut sit gloriosum ac nobile. *Seminatur in infirmitate*, id est, fragilitate & infirmitatem ad motum habens, corpus enim quod corruptum, aggregat animam, *Surget in uirtute*, id est, surgendo habebit facillimam mobilitatem iuxta anime uoluntatem, per dotem agilitatis. *Seminatur corpus animale*, id est, grossum & alimonis indigens, atque corporibus aliorum animalium simile. *Surget spirituale corpus*, id est, subtile ac spiritui simile, quantum ad aliquas proprietates, non tamen ita subtile ut exeat limites suæ nature. Erit enim palpabile atque uisibile carnem habes & ossa, sicut & Christus in semetipso ostendisse scribitur. Hæc ergo sunt quatuor dotes corpori beatorum, que erit in corporibus quodammodo ex redundantia beatitudinis anime ad corpus, sicut in epi stola ad Diopseum tangit Augustinus. Ex hoc enim quod anima fruitiue deo uinitur, quatuor bona consequitur, uidelicet internæ lucis splendidissimam claritatem, & ex hoc redundat in corpus claritas copiosa, tanto abundantior, quanto maior est

Sapient. 9.

C

Lucæ. 24.

Augustin.

Math.13. est gloria anime. Fulgebunt enim iusti sicut sol. Secundo, con-

D sequitur anima omnium desideriorum suorum plenam quietationem. Ex quo redundat in corpus agilitas, seu mobilitatis velocitas. Iam enim corpus infirmum est, quoniam desiderio anime satisfacere nequit in executione motus & operationis, tunc vero mouebitur iuxta desiderium ac imperium anime, non tamē in instanti, Propterea scriptum est, Fulgebunt iusti,

Sapient.3. & tanquam scintillæ in arundineto dicurrent. Tertio, consequitur anima omnis mali remotionem, & ex hoc redundat in corpus impassibilitatis. Quarto consequitur anima maximam deiformitatem. Iuxta illud Ioannis, Similes ei erimus, quia videbimus eum sicuti est. Et ex hoc redundat in corpus spiritualitas seu subtilitas. ¶ Denique sicut maior erit beatitudo

Ioan.3. animarum, quàm esset naturalis felicitas angelorum, sicut erit maior perfectio corporum glorificatorum, quàm sit perfectio celestium corporum: ita quòd claritas, agilitas, impassibilitas, atq; subtilitas maior, seu dignior futura erit in illis, quàm in celestibus corporibus. In præsentī quoq; vita habet corpus ab anima quatuor proportionabiliter ad prædicta, videlicet existentiam, pulchritudinem, conseruationem, & motum.

¶ Quod autem corpus resurgat spirituale, probat Apostolus, Si est id est, quia iam est *Corpus animale* secundum sensum prædictum est hoc est, alquando erit in nobis, & iam in aliquibus est. Et corpus *Spirituale* secundum intellectum expressum, corpus enim dicitur animale, ad differentiam corporis spiritualis. ¶ Quod vero sit corpus animale, probat autoritate scripturæ. Sicut scriptum est in Genesi, Factus est primus homo scilicet Adam, in animam uiuentem, hoc est, in sua formatione adeptus est animam dantem corpori vitam animalem, sustentatione ciborum indigentem, propter quam vitam corpus vocatum est animale, Nouissimus Adam, id est, Christus factus est, in spiritum uiuificantem, id est, in sua resurrectione recepit spiritum rationalem, seu animale dantem corpori suo vitam spirituales, cibus & potibus non indigentem, sed insolubilem atque perpetuam. Christus enim posuit animam suam, & iterum sumpsit eam, sed non talem resumpsit, qualem posuit. Posuit naque passibilem, impassibilem uero recepit. Dicitur autem Christus Adam. Primo, quoniam de eadem materia habuit corpus. Secundo, quoniam sicut ex

Gene.2.

Factus est primus homo scilicet Adam, in animam uiuentem, hoc est, in sua formatione adeptus est animam dantem corpori vitam animalem, sustentatione ciborum indigentem, propter quam vitam corpus vocatum est animale, Nouissimus Adam, id est, Christus factus est, in spiritum uiuificantem, id est, in sua resurrectione recepit spiritum rationalem, seu animale dantem corpori suo vitam spirituales, cibus & potibus non indigentem, sed insolubilem atque perpetuam. Christus enim posuit animam suam, & iterum sumpsit eam, sed non talem resumpsit, qualem posuit. Posuit naque passibilem, impassibilem uero recepit. Dicitur autem Christus Adam. Primo, quoniam de eadem materia habuit corpus. Secundo, quoniam sicut ex

Roma.5.

Adam

Gene.2.

Adam

Adam omnes nascuntur, sic ex Christo renascuntur. Tertio, A nam sicut de latere Ade formata est sua, ita ex latere Christi formata est ecclesia. Dicitur quoque nouissimus Adam, quoniam nemo ei succedit, qui sit caput & author fidelium. Sed non prius quod spirituale, hoc est, nec Christus habuit, nec alij habent primo corpus spirituale, secundum proprietatem uer dictū est, Sed quod animale, id est, primo oportet habere corpus animale, Deinde habetur corpus, Quod spirituale est. Christus equidem ante passionem habuit corpus animale, id est, cibo utens ac dissolubile. Post resurrectionem uero habuit corpus spirituale. Ita erit & nobis iam enim habemus corpora animalia. Post resurrectionem uero habebimus corpus spirituale.

¶ Sciendum, quòd duplex est ordo, uidelicet generationis & naturæ. Secundo ordinem generationis imperfectum præcedit perfectum, ut pueritia iuuentutem. Et hoc modo animale præcedit spirituale. Secundo ordinem uero naturæ, perfectum præcedit imperfectum. Imperfecta enim à perfectis procedunt. ¶ Deinde ostendit Apostolus uide simus animales, & uide erimus spirituales. Primus homo, scilicet Adam, materialiter habens originem, De terra quia de limo terræ formatus fuit, Terrenus, id est, naturaliter animalis atque passibilis. Maxime tamen terrenus effectus est, transgrediendo diuinum præceptum: Secundus homo, hoc est Christus, Qui dicitur secundus homo, quoniam inter eum & Adam nullus est medius, qui sit caput & principium hominum sicut ipse. Hic ergo descendens, De caelo & oriens ex alto est Cælestis. Primo, quia de caelis descendit, non diuinitatem amittendo, vel locum mutando, aut corpus de caelo secum portando, sed corpus humanum assumendo, atque in mundo uisibiliter apparendo. Propter quod ipse ait, Nemo ascendit in caelum, nisi qui descendit de caelo. Et alibi, Exiui à patre, & ueni in mundum. Secundo, quia celesti uirtute cœceptus ac natus. Tertio, quia celliformiter (id est, absque macula) in terra conuersatus. Qualis terrenus, id est, qualis fuit Adam, Talis est terrenus, hoc est, tales modo nos sumus, quia animales, mortales & fragiles, imò originali peccato infecti. Et qualis cælestis, id est, qualis in resurrectione factus est Christus, uidelicet corpus glorificatum sortitus, Tales est cælestes, id est, tales erunt electi in resurrectione futura, quando reformabit corpus humilitatis

Gene.1.

Gene.3.

Lucæ.1.

C

Ioan.3.

Ioan.16.

Lucæ.1.

Philip.3.

v litatis

D litatis nostræ configuratum corpori claritatis suæ, vt Ergo
 cœlestes effici valeamus, studendum est nobis, vt *Sicut portat
 uimus imaginem terreni*, id est, sicut assimilati sumus primo pa-
 renti, sequendo eius vestigia, inobediendo, & origi- nale pec-
 catum ab ipso contrahendo, *Sic portemus & imaginem cœlestis*,
 hoc est, Christo nos conformemus per charitatem, obedien-
 tiam, humilitatem, & omnium tribulationum patientissimam
 sustinentiam. Non enim aliter possumus fieri cœlestes siue se-
 lices. Ideo subditur, *Hoc autem dico fratres, quia caro & sanguis*
 id est, homines carnales affectibus vitiosis subiecti, seu opera-
 catiis, *Regnum dei possidere non possunt*. In cœlo enim non
 nubent, neque nubentur, *Neque corruptio incorruptelam possi-
 debit*, hoc est, qui seruit corruptioni peccati, nõ fortietur bea-
 tam immortalitatem. Peccatum enim nument in se, corrup-
 pit, & in nihilum redigit, Virtus vero consolidat animum, &
 stabilis eum in deo, idcirco impassibilitatem, quæ est perfecta
 incorruptela, meretur & possidebit. Vnde scriptum est, *Incor-
 ruptio facit esse proximum deo*. ¶ Insuper manifestat A-
 postolus resurgendi modum ac ordinem *Ecce Cum dicitur*,
 Ecce, insinuat notabile esse quod dicitur) *Mysterium* id est
 occultum aliquod de materia future resurrectionis, *Vobis dico*
 videlicet, *Omnes quidem generaliter, Resurgemus boni &
 mali in fine sæculi*, qui interim non surrexerunt resurrectione
 consummata, quomodo certum est resurrexisse virginem glo-
 riosam. Nam & viui qui tunc inuenti fuerint, in igne conflag-
 rationis morientur, vt soluant debitu carnis, protinusq; cum
 aliis surgent. Resurrectio nanque non conuenit, nisi qui quod
 cecidit, *Sed non omnes immutabimur*, hoc est, non omnes in
 melius reformabimur, quoniam soli electi glorificabuntur, re-
 probi vero resurgent in peius. habebant enim corpora ipso
 aspectu horribilissima, scilicet obscura, grauissima, grossa, &
 passibilia. Resurgemus autem *In momento, in istu oculi*, id est,
 in breuissimo temporis spacio, hoc est, quam cito oculus ape-
 ritur, aut clauditur. Diuina enim virtus immensa est. Non ta-
 men fiet repente, quia collectio cinerum fiet ab angelo, non sine
 motu locali. Surgemus quoque, *In nouissima tuba*. Hæc
 tuba tripliciter intellegi potest. Primo per tubam intelligitur
 imperium dei, cuius nutu resurrectio fiet. Vnde ad Thessalo-
 nicensis ab ipso inducitur, *Quoniam ipse dominus in iussu &
 in voce*

Matt. 22.

E

Luce. 20.

Sapient. 6.

EPIST.

Matth. 3.

F

1. Thes. 4.

in voce archangeli, & in tuba dei descendet de cœlo. Secundo, A
 per tubam intelligitur vox Christi, qui ait, *Veniet hora in qua*
 omnes qui in monumentis sunt, audient vocem filij dei. Tertio,
 per tubam accipi potest ad literam vox alicuius archangeli, cui
 commissa fuerit talis prolatio, Vnde in Euangelio dicitur, *Me-
 dia nocte clamor factus est, ecce sponsus venit, exite obuiam*
ei. Canet enim tuba quælibet iam præfata, id est, terribiliter
 imperabit resurrectionem mortuorum. Et, vt dicit Hierony-
 mus sic canet, quod totus mundus tinniet, *Et mortui resurgent*
incorrupti, id est, cū corpore integro. Quia diuina virtus sup-
 plebit, quod aliquibus defuit, vt claudis, mortuis & pueris.
 Omnes etiam surgent in perfecta ætate & conuenienti quan-
 titate, *Et nos electi immutabimur*, id est, immortalitatis glo-
 riam consequemur. *Oportet enim quatenus diuina impleca-
 tur promissio: & iusta fiat remuneratio, Mortale hoc corpus*
Induere immortalitatem, id est, perpetuam subsistentiam, Et
 oportet *Corruptibile hoc corpus induere incorruptionem*, id est,
 indissolubilitatem, vt resoluti non possit. Hoc proprie refertur
 ad corpora electorum, quæuis & corpora reproborum futura
 sint immortalia & incorruptibilia, sed immortalitas illa erit
 tantis miseris plena, vt potius esse videatur mors continua,
 quàm immortalitas vera. *Cum autem mortale hoc corpus in-
 duerit immortalitatem*, scilicet in die nouissimo, quando idem
 numero corpus resurget, prout apertissime ait beatus Iob,
 Scio quod redemptor meus viuit, & in nouissimo die de terra
 surrecturus sum, & rursum circumdabor pelle mea, &c. *Tunc*
fiet id est, implebitur *Sermo propheticus, Qui scriptus est*
 in Osea, secundum translationem septuaginta interpretum, *Osce. 13.*
Ab sorpta id est, victa *est mors*, siue diabolus in uictoria, id
 est, per victoriosam passionem ac resurrectionem Christi, qui
 mortem nostram moriendo destruxit, sicut & per Oseam lo-
 quitur, *Ero mors tua ô mors, &c. Quod etiam iam allegatū est*
 secundum translationem septuaginta interpretum. Abstulit e-
 nim à nobis mortem culpæ atque pellenne, & in fine sæculi tri-
 buet immortalitatem cœletam. ¶ Præterea apostolus de be-
 neficio tanto exultans, & in persona feliciter resurgentium lo-
 quens ex propheta eodem, adicit, *Vbi est ô mors uictoria tua?*
 qua omnes occidisti: sicut scriptum est, *Quis est homo qui vi-
 uet & non videbit mortem? Vbi est mors stimulus tuus?* id est,
 v j peccatum

A

Ioan. 5.

Matt. 25.

Hierony.

B

Iob. 19.

C

Ibidem.

Psal. 88.

D peccatum quod mortē induxit, sicuti stimulus læsionē infigit. Ideo subditur, *Stimulus autem mortis*, id est, mortem inducens

Peccatum est actuale vel originale. Mors enim est pœna peccati, quasi dicat, *Ista victoria mortis*, ac stimulus eius ab elec-

Isaie. 25.

ctis ablata fuit. Vnde in Esaia legitur, *Præcipitabit dominus mortē in sempiternū, & opprobrium populi sui auferet. Item*

Psal. 113.

in Psal. Laqueus contritus est, & nos liberati sumus. ¶ Ne autem putetur culpa per legem deleta, subiungitur. *Virtus vero*

Quidam.

id est, incrementum seu augmentum *Peccati est Lex Mosis*, non directe, sed ex occasione, & humana peruersitate, quæ nititur (testante poëta) in veritum semper, cupitq; negatum. De hoc autem in epistola ad Rom. plenissime dictum est. *Deo autem*

gratias qui dedit nobis victoriam iam in spe, & partim in re, postea autem dabit perfecte in re. *Victoriam* in quâ peccati & mortis non nostris meritis, sed *Per dominum nostrum Iesum Christum*,

id est, virtute ac merito Christi. ¶ Postremo ponit Apostolus admonitionem saluberrimam & consolatoriam, *Itaque* cum

omnia hæc ita se habeat, *ô Fratres mei dilectissimi stabiles estote* in fide Et *immobiles* in charitate *Abundantes in opere domini* semper id est, actibus virtuosus incessanter intenti, *Scientes*

quod labor uester ex charitate procedet, *Non est inanis*, id est,

Sapient. 3.

inane sine mercede in domino. Imò vt apud Sapientē legitur, bonorum laborū gloriosus est fructus. Hoc totum breui versiculo cōprehendit Psalmista, dicens, *Expecta domini viriliter age,*

Psal. 66.

& confortetur cor tuum, & sustine dominum. Magna est itaq; perfectio, cordis stabilitas in domino, ne homo moueatur impetu passionum, delectationibus temporalium rerum: vel minis, aut humusmodi aliquo peccati vento. Idcirco scriptum est,

Eclli. 5.

Non te ventiles in omniæ ventum, sed esto firmus in via domini, & in veritate sensus tui. Et iterū scriptura dicit, Sapientis permanet vt sol, stultus autem mutatur vt luna.

Eclli. 17.

Cap. xvi. De collectis autem quæ sunt in sanctos.
ARTICVLVS XVII.

XPEDITIS determinationibus principum maiorium, in quibus instruendi erant Corinthij, iam agit Apostolus de quibusdam ordinationibus particularibus. Primo de elemosynis, quas gentiles conuersi faciebant Iudæis conuersis, qui

in

in Hierusalem erant. Ait enim, *De collectis autem* id est, do-

A

nis seu elemosynis, *Quæ congregantur, & Fiunt in sanctos*, id est, in sustentationem sanctorum in Hierusalem habitantiū, *Ast. 2.*

qui omnia sua venderunt, & ante apostolorum pedes posuerunt, quibus consumptis, & fame orta in Iudæa, in magna penuria fuerunt, propter quod ordinauerunt apostoli vt conuer-

si ex gentibus mitterent eis subsidia vite. *Sicut ordinavi in ecclesijs Galatiæ*, id est, congregationibus fidelium in Galatia (quæ est pars Græciæ) habitantium scilicet Galatis. *Ita & vos facite*

per unam sabbati, id est, vna die septimanæ. *Vniuscuique vestrum apud se reponat*, id est, in propria domo ponat in loco securo, ne forte si alij cōmiserit, defraudetur. Ponat ergo apud se

Recondens munus *Quod ei bene placuerit*, id est, elemosynæ congregentur, quia tunc alia habebimus expedite: grauetur quoque vos si totum simul daretis. *Cum autem presens fuero apud vos*,

B

quos probaueritis, id est, approbaueritis, seu aptos iudicaueritis, per epistolas, *Hos mittam*, id est, istos destinabo cum literis commendatoriis meis ac vestris, *Perferre gratiam vestram*,

id est, gratiam elemosynam in Hierusalem ad primitiuam ecclesiam sub Iacobo militantē. *Quod si dignum fuerit*, id est,

rationabilis causa occurrerit, *Vt & ego eam* in Hierusalem cum elemosynis istis. *Mecum ibunt* quos probaueritis. *Veniam autem ad vos, cum Macedonia*, quæ est pars Græciæ,

Pertransiero visitando illic, & in locis vicinis discipulos. *Nam Macedonia* provinciam illam *Pertransibo* non diu

ibi morando, cum non sit necesse. *Apud vos autem forsitan*, scilicet si deus præstiterit, *Permanebo* multis diebus, *Vel etiam hyemabo*,

quia multa sunt corrigenda in vobis, ideo diuturna medici spiritualis presentia vobis necessaria est. *Vt vos me ducatis quocunque iero* cum à vobis recessero. Illa tamen non fuit principalis causa huius mansionis, sed hoc dicit apostolus ad inflammandum charitatem eorum ad se, vel ad familiaritatem ostendendam. *Nolo enim vos modo in transitu iudicare*, id est, tempore modico. *Permanebo autem Ephesi* vnde & istam epistolam vobis transmisit, *Vsque pentecosten*. *Optimum enim mihi apertum est magnum & euident*, id est, vehementer ratio mihi occurrit illic manendi, eo quod corda multorum pa-

C